M. EMINESCU

BUCOVINA ŞI BASARABIA

STUDIU ISTORICO-POLITIC

prezentat de

PROFESOR I. CREŢU

BUCUREŞTI
1941

21825

M. EMINESCU

BUCOVINA ŞI BASARABIA

STUDIU ISTORICO-POLITIC

prezentat de

PROFESOR I. CREŢU

21828

BUCUREŞTI
1941

M. EMINESCU

BUCOVINA ŞI BASARABIA

STUDIU ISTORICO-POLITIC

k. II.
5782

PROFESOR I. CHELU

MOTTO

« In toate întâmpinările de până acum, găsim repetându-se cu stăruință că Basarabia este din numărul provinciilor cucerite de Ruși cu sabia dela Tătari și dela Turci. Convingerea noastră este însă că, din veacul al patrusprezecelea începând, Basarabia n'a fost nici întreagă, nici în parte a Turcilor sau a Tătarilor, ci a unui Stat constituit, neatârnat deși slăbit și încălcat în posesiunile sale, a Moldovei. Moldova era proprietarul locului și dacă reprezentanții Statului moldovenesc, Domnii, ajunseră atât de slabi încât dreptul era desbrăcat de putere și nu putea să se apere, aceasta nu e o dovadă că Moldova a renunțat vr'odată la dânsul. Căci un drept nu se pierde decât prin învoirea formală de a-l pierde. Dar fie această învoire smulsă cu de-a sila, fie dictată de rațiuni de Stat, fie izvorîtă din orice alte considerațiuni, nu se modifică și nu se nimicește decât din momentul în care renunțăm la el . . . . . .

. . . . . .

A rosti numele *Basarabia* e una cu a protesta contra dominațiunii rusești. Numele *Basarab* și *Basarabeni* există cu mult înaintea vremii în care acest pământ devenise românesc; acest nume singur este o istorie întreagă ».

Eminescu, « *Basarabia* » :
I. *Numele și întinderea ei.*
(Timpul, 3 Martie 1878).

INTRODUCERE

In luna Martie a anului 1878, îndată după războiul româno-ruso-turc, Eminescu a scris în « Timpul » — în calitate de redactor principal al acelui ziar — un şir de articole istorico-politice privitoare la drepturile României asupra Basarabiei. Pentru întâia oară, aceste studii grupate în şase mari capitole şi intitulate *Basarabia*, au fost identificate şi retipărite de noi în ediţia *M. Eminescu, Opere*, 4 vol., apărute la Bucureşti în anul 1939. Ele constitue, după părerea noastră, cele mai strălucite pagini din istoria ziaristicei româneşti şi printr'însele, marele nostru scriitor dovedea « cu istoria şi cu documentele în mână » — după propria sa expresie — că pretenţiunile Rusiei de a i se retroceda cele trei ţinuturi acordate Moldovei de către Congresul dela Paris (1856) erau cu totul nejustificate, iar călcarea convenţiei ruso-române din 4 Aprilie 1877 de către Rusia con-

stituia un act de trădare din partea unui aliat.

Mânuind cu mare talent şi cu multă competenţă izvoarele istorice contemporane, pe care le şi citează la sfârşitul lucrării sale, Eminescu încheia cu următoarele cuvinte:

« Toate elementele morale în această afacere sunt în partea noastră. Dreptul nostru istoric, incapacitatea juridică a Turciei de a înstrăina pământ românesc, trădarea unui dragoman al Porţii, recăpătarea acelui pământ printr'un tratat european semnat de şapte puteri şi obligatoriu pentru ele, garantarea integrităţii *actuale* a României prin convenţia ruso-română, ajutorul dezinteresat ce l-am dat Rusiei în momente grele, toate acestea fac, ca partea morală şi de drept să fie pe deplin în partea noastră.

Mai vine însă în partea noastră împrejurarea că acel pământ nu l-am cucerit, n'am alungat pe nimenea de pe el, că e bucată din patria noastră străveche, este zestrea împărţitului şi nenorocitului popor românesc » (*M. Eminescu, Opere*, ed. I. Creţu, vol. II, p. 286).

Dar problema pretenţiunilor ruseşti asupra Basarabiei avea să se pună în curând, chiar în cursul anului 1878, în faţa puterilor europene, la Congresul din Berlin. De aceea Eminescu, care simţea că pentru acest for nu este sufi-

cient numai argumentul drepturilor istorice şi că este necesar ca problema Basarabiei să fie înfăţişată şi pe planul mai înalt al politicei europene, scrise un nou şir de articole, intitulate de data aceasta *Bucovina şi Basarabia*, care au apărut în « Timpul » în cursul lunilor Aprilie, Mai şi Iunie ale acelui an.

In noul său studiu, Eminescu introduce problema Bucovinei cu un dublu scop. Făcând o amănunţită expunere, bazată pe documentele timpului, asupra împrejurărilor politice care au dus la anexarea Bucovinei de către Austria, Eminescu urmărea să înfăţişeze rolul ce şi-a asumat aceasta de a împiedica expansiunea rusească în Orient şi deci obligaţiunea ce a contractat Austria de a se opune şi pretenţiunilor actuale ale Rusiei; altminteri menţinerea Bucovinei sub stăpânirea austriacă n'ar mai avea nici o justificare.

De asemenea purtarea boierilor moldoveni şi opunerea lui Grigorie Ghica Vodă la cedarea Bucovinei sunt prezentate de Eminescu în scopul unei propagande interne, arătând conducătorilor politici ai României exemplul de urmat în privinţa Basarabiei.

Pentru puterile europene care se întruneau la Berlin, Eminescu scoate în evidenţă misiunea istorică ce ele înşile acordaseră României

prin pacea dela Paris — aceea de a fi o țară neutră și de cultură la răspântia unde se ating cele trei lumi deosebite: Rusia, Austria și Turcia, — iar pentru guvernul român pune înainte faptul că în trecut, cu toate vitregiile politice, Domnii și boierii n'au consimțit niciodată formal la pierderea vreunei părți din « vatra strămoșească », fie aceasta Bucovina, fie Basarabia.

Dar, ca și articolele despre Basarabia și ca atâtea sute de articole scrise în cei șase ani de activitate ziaristică la « Timpul », nici studiul *Bucovina și Basarabia* nu poartă semnătura lui Eminescu. Din această cauză n'a fost retipărit până astăzi și niciuna din edițiile de până aci nu-l pomenește măcar. Urmează deci să spunem câteva cuvinte despre paternitatea acestui studiu.

Ideea de *târguială*, de *renunțare de bună voie*, de *vindere*, cu privire la Basarabia, se află în studiul *Bucovina și Basarabia* ca și în alte studii și articole ale lui Eminescu, exprimată câteodată cu aceleași fraze. Astfel unele pasaje din *Bucovina și Basarabia* își au echivalentul lor în alte articole a căror paternitate eminesciană este indiscutabil dovedită:

« Nu vom avea însă dreptul de a ceda, ori de a consimți la cedare, întocmai cum nu am consimțit la cedarea Bucovinei ori la cedarea

Basarabiei, ci, ca popor slab dar hotărît, ne-am rezervat dreptul de a respinge orișicând învinovățirea că înșine am stat la *târguială* asupra *vetrei strămoșilor noștri* (*Bucovina și Basarabia*, p. 21).

« Oricât de mulți oameni răi s'ar găsi în această țară, nu se găsește niciunul, care ar cuteza să puie numele său sub o învoială, prin care am fi lipsiți de o parte din *vatra strămoșilor noștri* » (*M. Eminescu, Opere*, vol. II, p. 214).

« Generalul Ignatieff... nu s'a sfiit a mărturisi că crede pe poporul român destul de netrebnic spre *a vinde* o parte din *vatra țării sale* » (*Bucovina și Basarabia*, pp. 166—167).

« Abia au trecut câteva săptămâni de zile de când corpurile legiuitoare ale României au votat moțiunea prin care respinge orice *târguială* privitoare la *vatra țării*... (« Timpul », 9 Martie 1878).

« *Vorba nu era dacă avem să pierdem ori să nu pierdem Basarabia;* vorba era să ne păstrăm demnitatea, să ne arătăm vrednici de încrederea popoarelor dela apus, să nu o pierdem din vina noastră, *să nu renunțăm de bună voie, să nu o vindem...* » (*Bucovina și Basarabia*, pp. 164—165).

« Dar dacă ne dăm bine seama, *nici nu e vorba să pierdem ori să păstrăm Basarabia;*

vorba e *cum* o vom pierde ori *cum* o vom păstra.

Rusia voieşte să ia Basarabia cu orice preţ; noi nu primim nici un preţ. Primind un preţ, am vinde; şi *noi nu vindem nimic* » (*M. Eminescu, Opere*, vol. II, p. 225).

« Prin urmare vom ieşi din războiu c'o mulţime de experienţe dureroase care vor servi de învăţ M. Sale, cu pierderi de oameni şi bani, ruinaţi poate — dar nu vom pierde Basarabia, şi de sigur *nu cu bună voia noastră* » (*M. Eminescu, Opere*, vol. II, p. 238).

Ideea că Basarabia este legată de *misiunea* noastră istorică prin încredinţarea Europei se află în *Bucovina şi Basarabia*, ca pretutindeni în articolele lui Eminescu.

« Chiar dacă ar fi trecut cu vederea importanţa istorică, economică şi strategică a acestei rămăşiţe din vatra Moldovei, Românii nu puteau uita că Europa le-a încredinţat-o şi că nu se poate un preţ, cu care le-ar fi iertat s'o înstrăineze » (*Bucovina şi Basarabia*, p. 163).

« Acest petec de pământ, pe care « Le Nord » ar voi să-l sacrificăm prieteniei noastre cu Rusia, nu are pentru noi nici un echivalent în lume. El însemnează misiunea noastră istorică, tăria noastră » (*M. Eminescu, Opere*, vol. II, p. 256).

Această misiune istorică a poporului român este înfățișată la fel în *Bucovina și Basarabia* ca în alte articole ale lui Eminescu.

« ...Nu voim decât să putem fi *un strat de cultură* în această parte înăsprită a Europei, nu stăruim decât ca popoarele dela apus să se încredințeze că interesele noastre sunt identice cu ale civilizațiunii și că suntem un popor vrednic de *misiunea* ce ni se cuvine » (*Bucovina și Basarabia*, pp. 22—23).

« Trebue să fim un *strat de cultură* la gurile Dunării; aceasta e singura misiune a Statului român... » (*M. Eminescu, Opere*, vol. III, p. 207).

« Aruncați din întâmplare la răspântia, *unde se atinge cele trei lumi deosebite* și mai mult ori mai puțin învrăjbite, lumea modernă, cea musulmană și cea muscălească, Românii, chiar în virtutea originei lor, sunt meniți a reprezenta interesele ideilor moderne și a fi *un strat de cultură* deosebită, în care trei lumi se întâlnesc și se împacă » (*Bucovina și Basarabia*, pp. 145—146).

« *Misiunea* Statului român în afară era ca să formeze *o despărțire între trei civilizații deosebite*, între Austria și Rusia pe de o parte, între Rusia și Turcia pe de alta... » (*M. Eminescu, Opere*, vol. II, p. 215).

Ideea că politica austriacă era bazată pe catolicism se află în *Bucovina şi Basarabia* ca şi în *Influenţa austriacă.*

« Ca putere catolică, Austria făcea politica sa cu ajutorul catolicismului » (*Bucovina şi Basarabia*, p. 45).

« Catolicismul întinsese peste Europa un painjiniş subţire de idei religioase... Imperiul care se formează sub acest painjiniş, se numeşte imperiul roman. Casa domnitoare care se pune mai cu succes în serviciul acestui ideal, este Casa de Austria » (*M. Eminescu, Opere*, vol. II, p. 45).

In *Bucovina şi Basarabia* se narează pe larg faptele care duc la concluzia că Austria a procedat prin mituire la ocuparea Bucovinei. Această idee se găseşte şi în manuscrisul lui Eminescu, aflător la Academia Română sub Nr. 2.264, precum şi în articole tipărite.

« La conferinţele secrete mai lua parte şi dragomanul Porţii, Costachi Moruzi. Numai decât la una din cele dintâi conferinţe Thugut îi promite 1.000 galbeni, pe care nu-i va primi însă decât dupăce, prin concursul lui, negocierile vor fi ajuns la un bun rezultat. Costachi Moruzi primeşte cu vie mulţumire această dovadă de încredere şi, din partea sa, promite că va face tot ce-i va sta în putinţă » (*Bucovina şi Basarabia*, pp. 80—81).

« ...Un grec a vândut jumătatea Moldovei Rușilor, *alt grec a mijlocit mituirea Turcilor la cedarea Bucovinei...* » (*Ms. 2264*, p. 6).

Descrierea amănunțită a domniei fanariote n Principate care se face în *Bucovina și Basarabia*, se află exact în același spirit concepută, însă mai sintetic exprimată, în *Influența austriacă* (*M. Eminescu, Opere*, vol. II, p. 59, 63), precum și în *Stăpânirea străinilor pe pământul românesc* (idem, p. 465).

Pasajul: « După capitulațiunea dela Movila Răbiei, oștirea Moldovei se risipește, Voivodul Dimitrie Cantemir se duce pribeag în lume » (*Bucovina și Basarabia*, p. 104), se întâlnește aproape întocmai și în articolul de fond din « Timpul », 16 Aprilie 1878, articol datorit tot lui Eminescu: « De când la Movila Răbiei oastea moldovenească s'a risipit, rămășițele inimilor bărbate s'au pribegit... ».

Acuzația ce se aduce guvernului român, în studiul *Bucovina și Basarabia*, că a dizolvat Senatul, care era ostil convenției cu Rusia și a ales altul « când cetele de cazaci trecuseră hotarele țării », se repetă întocmai și în alt articol al lui Eminescu: « Dar oare Senatul n'a fost dizolvat asupra intrării Rușilor, iar actualul Senat n'a fost ales pe când talazurile invaziei acoperise Moldova? » (*M. Eminescu, Opere*, vol.II, p. 378).

In fine, ideea că: « Impărăția rusească nu este un stat, nu este un popor, este o lume întreagă, care, negăsind în sine nimic de o măreție intensivă, caută mângâierea propriei măriri în dimensiunile mari... » (*Bucovina și Basarabia*, p. 100), se află desvoltată într'un articol întreg, intitulat *Tendențe de cucerire* (*M. Eminescu, Opere*, vol. II, p. 295), a cărui paternitate este indiscutabilă și din care reproducem doar câteva fraze: « Răsărită din rasse mongolice, de natura lor cuceritoare, așezate pe stepe întinse a căror monotonie are înrâurire asupra inteligenții omenești, lipsind-o de mlădioșie și dându-i instincte fanatice pentru idei de-o vagă măreție, Rusia e în mod egal muma mândriei și a lipsei de cultură... Frumosul e înlocuit prin măreț... Rușii sunt sub dominarea unui deșert sufletesc, a unui urît, care-i face să caute în cuceriri ceea ce n'au înlăuntrul lor » (*M. Eminescu, Opere*, vol. II, pp. 295—296).

Este cunoscută de asemenea atitudinea împotriva războiului alături de Ruși, luată de Conservatori și susținută de Eminescu în toate articolele sale privitoare la această problemă și care se întâlnește și în acest studiu despre *Bucovina și Basarabia*.

Iar pentru cei cari, citind articolele lui Eminescu despre *Basarabia*, au constatat strânsa

legătură între ideile de acolo şi tema fundamentală din cel de faţă, nu mai rămâne niciun fel de îndoială că Eminescu este autorul studiului pe care-l retipărim pentru întâia oară în paginele ce urmează.

Atât ideile cât şi căldura patriotică ce străbate printr'însul fac, după părerea noastră, din acest studiu al lui Eminescu, un document interesant, din care se poate vedea chipul în care spiritul naţional românesc a reacţionat prin pana celui mai mare scriitor al său.

Totodată avem convingerea că prin retipărirea lui ne facem nu numai o firească datorie faţă de memoria nemuritorului nostru scriitor, — prezentând astfel un nou aspect al scrisului eminescian şi dovedind prin aceasta că marele poet a fost în acelaşi timp şi un mare apărător al drepturilor naţionale româneşti —, dar aducem totodată şi o largă contribuţie la cunoaşterea problemei acelor pământuri româneşti care, în urma dureroaselor evenimente din ultima vreme, au intrat iarăşi sub dominaţiunea străină.

31.XII.1940.

I. CREŢU

Profesor la Liceul Lazăr din Bucureşti

BUCOVINA ŞI BASARABIA

S'au împlinit o sută de ani de când Austria, voind să stabilească comunicaţiunea între Ardeal şi Galiţia, a luat în stăpânirea sa o parte din Moldova. Curtea din Viena nu avea nici un drept asupra bucăţii de pământ, pe care o cerea şi pe care în urmă a şi luat-o, era însă interesul apărării puternicul argument, pe care îşi întemeia cererea.

Impărţindu-se Polonia, Austria luase partea despre miază-zi şi astfel câştigase o provincie, care se megieşea cu Ardealul fără ca să comunice cu dânsul. Dela hotarele Moldovei până la Maramureş munţii stau ca un zid nestrăbătut încât, fiind atacată Galiţia despre miază-noapte ori despre răsărit, era peste putinţă a da trupelor, ce o ar fi apărat, ajutor grabnic din Ardeal.

Două provincii megieşe ale aceleiaşi împărăţii, cari nu comunică decât prin o a treia şi cu un

înconjur foarte mare, erau o anomalie foarte jignitoare atât pentru apărarea hotarelor, cât şi pentru administraţie şi comerţ. Curtea din Viena trebuia dar să caute a stabili între aceste două provincii comunicaţia pe cea mai scurtă cale, care, după desvoltarea terenului, era cu putinţă, şi această mai scurtă cale era prin Moldova şi anume prin trecătoarea Bărgăului. Astfel luarea Bucovinei era o consecuenţă firească a împărţirii Poloniei şi cererea Austriei de a i se ceda câteva districte din Moldova, deşi nu era întemeiată pe drept, era justificată prin nişte interese, a căror legitimitate numai anevoie o vom putea pune la îndoială.

Tot spre a stabili o comunicaţie, Rusia a luat Basarabia, şi acum, o sută de ani după cedarea Bucovinei, cere să-i retrocedăm partea, ce ni s'a înapoiat din această Basarabie. Ţarul nu avea nicun drept recunoscut pe care şi-ar fi putut întemeia această cerere atunci, când a luat teritoriul din Nistru până în Prut, şi cu atât mai puţin are acum vreun drept, cu care ar putea lua partea ce ni s'a înapoiat din acest teritoriu. Cererea nu ar fi dar justificată decât prin interesele, ce are Rusia de a stabili comunicaţia între Basarabia rămasă încă rusească şi între Bulgaria.

Admițând legitimitatea intereselor Rusiei, nu înțelegem cum Rusia ne oferă în schimb Dobrogea, de oarece, îndată ce Dobrogea ar fi teritoriu românesc, comunicația între Rusia și Bulgaria nu se mai poate face decât prin țara noastră. Rusia n'a scăpat de o piedică, iar noi întâmpinăm nişte greutăți mai mari chiar decât cele de până acum. In tot cazul, Rusia nu ne poate oferi Dobrogea decât cu hotărîrea de a ne sili mai târziu să i-o cedăm.

Contestăm însă legitimitatea intereselor, ce Rusia pretinde a avea pentru stabilirea comunicației între Bulgaria și Basarabia rămasă sub stăpânirea rusească. Bulgaria este eliberată, iar nu cucerită; și numai atunci, când Rusia va avea o provincie peste Dunăre și când apărarea acestei provincii ar fi pusă în joc, numai atunci vom putea discuta, dacă cererea de retrocedare e justificată. Nici atunci nu vom avea însă dreptul de a ceda, ori de a consimți la cedare, întocmai cum nu am consimțit la cedarea Bucovinei ori la cedarea Basarabiei, ci, ca popor slab dar hotărît, ne-am rezervat dreptul de a respinge ori și când învinovățirea, că înșine am stat la târguială asupra vetrei strămoșilor noștri. Dacă nu am putut păstra întreagă moșia rămasă dela părinții noștri, ne-am păstrat și voim să ne păstrăm conștiința întări-

toare, că ni-am făcut datoria şi că nu din vina noastră, nu cu învoirea noastră a fost ştirbită.

Astăzi, când cestiunea retrocedării Basarabiei pune pe poporul român, ba, putem zice, chiar întreaga Europă în fierbere, este datoria noastră a ne lămuri şi a lămuri pe Europa asupra împrejurărilor, în virtutea cărora această cestiune se pune. Este un curent de două sute de ani, de care Europa sufere ca de o boală cronică. Europa sufere; noi însă, cari am stat aci, între Turci şi Ruşi, mereu am fost zguduiţi şi mereu suntem apucaţi de puternicul curent. Mai înainte, trei veacuri stăturăm mereu sub arme, mereu în luptă, mereu un zid de despărţire între apus şi răsărit; iar după o muncă uriaşă de trei veacuri au început alţii a se bate peste capetele noastre.

Cinci sute de ani din vieaţa noastră a fost o luptă necurmată; cu toate aceste astăzi, după ce Europa ne-a dat douăzeci, numai douăzeci de ani de pace, în ciuda zguduirilor bolnăvicioase prin care am trecut chiar şi în această vreme, astăzi ieşim la iveală ca un popor întinerit şi plin de putere proaspătă. Nu cerem dela lume decât putinţa desvoltării pacinice, nu voim decât să putem fi un strat de cultură în această parte înăsprită a Europei, nu stă-

ruim decât ca popoarele dela apus să se încredinţeze că interesele noastre sunt identice cu ale civilizaţiunii şi că suntem un popor vrednic de misiunea ce ni se cuvine.

Dovadă ne este trecutul, pe care l-am putut purta fără de a fi pierdut ceva din individualitatea şi trăinicia noastră.

Sunt aproape două sute de ani de când Ruşii au început luptele pentru surparea Impărăţiei otomane.

Astăzi când aceste lupte par aproape de capătul lor şi când cestiunea retrocedării Basarabiei ni se pune ca o consecuenţă a faptelor petrecute peste Dunăre, astăzi când, cu căderea Impărăţiei Otomane, soarta poporului român urmează a fi hotărîtă, chiar puterea faptelor ne îndreptează privirea spre trecut şi ne îndeamnă să căutăm a ne lămuri asupra întâmplărilor, în virtutea cărora Impărăţia otomană a ajuns la starea ei de astăzi. Vom face dar, mai ales după documentele istorice adunate de răposatul Eudoxie Hurmuzachi, o dare de seamă asupra faptelor hotărîtoare ce s'au petrecut în ţările din Orientul Europei dela anul 1700 până în zilele noastre, şi vom căuta să urmărim tendenţele deosebitelor puteri interesate faţă cu ţările române. In deosebi însă vom arăta importanţa cedării Bucovinei în comparaţie cu cedarea

Basarabiei, şi vom pune în asemănare purtarea Moldovenilor la anul 1777 şi aceea a Românilor la anul 1877.

Vom vedea apoi în urmă, care trebue să fie consecuenţele firești ale faptelor petrecute.

I

POLITICA ORIENTALĂ IN VEACUL XVIII

Intâmplarea hotărîtoare, ce încheie veacul XVII, este pacea, pe care Poarta otomană, în urma luptei dela Zenta, a fost silită a o primi. La Carlovăț Turcii își lămuresc poziția față cu Europa și în deosebi față cu cele patru state învecinate, cu Austria și Rusia, Polonia și Veneția. Puterea otomană e frântă și începe a se vorbi despre alungarea Turcilor din Europa. Unele dintre state sperează, iară altele se tem, că în curând scaunul Sultanilor va putea să fie mutat în Asia, și pentru unele această speranță, iară pentru altele temerea că ea se va îndeplini, este ideea conducătoare în politica orientală.

Numai decât la începutul veacului XVIII, la anul 1706, agenții principelui Rákoczy, Papay și Horváth, adresează Marelui Vizir un

memoriu, în care pun în vedere Porții următoarele temeri:

«Țarul de Moscova, care a îmbrățișat în Polonia partidul regelui Saxoniei, pare a fi împiedicat de a se mai războiu cu Poarta; dar ținând seamă de toate apucăturile lui el aspiră la monarhia orientului. El își deprinde și disciplinează trupele contra regelui de Suedia spre a se folosi apoi de ele, după vreun pretext aparent, contra acestei împărății. Toate îl îndeamnă la acest războiu: afecțiunile grecilor și ale popoarelor din Moldova și Muntenia, cari sunt de legea lui, și dorința de a-și satisface ambiția cu vreo cucerire însemnată.

«E dar de temut, că sfârșindu-se pacea (treuga), Impăratul Germaniei va ataca această împărăție despre apus, în vreme ce Țarul de Moscova va ataca despre miază-noapte și, dacă nu vor fi împiedecați din vreme, o vor strivi cu puterile lor unite».

Aceiași agenți, într'un alt memoriu din același an, arată că Poarta otomană trebue să declare războiu «Țarului de Moscova, care voiește să dispună de regatul Poloniei și să-și supună pe al Suediei, precum și mai multe alte principate vecine». Dovada despre aceasta sunt luptele lui cu regele Suediei, ingerințele lui în Polonia și împrejurarea, că a trimes preoți grecești în

Crîm, ca să facă prozeliți printre Circasieni.

Aceleași temeri le găsim exprimate prin raporturile ambasadorilor dela Constantinopol și prin instrucțiunile, ce li se dau din partea guvernelor lor.

Tot la anul 1706 cabinetul francez trimite ambasadorului Ferriol un proiect de alianță cu Austria contra Turciei. Memoriul începe astfel:

« Monarhia turcească, nu deosebit de alte monarhii, ce au existat dela începutul lumii până acum, după ce s'a mărit, acum a ajuns la decadență, ori, spre a vorbi mai lămurit, scăderea puterii ei formidabile a început sub Mahomed IV, tatăl Sultanului de astăzi, în cel din urmă războiu, în care liga catolică a uzurpat dela puterea otomană două coroane de cele mai înflorite, a Ungariei și a Moreei, cu multe alte orașe însemnate din Dalmația, Albania, Polonia și Moscovia ».

Ne mai sperând dar, că Turcii își vor putea păstra puterea în Europa, cabinetul francez voește să încheie o alianță cu Impăratul Germaniei, pentru ca să slăbească pe casa de Austria prin nouile achiziții, ce ar face în Orient, unde administrația populațiunilor necivilizate ar trebui să-i consume toate puterile. « Să împingem pe casa de Austria spre Orient — zice

proiectul, — pentru ca Franța să rămâie stăpână la Rhin ».

Astfel, centrul combinațiunilor politice europene, era în Orient, și la Constantinopol se puneau la cale războaiele. In luptă cu casa de Austria, Bourbonii din Franța mereu stăruiau pe lângă Poartă să declare război și să atace despre răsărit pentru ca să facă diversiune în favorul armelor franțuzești. In aceeași vreme căpeteniile răzvrătiților din Ungaria și Ardeal, Tököly, Rákoczy, Bercsenyi și alții, încurajați și ajutorați cu însemnate subsidii de către guvernul francez, mereu îndemnau pe miniștrii turci să declare război Austriei și să restabilească Ungaria, ca zid despărțitor între împărăția otomană și cea romano-germană. De altă parte regele Suediei cerea mereu ajutor contra Țarului Petru, și în Polonia era un partid, care mereu își da silință ca prin ajutorul Porții otomane, să puie capăt ingerințelor rusești. Zi pe zi Marele Vizir, miniștrii turcești și chiar Sultanul trebuia să asculte sfaturile binevoitoare și propunerile războinice, ce li se făceau de către agenții secreți ori publici ai acestora.

Poarta otomană nu cuteza însă a declara război Austriei, nici Rusiei, ci totdeauna se mângâia cu poruncile coranului, care cere ca o pace încheiată să fie sfântă și ca Sultanul

să nu se războiască decât cu aceia, cari nu se țin de învoielile făcute în tratatele de pace. Cel puțin în parte însă această supunere către poruncile coranului era întemeiată pe temerea, că, războindu-se, turcii vor fi alungați din Europa. O dovadă foarte lămurită despre această temere găsim în raportul de la 19 Ianuarie 1708 al Rezidentului Talman.

Erau făcute toate pregătirile pentru un război contra Austriei, ba chiar oștirile erau îngrămădite în Banatul Temișoarei și la Sava. Nu lipsea decât porunca Sultanului, pentru ca ele să năvălească în țara ungurească și să înainteze, după planul hotărît, spre Buda. Stăruințele lui Talman pe lângă miniștrii Porții rămân zadarnice. Atunci Rezidentul Austriei chiamă la sine pe Kișlar-Agasi, un confident al său, îi pune un scaun față în față cu portretul Impăratului Iosif I și zice: Alcoranul d-voastră cuprinde proorocia, că veți cuceri Constantinopolul și toată împărăția Grecilor și această proorocie s'a împlinit. Tot alcoranul zice însă, că se va găsi odată un împărat bălan, numit pentru perii săi « beniasfer », care vă va alunga iarăși din această împărăție și din Constantinopol. Crezi d-ta în această proorocie?

« Fără îndoială că cred, deoarece sunt credincios al Coranului » răspunde Turcul.

Cum îți place portretul Impăratului meu, — întreabă acum Talman, puind în vederea Turcului virtuțile și puterea acestui Impărat.

Turcul privește la capul bălan al Impăratului și nu zice nimic; plin însă de îngrijorare, grăbește să spună Sultanului că Impăratul, cu care se pune la cale războiul, este bălan. Sultanul cere să vază portretul; chiar însă fără de a-l fi văzut, hotărăște a nu face război cu un « beniasfer ».

O altă dovadă despre această frică sunt următoarele cuvinte pe care le găsim într'o scrisoare a lui Rákoczy, adresată la 26 Noemvrie 1717 lui Cellemare:

« Muftiul și toți oamenii de legi sunt pentru pace, ei zic că Dumnezeu pedepsește pe musulmani pentrucă au călcat pacea încheiată cu creștinii, că Impăratul, neavând a combate alți inimici afară de Turci, e nebiruit și, dacă va face încă o a treia campanie norocoasă, nu va încheia pace decât după ce va fi alungat (rechassé) pe Turci în Asia.

Cele două puteri, care puneau în politica lor deosebită greutate pe putința alungării Turcilor din Europa, erau însă Austria și Rusia.

La începutul veacului XVIII curtea din Viena, fiind silită a se război cu Franța și ne-

izbutind a stârpi rădăcinile răscoalei din Ungaria şi Ardeal, era direct interesată de pacea Orientului. In înţelegere dar cu ambasadorul Marei Britanii şi cu acela al Olandei, Rezidentul austriac dela Constantinopol îşi da mereu silinţa să împiedice izbucnirea unui războiu între Austria şi Turcia.

In aceeaşi vreme Rezidentul austriac, tot în înţelegere cu ambasadorii celor două puteri « maritime » îşi da silinţă să împiedice izbucnirea unui războiu între Rusia şi Turcia. Pentru curtea din Viena un războiu la graniţele despre răsărit ale Impărăţiei nu putea fi decât o nouă greutate; afară de aceasta temerile pe care le-am văzut exprimate în memoriul agenţilor lui Rákoczy, erau răspândite în întreaga Europă şi totdeauna, când Turcii se războiau cu Ruşii, Austria trebuia să stea gata de a interveni pentru apărarea intereselor sale.

Rusia, singură, înaintează mereu spre Constantinopol.

Cea dintâi jumătate a veacului este un lung războiu între Turci şi Ruşi. Ce-i drept, se încheie şi în mai multe rânduri se reînoieşte pacea. Niciodată însă Rusia nu se simte legată prin învoielile făcute la încheierea păcii. Pentru ea tratatele de pace nu au valoare decât întrucât ele îi dau noui drepturi.

In tratatul de pace dela Carlovăţ se hotăreşte, ca Ţarul să-şi retragă oştirile din Polonia. Dară Turcii erau foarte stăruitori şi era de temut, că vor începe războiu ; Ţarul reînoia pacea încheiată, se obliga din nou a retrage oştirile din Polonia, dar nu le retrăgea.

Aceeaşi era puterea Ţarului faţă cu provinciile dela Crîm. Aci mereu erau conflicte şi oamenii Ţarului mereu se hărţuiau cu Tătarii. Tratatul de pace dela Carlovăţ hotărîse, ca Ţarul să nu dureze noui fortăreţe la graniţele despre Miază-noapte ale împărăţiei otomane. El însă nu numai a întărit pe acele cari erau, ci a ridicat altele noui atât în apropierea graniţelor, cât şi chiar pe un teren, pe care îl pretindea discutat între Rusia şi Imperiul otoman.

In Moldova şi Muntenia, precum şi în provinciile greceşti, Ţarul are oameni de încredere, prin care lucrează mereu pentru surparea puterii otomane.

In sfârşit, Ţarul cucereşte o parte însemnată din Suedia şi sileşte pe Regele Carol XII a se refugia cu credincioşii săi în Turcia. Ţarul îşi întemeiază chiar reşedinţa pe pământul cucerit, şi atunci când miniştrii turceşti vorbesc despre restituirea teritoriilor cucerite dela Suedia, ambasadorul rusesc îi întreabă, ce ar răspunde Sultanul, dacă cineva ar cuteza să-i facă

propunerea de a ceda cuiva Constantinopolul.

La anul 1711 izbucneşte cel dintâi războiu. Oştirile ruseşti trec graniţele, Voevodul Dimitrie Cantemir declară Moldova neatârnată şi marele Vizir porneşte cu oştirile otomane spre Nistru.

Ţarul Petru avea la Prut, afară de oştirile comandate mai ales de ofiţeri germani, vreo 10—15 mii Moldoveni şi câteva cete de unguri pribegi, atât husari cât şi pedestri. In partea Turcilor luptau, afară de oştirile otomane şi tătăreşti, suedienii regelui Carol XII, polonezii comandaţi de Poniatovschi, cetele Palatinului de Chiovia şi cazacii Zaporojeni, dimpreună cu cei Potcaleni.

După capitulaţia dela Movila Răbiei (Han Tepesi), la 22 Iulie se încheie pacea dela Vadul Huşilor (In campo ottomanico ad vadum Huss.) o pace foarte blândă pentru Ţarul Petru.

Se hotărăşte în acest tratat, ca Ţarul să restituiască Porţii fortăreaţa Assak, să surpe toate celelalte fortăreţe dela graniţele despre Crîm, să nu se mai amestece în afacerile Polonezilor, Zaporojenilor, Potcalenilor şi ale Cazacilor de sub stăpânirea lui Dewlet Ghirai Han, şi că Regele Carol XII să se întoarcă sub scutul Porţii prin Polonia, în ţara sa. Cu aceste

condițiuni Țarului Petru i se dă voie de a se retrage nesupărat.

Nu mai departe însă decât la 20 Noemvrie 1712, Sultanul adresează tuturor vizirilor, pașilor și beilor un ordin, pe care îl începe astfel:

« In lupta ce s'a dat în anul 1123 la granițele Moldovei între armata mea biruitoare și aceea a Țarului de Moscova (care de câțiva ani se prefăcea că este amic al Sublimei noastre Porți, câtă vreme apucăturile lui meșteșugite încredințau pe ori și cine despre relele lui intențiuni contra împărăției otomane) armata acestui Principe, cu ajutorul lui Dumnezeu, a fost biruită. După cum este scris că răul i se întâmplă aceluia care e capabil de a-l face, Țarul a cerut iertare cu tot felul de înjosiri (avec toute sorte de bassesse) și pacea a fost încheiată, iară tratatul redijat în câțiva articoli. Țarul de mai mulți ani se amestecă în afacerile Poloniei cu scopul că, după ce se va fi făcut stăpân pe acest regat, care este vecin cu Impărăția otomană, va putea năvăli asupra granițelor ei, și pentru aceea s'a poruncit în acest tratat ca să se retragă cu desăvârșire din Polonia. Cu toate că acest articol, care zicea că Țarul să nu se mai amestece în afacerile Poloniei, era unul din cele mai esențiale și mai importante, în ciuda

acestei învoieli el a rămas cu trupele sale în Polonia ».

Prin urmare Sultanul a hotărît a reîncepe războiul. Intervenind însă ambasadorul Engliterei şi acela al Olandei, Poarta otomană a consimţit a reîncheia pacea, puind Ţarului un termen de trei luni de zile pentru retragerea trupelor din Polonia. Cele trei luni au trecut, dar Ţarul nu şi-a retras trupele. Astfel Sultanul porunceşte, că până la 21 Martie 1713, toţi vizirii şi paşii să fie adunaţi cu trupele lor în lagărul dela Adrianopol, de unde vor avea să plece asupra Ţarului.

Astfel se rosteşte persoana Sultanului; cu toate acestea războiul nu se face, deoarece Ţarul Petru izbuteşte a încheia şi astădată pacea, obligându-se din nou a retrage trupele din Polonia.

Peste câţiva ani, la 1718, izbucneşte războiul între Veneţia şi Poarta otomană. Austria intervine şi astfel războiul se încinge între Poarta otomană şi cele două puteri aliate.

In tot cursul războiului oştirile ruseşti sunt grămădite prin Polonia şi pe la graniţele despre Crîm; în tot cursul războiului, Ţarul Petru mereu face Curţii din Viena propuneri de alianţă; când Turcii îi aduc însă aminte datoriile, ce le-a primit în tratatele încheiate, el îi încre-

dințează că numai în interesul lor își ține trupele aproape de granițe, și că dovadă despre aceasta este refuzul cu care a răspuns la propunerile de alianță ale Curții din Viena.

La anul 1718, se încheie pacea dela Pasarovița. Poarta cedează Austriei Banatul Timișoarei, Serbia, Oltenia, o parte din Bulgaria și o fășie din granițele despre apus.

Deși slăbită însă, Poarta otomană provoacă pe Rusia să se ție de tratatele încheiate, și în deosebi să-și retragă trupele din Polonia.

Rezidentul rusesc dela Constantinopol, Alexie Dascow, răspunde într'un memoriu adresat în vara anului 1719 Marelui Vizir. El încredințează pe Marele Vizir despre bunele dispoziții ale Țarului și arată, că: « Regele Angliterei e de bună înțelegere cu Impăratul și stăruește a răpi ceva dela Spania; Regele Poloniei, cu ajutorul Impăratului, voiește să facă din Polonia un regat absolutist, și dacă s'ar întâmpla aceasta, nu rămâne îndoială, că ar fi formidabil pentru puterile vecine (Vicinis potentiis formidabile fore non dubitandum) ».

Iată dar motivele pentru care Țarul își ține trupele în Polonia: e chiar în interesul Porții, ca Țarul să apere drepturile și libertățile Polonezilor, deoarece regimul absolutist ar face din Polonia un stat primejdios.

In aceeaşi vreme însă, Ţarul îşi dă silinţa a pune la cale libertatea popoarelor din Crîm. In anii 1721—1724, relaţiunile între Poartă şi Rusia sunt foarte încordate, deoarece mereu sosesc la Constantinopol, dela Hanul tătărăsc şi dela paşalele fortăreţelor dela hotare, raporturi despre răscoalele ce izbucnesc sub auspiciile Rusiei. Rezidentul Alexie Dascow, miniştrii ruseşti Golowkin, Tolstoy şi Osterman, ambasadorul Franţei, marchizul de Bonnac, ba chiar şi însuşi Ţarul, în mai multe scrisori adresate Sultanului, mereu încredinţează pe Poartă despre bunele dispoziţiuni ale Rusiei şi despre dorinţa de a trăi în pace cu Turcii.

Se încheie în mai multe rânduri tratate ori se dă tărie celor încheiate. Intr'unul din aceste, Ţarul se obligă din nou a retrage trupele din Polonia, iar Sultanul îi da dreptul de a se întoarce cu ele, când cineva ar voi să facă vreun atentat la libertăţile Polonezilor. Intr'altul Ţarul se obligă a surpa fortăreaţa Kamenca, precum şi fortăreaţa din nou durată la gurile râului Samara, se obligă chiar a nu mai dura altele noui.

In sfârşit însă războiul nu se mai poate evita şi Austria primeşte mediaţiunea între Turcia şi Rusia. Se ţin conferinţe; se discută asupra locului de întrunire; Rusia caută să înconjure o

hotărîre definitivă şi astfel, parte în urma uneltirilor dibace ale diplomaţiei franţuzeşti, parte cu scopul de a nu lăsa pe Ruşi să dispună singuri în Orient, Curtea din Viena devine din mediatoare o putere ce intervine şi în urmă o aliată pe faţă a Rusiei.

Se stabileşte un comun plan de acţiune şi războiul contra Turciei se începe. Trupele ruseşti însă, în loc de a opera potrivit cu planul statornicit, îşi fac de lucru împrejurul Crîmului; astfel Turcii, rămâind în defensivă faţă cu Ruşii, îngrămădesc oştirile contra Austriacilor. Împăratul Carol VI, în mai multe scrisori adresate comandanţilor săi, se plânge de duplicitatea Ţarinei, dar, în sfârşit, după un război de aproape trei ani, pierde Oltenia şi Serbia şi părţile ce câştigase în războiul trecut din Bulgaria şi Bosnia, şi, încheindu-se tratatul dela Belgrad, încetează a mai fi aliat al Ruşilor.

După acest război Turcia se bucură de o pace mai îndelungată. Dela 1700 până la 1740 ea a stat mereu gata de război şi a purtat sarcina a trei războaie grele; acum era dar secată de puteri şi nu mai avea destulă energie spre a se pune împotriva înaintării Ruşilor. Simţind că nu mai poate alunga pe Ruşi din Polonia şi obosită de greutăţile ce-i făcea acest

stat castrat, Poarta otomană propune cabinetului din Viena să-l împartă cu Rusia.

Scăpând însă de această greutate, Poarta întâmpină altele. Incă pe la anul 1750 Rusia pune cestiunea independenței Tătarilor și cestiunea autonomiei țărilor românești; iar la 1769 izbucnește un nou războiu între Turci și Ruși, în urma căruia Poarta este silită a încheia la anul 1774 pacea dela Cuciuc-Cainardji.

In sfârșit la anul 1788 Rusia începe războiu pentru eliberarea tuturor creștinilor din Imperiul otoman.

Dela început până la sfârșit veacul XVIII e pentru Poarta otomană o luptă necurmată spre a pune stavilă năvălirii vrăjmașului său dela miazănoapte. Mereu în luptă cu o fatală și neînblânzită pornire și lipsiți de orișice sprijinire din afară, Turcii trebuiau să stea mereu sub arme și mereu să negocieze atât cu vrăjmașii, cât și cu prietenii lor. In viața lor nu se mai putea desvolta decât două părți, în care trebuiau să-și consume cele mai bune și cele mai scumpe puteri: armata și diplomația. Despre întemeierea și desvoltarea unei bune administrațiuni, într'o împărăție, ce mereu se războia și mereu era răscolită, nici vorbă nu putea să fie. Pentru împărăția otomană nu era cu

putință altă organizație decât cea militară, aspră, dar atârnată de caracterul, priceperea și discrețiunea oamenilor cari o aplicau. Pentru aceasta erau însă prea multe elemente putrede în imperiul otoman, căci pașalele, chiar buni oșteni și buni diplomați fiind, nu mai aveau nici tăria de caracter, nici destul timp spre a fi și buni administratori. In împărăția otomană lipsea temelia virtuților cetățenești: credința în trăinicia statului și a formelor lui de viață. Fiecare intrând în viața publică începea să ia parte la o lucrare, în a cărei rezultate nu se încredeau. Abnegațiunea cetățenească e peste putință acolo, unde suntem așa zicând încredințați, că va rămâne zadarnică; așa ori așa, împărăția otomană avea să înceteze; ar fi fost dar o nebunie orice abnegațiune de dragul ei. Oamenii își fac datoria ca oameni; fiecare caută însă a profita de ocaziune câtă vreme se poate.

Puterile europene, îndeosebi statele vecine, privesc cu îngrijire cele ce se petrec în Orient; toate se mărginesc însă la sfaturi binevoitoare. Puterile maritime, adică Englitera și Olanda, în tot cursul veacului XVIII, stăruesc pentru mănținerea păcii; cabinetul francez își dă silința ca să hotărască Poarta la acțiune ori la pasivitate, după cum cer interesele momentane ale

Franței; Austria în sfârșit, chiar dela începutul veacului urmează o politică hotărîtă totdeauna de neîncrederea cu care curtea din Viena privește asupra Rusiei. Turcii totdeauna sunt izolați, fiindcă nimeni nu mai crede în putința izbutirii lor.

II

POLITICA HABSBURGILOR

In tratatul de pace dela Carlovăţ, Poarta otomană renunţă la înrâurirea ce avea asupra Ungariei şi Ardealului, şi astfel hotarele împărăţiei Habsburgilor se întind până la Mureş şi până la culmile despre miazănoapte şi răsărit ale Carpaţilor. In urmă apoi, la anul 1718, Habsburgii îşi întind graniţele până la Olt şi spre hotarele Bulgariei.

Oricât de mare însă, această împărăţie nu era puternică decât prin înţelepciunea oamenilor, cari ştiau să ţie la un loc atât de multe şi de deosebite popoare. Mai ales în ţările dela răsărit popoarele totdeauna erau gata de a se încăera la luptă şi numai buna chibzuinţă a Curţii din Viena le ţinea în frâu.

Deşi Poarta otomană a renunţat la înrâurirea ce avea asupra Ungariei şi Ardealului, această înrâurire nu încetase. In tot cursul veacului

XVIII este în Ungaria şi Ardeal un partid care se luptă fără de curmare pentru eliberarea patriei de sub « jugul Habsburgilor ». Şi acest partid e mare şi puternic, e deseori întregul popor maghiar, care cere ajutorul Porţii contra asupritorilor. Rákoczy şi Tököly îşi împart chiar viitoarele ţări eliberate; iară după moartea lui Tököly, Rákoczy, recunoscut fiind de Principele legitim, adună sub steagurile sale oştiri, care, după spusele ambasadorului Ferriol, se urcă la 80.000 oameni.

Erau deci încă multe greutăţi de învins înainte de a se putea zice, că Habsburgii sunt stăpâni pe ţările dela răsărit.

Armele cu care, deşi după o luptă foarte îndelungată, Curtea din Viena a învins aceste greutăţi, sunt mai ales administrative.

Inainte de toate Habsburgii îşi câştigă ajutor contra maghiarilor chiar în Ungaria şi Ardeal.

După îndelungatele lupte ale veacului XVII, locurile neadăpostite de pe teritoriul Carpaţilor, adică partea dintre Tisa şi Carpaţi a ţării Ungureşti, Banatul Timişoarei şi Oltenia erau aproape cu desăvârşire deşertate de populaţiune. Cea dintâi îngrijire a Curţii din Viena era dar de a spori populaţia acestor locuri şi în deosebi, de a o spori cu oameni pe cari se vor putea rezema contra maghiarilor ca vrăj-

maşi interni şi contra Turcilor şi Ruşilor ca vrăjmaşi externi.

Incă pe la sfârşitul veacului XVII, Impăratul Leopold I dă Sârbilor emigraţi sub povăţuirea Patriarhului Arsenie Cernovici locuri de adăpost în apropierea graniţelor despre răsărit şi privilegii foarte însemnate. Sârbii rămân însă organizaţi milităreşte şi totdeauna datori a se lupta pentru Impăratul.

In urmă se împopulează Banatul Timişoarei mai ales cu colonişti aduşi din ţările dela apus, iară în Oltenia administraţia îşi dă toată silinţa de a spori populaţia cu colonişti bulgari, sârbi şi munteni. In tot cursul veacului XVIII, sporirea populaţiei din ţările dela răsărit este una din cele mai de căpetenie îngrijiri ale guvernului din Viena şi, cu deosebire dela 1750 până la sfârşitul veacului, conflictele pentru oamenii migraţi nu se mai curmă.

Moldovenii, Muntenii şi Oltenii, ba chiar şi Bulgarii catolici mereu migrează în Ardeal, în Banatul Timişoarei şi în ţara Ungurească, în vreme ce Secuii din Ardeal migrează în Moldova şi mocanii din Ardeal se pornesc spre Muntenia.

Sporind populaţia, Habsburgii vor totdeauna să-şi asigure iubirea ei.

In veacul XVIII religia era una din cele mai puternice arme politice. In deosebi în împărăţia

Habsburgilor această armă era însă primejdioasă. Ca putere catolică, Austria făcea politica sa cu ajutorul catolicismului; Leopold I a recunoscut însă pe Arsenie Cernovici de Patriarh şi a dat bisericii sârbeşti cele mai întinse privilegii. El a mers chiar mai departe şi, spre a face şi pe ceilalţi creştini ortodocşi părtaşi de aceste privilegii, guvernul din Viena a admis o naţiune închipuită, « natio illirica », pentru care se dau privilegiile acordate Patriarhului Cernovici. Toţi creştinii ortodocşi, fie sârbi, fie croaţi, fie români, fac parte din această naţiune ilirică; Patriarhul sârbilor ajunge a fi Patriarh al tuturor creştinilor ortodocşi din ţările dela răsărit ale împărăţiei Habsburgilor, şi cu toţii au dreptul de a se bucura de privilegiile acordate Sârbilor.

Numaidecât, în anul 1700, Impăratul Leopold I da însă marelui ambasador, comitele Oettingen, nişte instrucţiuni, din care ne încredinţăm, că la curtea din Viena ortodoxia e privită ca o primejdie.

Impăratul însărcinează pe ambasadorul său a stărui ca sfântul mormânt să rămână sub paza Franciscanilor, « şi să nu fie cumva încredinţată schismaticilor de sub protecţia Ţarului de Moscova, care, după cum se ştie, foarte mult stăruesc să şi-o câştige ». Tocmai pentru aceea, Mavrocordat (dragomanul Porţii), fiind de legea

grecească, şi având acum mare vază la Poartă, e *suspect*, şi are să fie menajat cu deosebită atenţie şi dexteritate (billig suspect, und derohalben mit sonderbahrer attention und dexterität zu menaggiren sein wirdt).

Ideea exprimată în aceste puţine rânduri este una din temeliile politice orientale a Habsburgilor: toţi ortodocşii sunt suspecţi, fiindcă stau sub protecţia Ţarului. Curtea din Viena nu are încredere în popoarele ortodoxe şi această lipsă de încredere merge atât de departe, încât la anul 1718, dându-şi părerea asupra unei petiţiuni, în care boierii munteni cereau anexarea Munteniei la Austria, consiliul de război sfătueşte pe împărat să nu râvnească la o ţară, de care Ţarul poate dispune după plac. Astfel, acordând dreptul bisericii ortodoxe, Curtea din Viena nu renunţă la combaterea ei indirectă şi acordă mai mari drepturi acelora, care se unesc cu biserica catolică. Unirea cu biserica papistă şi conflictele religioase împreunate cu dânsa sunt una din cestiunile mari, care agitează ţările dela răsărit în tot cursul veacului XVIII. O mare parte din Croaţi, toţi Rutenii din ţara Ungurească şi partea mai mare a Românilor din Ardeal se declară uniţi cu biserica papistă şi luptele între uniţi şi neuniţi, cu deosebire între Români, nu se mai curmă. Admi-

nistrațiunea, voind să pună capăt acestor lupte, dă ajutor uniților; această părtinire nu trece însă anumite margini.

La anul 1754 Impărăteasa Maria Theresia însărcinează pe Comitele Clobușițchi, Arhiepiscopul de Calocia, să cerceteze certele dintre uniții și neuniții din țara Ungurească și Ardeal. Instrucțiunile, ce i se dau comisarului împărătesc, se încep cu cuvintele:

« Deoarece cauza cea mai de căpetenie a abaterilor și turburărilor ce s'au ivit în diecesa Orăzii-mari este fapta uniunii și mai ales a schismaticismului, și deoarece voința noastră dreaptă tinde la liniștirea populațiunii și este departe de a face, ori de a permite să se facă asupra numitului popor vreo presiune fiind pe nedrept asuprit prin sporirea contribuțiunilor, ori prin altfel de biruri, prin prestandele dominicale ori prin alte mijloace, ci din contra voim să dăm protecțiunea noastră împărătească amânduror părților, adică atât uniților cât și neuniților, și nu vom permite să se facă siluire în materie de religiune ». Comisarul e dar însărcinat să spue preoților și poporului, că toți deopotrivă se bucură de protecția Impărătesei și să puie deosebită greutate pe aceasta.

La anul 1758 se ține o conferință în cestiunea concesiunilor de acordat Românilor orto-

docşi din Ardeal. Kaunitz dă un vot separat şi cerându-i-se din nou părerea, el răspunde Impărătesei:

«Votul meu cuprins în protocol l-am dat după cea bună a mea convingere şi conştiinţă; nu aş avea nimic să scad, nici nimic să adaog. Înţeleg foarte bine că Maiestatea Voastră vă aflaţi în nedomirire de a hotări faţă cu nişte păreri atât de deosebite asupra cestiunii: dacă e bine ca, după modalităţile propuse de mine, să li se acorde grecilor neuniţi din Ardeal un propriu episcop exempt, ori ca lucrurile să rămână în starea lor de până acum.

Eu am ales cea dintâi soluţiune, fiindcă îmi dau silinţa de a înconjura în toate consiliile ce privesc serviciul Maiestăţii Voastre măsurile nedepline şi paliative, care îndeobşte mai mult strică decât folosesc, a apuca răul din rădăcină şi a privi lucrurile aşa cum sunt, iar nu cum ele ar trebui să fie.

Dacă am putea să ne mângâem cu speranţa, că aceia cari au să execute înţeleptele şi dreptele ordine al M. V. privitoare la măsurile de luat faţă cu grecii şi neuniţii, s'ar purta cum se cuvine şi şi-ar face pe deplin datoria, aşa nu ar fi tocmai greu a găsi alte mijloace folositoare atât pentru stat, cât şi pentru religia dominatoare; dar, după atâtea experienţe acea-

stă speranță trebue să o privim ca fiind pe deplin zadarnică, căci aplecarea spre mijloace silnice și ura contra ilirienilor sunt cu mult mai adânc înrădăcinate, decât ca să mai putem spera vreo schimbare în această privință.

De asemenea în împrejurările de acum ar fi mai primejdios decât orișicând a da ocazie pentru rebeliuni, emigrațiuni ori alte urmări foarte stricăcioase, și anume cu atât mai multe, cu cât nu dispunem de mijloace contra unor asemenea rele.

Grecii neuniți, ce, în număr de câteva milioane, se află sub prea înalta stăpânire, trebue, după părerea mea, să fie priviți ca fiind pentru prea înalta casă o comoară și un adevărat juvaer, din care se vor putea trage în viitor pentru stat chiar mai multe foloase decât până acum, dacă numai vor fi scutiți cu toată asprimea atât în cele lumești, cât și în cele bisericești, contra orice asuprire, orice nedreptate și orice nemulțumiri întemeiate, și vor fi povățuiți astfel cum regulile precauțiunii cer să întâmpinăm o națiune aspră și războinică ».

Kaunitz propune dar, ca Impărăteasa să numească pe Dionisie Novacovici Episcop al Românilor ortodocși din Ardeal, rămâind ca prin mijlocirea lui să se facă încercare de a hotărî pe Români la unire cu biserica papistă.

Ura de care vorbeşte Kaunitz nu e însă întemeiată numai pe simţimântul religios, nu este o urmare a intoleranţei religioase.

In anii 1743 şi 1744 Episcopul greco-catolic din Făgăraş, Ioan Klein, mereu se plânge Impărătesei Maria Theresia de asupririle ce trebue să sufere Românii uniţi, « care sunt trataţi mai rău decât ovreii ». Intre altele, Episcopul Klein protestează contra hotărîrilor dietei din Ardeal şi în memoriul, ce adresează Impărătesei ca răspuns la acest protest, dieta zice următoarele:

« Neamul Românilor din vechime are nevoie de a se bucura de locuirea acestui pământ (hujus glebae incolatu gaudens) dar acea plebe nici prin aplicările, nici prin natura, nici prin ingeniul, nici cu privire la condiţiunile ei, nici din alte consideraţiuni deosebite, nu este capabilă de privilegiile naţionale; din contra mereu intră ca o pribeagă fără de căpătâi în Muntenia şi Moldova, iară acolo se leapădă de uniune, pe care a primit-o mai mult de nume decât în adevăr ».

Memoriul arată apoi, că rămâind în urma războaielor multe pământuri deşerte, Românii au intrat din Moldova şi Muntenia şi s'au aşezat pe ele; ei însă nu pot să câştige drepturi decât începând a face parte din vreuna din cele trei naţiuni.

In zadar sunt dar toate încercările Curții din Viena. Nici ca parte a națiunii ilirice, nici unindu-se cu biserica papistă Românii nu pot să câștige drepturi, de oarece, câștigând drepturi, după legile țării, ei înceată de a mai fi Români. Totdeauna aceste legi erau o stavilă puternică pentru curtea din Viena, iară a le schimba nu se putea, fiindcă se temea de rebelii maghiari, cari foarte lesne puteau să provoace un războiu cu Poarta otomană. Un singur Impărat a cutezat să șteargă aceste legi, Iosif II, înainte însă de a muri, și el a fost silit să nimicească tot ce făcuse în vieața sa, decretând restabilirea deplină a drepturilor nobilimii.

In administrațiune curtea din Viena întâmpină aceleași greutăți. Chiar în Oltenia, unde putea dispune după plac, ca în o țară cucerită, drepturile, pe care le au boierii și pe care nu crede de cuviință a le călca, sunt una din cele mai mari greutăți. Se face numărătoarea populației, se împart districtele, se iau măsuri pentru sporirea populației, se face un conspect despre mânăstiri și despre drepturile lor și se împarte contribuția astfel, ca populația rurală să nu poarte prea grele sarcine. După câțiva ani de încercare se constitue o comisiune financiară, însărcinată cu formularea propunerilor privitoare la măsurile de luat pentru o

bună administrare a Olteniei. Raportul acestei comisiuni se încheie prin cuvintele:

« Prea înaltul serviciu şi chiar starea şi împrejurările ţării cer ca Maiestatea Voastră Imp. şi Cat. să faceţi întrebuinţare de acest drept (de a dispune ca în o ţară cucerită şi de a nu ţine seamă de drepturile boierilor); căci cele mai multe privilegii sunt stabilite pentru folosul boierilor, privilegii în virtutea cărora au avut ocazia de a dispune de vieaţa şi averea supuşilor după plac şi, precum arată exemplele în mod cu totul tiranic, mai ales fiindcă purtarea lor e nemai pomenită şi bietul popor suspină după ajutor, şi trebue să fie ocrotit contra lor de oarece importă mai mult a câştiga iubirea acestui popor de rând, decât a ţine pe boierii nesocotiţi şi neînfrânaţi în vechile lor drepturi, ba în cele mai mari nedreptăţi ale lor, mai ales fiindcă omul de rând e cea mai mare putere, căci prin el se împopulează şi se ridică, prin urmare prin el se aduce ţara la deplină desvoltare ».

Curtea din Viena nu a scăzut decât foarte puţin din drepturile boierilor olteni; cu toate aceste în cursul războiului următor boierii olteni nu o mai susţineau. Dacă dar în Oltenia era atât de greu a scădea din privilegii, în ţara Ungurească şi în Ardeal, unde totdeauna era

o revoluție latentă, schimbarea privilegiilor era aproape peste putință.

La anul 1785 Impăratul Iosif II numește zece comisari însărcinați cu organizarea bisericei. In instrucțiunile date acestor comisari, el zice între altele:

« In acest district (Banatul Timișoarei) sunt cu deosebire trei națiuni: anume Români și Sârbi, cari de opotrivă sunt de religia greacă-neunită, afară de aceștia coloniști străini de naționalități deosebite din Germania. Națiunea română tot mai e tratată într'un mod foarte asupritor și mai ales pentru aceea e puțin desvoltată, nestatornică și dispusă a fura. Câtă vreme nu vor fi luminați în destul prin școli și câtă vreme nu se vor deștepta într'înșii, în urma unui bun tratament, iubirea pentru pământul lor, dorința de a-și clădi mai bine casele, de a-și lucra mai bine pământurile și de a sădi mai mulți pomi, acești oameni vor urma a se simți campând (kampirend) de pe o zi pe alta.

E de asemenea adevărat, că s'au luat dela dânșii cele mai bune pământuri spre a le da altor coloniști, că au trebuit să sufere mai multe asupriri, cu toate că sunt cei mai vechi locuitori ai țării. In de obște această națiune pretinde, că plângerile ei să fie ascultate și că cei

mai bătrâni dintre dânşii, în care îşi pun toată încrederea, să fie domiriți prin argumente întemeiate; apoi de aci înainte se poate face ori şi ce cu dânşii (alsdann kann man alles mit ihnen richten) ».

Vorbind despre Românii din Ţara Ungurească şi Ardeal, Impăratul Iosif II zice:

« Durere! este prea adevărat, că între naţiunea ungurească şi cea sârbească, apoi între grecii neuniți şi unguri domneşte o ură neîmpăcată. Pe cât de puțin se poate găsi adevărata cauză a acestei ure, pe atât de adevărat este, că ea izbucneşte la toate ocaziunile, lucru de care răscoala, ce nu de mult a fost în Ardeal (Horia şi Cloşca) ne dă cele mai triste dovezi. Dacă e dar să domnească pace şi fericire între oamenii ce trebue să trăiască împreună, înainte de toate această ură trebue să fie pe deplin stârpită, şi nu pot în destul a îndemna pe comisar ca să privegheze şi să silească pe ori şi cine a priveghea, ca toate persoanele magistratului să observe cel mai mare cumpăt şi în deosebi să aibă toată considerația pentru popi şi cler în deobşte.

« Românii — zice apoi Impăratul — atât de mult sunt obişnuiți cu asuprirea, încât sunt nepăsători chiar şi pentru locuințele lor şi astfel sunt dispuşi la nestatornicie, la schimbări şi tot felul de excese. La aceştia nu numai trebue

să se introducă şcolile, ci şi preoţii lor să fie mai bine instruiţi; în sfârşit domnii lor de pământ şi autorităţile trebue să înceapă a-i trata mai uman, pentru ca să-i îndrepteze şi să-i lipească de pământul pe care sunt ».

Puternicul Impărat, care da aceste porunci binevoitoare, nu a putut câştiga Românilor decât un singur drept: dreptul de a-şi schimba stăpânii. Nici dreptul de migraţiune nu l-au câştigat însă Românii, decât după ce au prefăcut în cenuşă o mulţime de sate, oraşe şi curţi nemeşeşti, au tăiat câteva mii de unguri şi au băgat spaima în vrăşmaşii lor.

Altfel lucrurile nu se puteau pune la cale. Principiul politicei Habsburgilor « *Divide et impera* », era un rezultat firesc al împrejurărilor. Chiar între mărginile Impărăţiei lor, Habsburgii trebuiau să facă mereu politică externă Ei nu puteau nimici pe maghiari, fiindcă erau un popor, de care împărăţia avea trebuinţă contra Rusiei şi tărie le puteau nimici da, fiindcă erau un neam răsvrătitor, ce mereu stăruia să provoace un războiu cu Turcia. Tocmai atât de puţin puteau Habsburgii să caute a nimici pe popoarele cuprinse sub numirea de « naţiune ilirică », de oarece ele ţineau în frâu pe maghiari şi erau în aceeaşi vreme un val de apărare contra Turcilor; aceste popoare

erau însă de legea ortodoxă, erau suspecte şi foarte lesne se puteau pune la dispoziţiunea Rusiei. Curtea din Viena îşi dă prin urmare silinţa de a ţine pe aceste popoare în echilibru, dând mereu ajutor celor mai slabe dintre dânsele, fără ca să provoace însă pe cele mai tari la rezistenţa energică.

Cuprinzând toate cele zise până acum în o singură cugetare, ne rămâne impresia nestrămutată, că politica Habsburgilor e întru toate hotărîtă de neîncrederea cu care ei privesc pe Rusia. Şi urmărind cu băgare de seamă întâmplările ce se desfăşură în cursul veacului XVIII, această impresie ajunge a fi o convingere bine întemeiată.

Numai decât la anul 1700, vedem cum Leopold I « suspectează » pe un dragoman al Porţii, fiindcă e de lege ortodoxă. Şi această suspectare se urmează în tot cursul veacului. Politica ce Habsburgii urmează faţă cu Turcia se poate cuprinde în câteva cuvinte: ei caută să-şi asigureze poziţiuni bune faţă de Rusia.

In cursul războiului izbucnit la 1716, Ţarul Petru mereu face Curţii din Viena propuneri de alianţă. La 13 Octomvrie, Principele Trautsohn raportează împărtatului Carol VI despre părerile conferinţei ministeriale cu privire la aceste propuneri. Miniştrii sfătuiesc pe Impă-

ratul să nu primească această alianță, deoarece Țarul « precum învederează din exemple, este o foarte mare sarcină pentru aliații săi și voiește mai mult să impună legi, decât să dea ajutor; afară de aceasta cere în Imperiul Roman și cu deosebire în Meklenburg o mulțime de lucruri nepriincioase; în sfârșit vecinătatea lui, mai ales din considerație pentru marea înrâurire ce are în Orient în virtutea religiunii, e foarte primejdioasă (respectu seines in oriente ob rationen religionis habenden grossen Anhang gar zu bedenklich). Afară de aceasta, sub pretextul alianței, ar face, cu deosebire în Moldova și Muntenia o mulțime de demarșe neplăcute, iar la încheierea viitoarei păci, ar putea pune piedici stricăcioase prin obișnuitele sale pretențiuni exagerate ».

Ținând seamă de aceste motive, Impăratul nu primește alianța; tot pentru aceste motive Austria intervine și chiar se aliază cu Rusia în războiul viitor; tot pentru aceste motive încheie la 6 Iulie 1771 tratatul subsidial în care Poarta îi cedează Oltenia; tot pentru aceste motive refuză propunerea ce i se face de către comitele Orlow în cursul negocierilor dela Focșani, declarând că nu voiește să anexeze Moldova și Muntenia; în sfârșit tot pentru aceste motive, la anul 1788 Impăratul Iosif

II ocupă Moldova și Muntenia ca aliat al Țarinei.

In tot cursul veacului XVIII politica Habsburgilor este una și nestrămutată, aceea pe care cancelarul Kaunitz o expune în nota adresată la 6 Ianuarie 1775 Baronului Thugut: « Inainte de toate ni se pune întrebarea preliminară, — zice Kaunitz, — dacă și întrucât ar putea să fie oportun a stabili o înțelegere sinceră cu Poarta și a primi față cu dânsa niște angajamente, care nu ne-ar promite un folos chiar acum, în prezent, ci ar fi calculate pe vremile și împrejurările viitoare.

Precum știți, starea de acum a Porții e foarte deosebită de aceea de odinioară. Ce e drept, toate lucrurile vremelnice și toate prevederile omenești sunt supuse atâtor complicațiuni neprevăzute și atâtor evenimente, încât este peste putință a hotărî capătul lor cu destulă siguritate. Cu toate aceste un ochiu politic poate prevedea cu toată probabilitatea, că dacă Rusia va căuta să profiteze de avantajele ce i s'au acordat în cea din urmă pace, un lucru care abia mai poate fi pus la îndoială, iar Poarta va rămânea în apatia și letargia ei de până acum, lucru ce urmează din putreziciunea temeliilor ei, că, zic, dacă va fi astfel, mai de vreme ori mai târziu va trebui să urmeze în

această parte a Europei o revoluțiune capitală (Hauptrevolution).

Această singură perspectivă e mai mult decât destulă spre a ne hotărî să nu primim față cu Poarta niște angajamente, să nu încheiem cu ea tratate, care, fără de a ne aduce foloase actuale, ar fi calculate pe niște vremi, unde va exista poate cu totul altă stare de lucruri și aceasta ar cere demarșe cu totul deosebite de cele de acum, ba poate chiar opuse cu ele.

Mijloacele propuse de d-voastră consistă în frică, mituire și alte mijloace de a hotărî pe cineva la ceva. Spre a hotărî pe turci prin raționamente, se va face, între altele, întrebuințare de considerația, că intenția noastră nu este alta, decât a face să înceteze cu desăvârșire neîncrederea reciprocă, pentru ca apoi să ne putem îndrepta toată atenția asupra întrebării, cum, prin reciprocă înțelegere plină de încredere și comune demarșe, s'ar putea împiedeca urmările stricăcioase ale celei din urmă păci încheiate cu Rusia.

In situația de acum a Porții, fără îndoială politica noastră secretă trebue să consiste în a susține, câtă vreme se poate, Impărăția otomană în Europa, ori cel puțin a face ca în cel mai rău caz Rusia să nu o surpe vreodată singură și pentru sine, venind despre mare, și

prin urmare fără de concursul neapărat al Curții noastre. E foarte de dorit pentru interesul nostru politic, ca despre mare de unde începe a o amenința cea mai mare primejdie, Poarta să-și dea silința a se asigura cu toate așezămintele de apărare și toate măsurile de altă natură, ce-i stau în putință, de oarece tocmai în aceasta consistă cel mai de căpetenie mijloc, spre a ajunge la realizarea intenției alternative a politicei noastre ».

Acestea sunt principiile, pe care Habsburgii le-au observat atât înainte cât și după Kaunitz față cu Orientul.

Ei nu se pot alia cu Poarta otomană, fiindcă ea nu le dă destule garanții de statornicie; stau deci totdeauna gata, pentru ca, în cel mai rău caz, când Sultanii nu se mai pot susține în Europa, să ia partea ce li se cuvine din țările scoase de sub stăpânirea lor.

III

MOTIVELE POLITICE ALE LUĂRII BUCOVINEI

Izbucnind războiul între Turcia şi Veneţia, Curtea din Viena primeşte un memoriu, în care se expun motivele pentru care Impăratul trebue să declare războiu Turciei. Al doilea dintre motive e comentat prin următoarele considerente:

« Deoarece interesul de stat e ceea ce trebue să hotărască pe M. S. a nu vedea pe Turc, vecinul său, mărit prin noui progrese, ci mai vârtos a-şi da silinţa de a nu-l vedea stabilindu-se cu noui fortificaţiuni şi noui constituţiuni de guvern în Moldova şi Muntenia, — Benderul şi Hotinul, ce a durat Turcul, sunt două puncte delicate, două lucruri importante, care prin împrejurările lor şi prin consecvenţele ce pot avea, trebue să fie considerate cu toată consideraţiunea şi ponderaţiunea, iară nu să fie trecute cu vederea... ». « Turcul zideşte mari fortăreţe

la hotarele creştinilor, lucru ce nu se cuprinde în instrumentele de pace, pune în ele tunuri, pune multă oştire, pune Paşă, şi sub pretextul acestor fortăreţe se extinde şi ocupă locuri din Moldova, pune pe Turci să arbitrarieze, iară creştinii nu ţin seamă de aceasta, nu se gândesc, ci adorm ca şi când nu s'ar întâmpla nimic.

« Trebue să se ţie seamă, că Moldova şi Muntenia, aceste două provincii atât de roditoare întărite cu fortăreţele Turcului, cum a început a se face, vor putea hrăni cu înlesnire şasezeci şi mai multe de mii de ostaşi, gata la orice caz de nevoie a sta totdeauna înaintea ochilor Impăratului. Intreb dar: va putea Impăratul stăpâni Ardealul în pace? vor putea Ungurii sta pe pace şi a nu se răscula, în vecinătatea oştirii ce stă în aceste provincii sub arme şi totdeauna gata?.

« Polonezii mai nainte ţiind mai bine seamă de lucrurile ce privesc conservaţiunea lor, în toate tratatele de pace, ce au încheiate cu Turcii, cum se vede din istorie, totdeauna au pus într'un articol separat următoarele puncte: « că Turcii nu vor putea zidi fortăreţe în Moldova şi Muntenia; că în cetăţuele, ce se află în aceste ţări, să nu se pună garnizoană turcească; că aceste două provincii să se lase în libertăţile lor după

învoelile şi pactaţiunile avute cu Moldovenii şi Muntenii, când s'au dat domnirii turceşti; de a se pune totdeauna în aceste principate Domni creştini, cari mai sunt afară de aceasta şi cu ştirea Regelui Poloniei».

Peste puţin izbucneşte războiul între Turci şi Nemţi, şi la anul 1718 se încep negocierile de pace. La 22 Septemvrie 1717 principele Trautsohn raportează despre părerile consiliului de miniştri, privitoare la pace, şi zice, între altele, următoarele:

«Pe cealaltă parte a Dunării este, nu departe de Temişoara, Orşova, un punct ocupat de curând, ce trebue păstrat cu orice preţ deşi trebue să ne dăm silinţa, ca, afară de aceasta, teritoriul Maiest. V. Imp. să se extindă peste Porţile-de-Fier, dacă nu până la Rusciuc, cel puţin până la Fetislan, Vidin şi Nicopolis, pentru ca scutindu-se teritoriul dindărătul acestor puncte, navigaţiunea pe Dunăre să fie adusă la un mai mare folos şi la mai multă comoditate pentru comerţ; afară de aceasta, din jos de Porţile-de-Fier şi de trecătoarea primejdioasă de lângă ele, s'ar putea face un port pentru vasele ce trec şi magazii pentru mărfurile încărcate pe ele. Cât apoi pentru ambele principate Valachia şi Moldova, ţiind seamă de ordinea actualului tratat de pace şi de principiul «uti possidetis»

observat la încheierea lui, ele sunt de deosebită natură, deoarece Maiest. V. Imp. nu posedați până acum nimic în Moldova, iar în Muntenia, încă de când Ioan Mavrocordat a fost prins, ați luat în posesiune cele cinci districte dincoace de Olt cu mai multe puncte fortificate, și mareșalul-comite de Steinville a și încheiat cu prea înalta învoire un tratat privitor la acest ținut cu Ioan Mavrocordat, din care cauză conferința e de părere, ca M. V. Imp. să cereți în ambele provincii dreptul de a numi și de a institui Voevozi și supremația împreunată cu acest drept, întrucât însă pentru aceasta ar avea să devie încheierea păcii peste putință, să nu insistați asupra acestui punct ca o condiție sine qua non, ci să vă mărginiți a cere, ca cetatea Hotinului, zidită în contra tratatului dela Carlovăț și atât de afară din seamăn de primejdioasă pentru principatul Ardealului și pentru comitatele despre miazănoapte ale Ungariei, să fie suprimată, iar în Muntenia granițele să se statornicească după râul Olt ».

Iată dar în puține cuvinte cea mai deplină lămurire asupra celor mai de căpetenie interese ale Habsburgilor în Moldova și Muntenia.

Făcând abstracție dela interesele economice împreunate cu navigațiunea pe Dunăre, Moldova și Muntenia sunt cele două colțuri de

teren, de pe care hotarele dela răsărit ale Impărăției pot să fie amenințate. Interesul Habsburgilor nu este întru atât de a stăpâni direct aceste două țări, pe cât este de a face ca ele să nu fie stăpânite de un element, care ar putea să amenințe pacinica stăpânire a Impăratului în Ardeal și în părțile despre miazănoapte ale Țării Ungurești. Impăratul cere dar dreptul de înrâurire indirectă asupra acestor două țări; chiar nici asupra acestui drept nu insistă însă, ci pune ca două condițiuni «sine qua non» numai cedarea Orșovei și surparea Hotinului. Punctele de plecare ale celor două linii strategice, care se întâlnesc la Focșani, Orșova despre miazăzi și Hotinul despre miazănoapte, sunt dar acele, pe care curtea din Viena pune cea mai mare greutate, deoarece amândouă aceste puncte sunt, după firea locului, centruri de operație contra țărilor dela răsărit ale împărăției.

Nici punctele intermediare nu sunt însă trecute cu vederea.

Pe vremea negocierilor de pace, consiliul de război din Viena însărcinează pe comitele Steinville, generalul comandant al Ardealului, să dea plenipotențiarilor împărătești lămuriri asupra punctelor, ce sunt de importanță deosebită pentru apărarea Ardealului. Indeplinind această însărcinare, comitele Steinville arată apoi în

scrisoarea sa dela 14 Mai 1718, că, ţiind seamă de importanţa strategică a Oltului, l-a curăţit de bolovani şi a clădit cu multă osteneală şi cu mari cheltueli un drum de-a-lungul ţărmului drept al lui până la Râmnic. Deoarece însă foarte lesne s'ar putea ca vreun inamic să străbată prin strâmtorile dela Turnul-Roşu în Ardeal, s'au făcut la Râmnic şi la Cozia fortificaţiuni, iar în urmă s'au început lucrările de fortificaţiune permanentă la Câineni. Steinville crede însă, că nu va fi destul a cere numai cele cinci districte de peste Olt, ci comisarii trebuesc să insiste ca Poarta să mai cedeze ţinutul numit Lovişte, numai nouă sate, astfel că hotarul să fie la Topolog, deoarece acest unghiu e de cea mai mare însemnătate pentru paza Ardealului. Pe harta ce trimite, înseamnă chiar şi punctul, în care va trebui să stea grănicerul de pază spre a putea bine observa terenul.

Cât pentru Moldova, Steinville cere ca, spre înlesnirea recunoaşterilor, plenipotenţiarii să stăruiască a câştiga poziţiuni în deosebite trecători, şi anume înainte de toate ar trebui să se ocupe Rodna şi Dorna, fiindcă din aceste puncte se pot observa hotarele Moldovei, ale Maramureşului şi ale Poloniei. De asemenea ar fi bine să se ocupe Câmpulungul-Moldovenesc. O asemenea importanţă dă Steinville satului Comăneşti.

Cea mai mare greutate pune însă Steinville pe poziţiunile din trecătoarea dela Oituz, deoarece aceasta e largă, este aproape de Focşani şi comunică atât cu Moldova, cât şi cu Muntenia.

Oituzul rămâne până la sfârşit al treilea punct, în care Curtea din Viena stărueşte fără de curmare să-şi câştige poziţiuni.

Numaidecât după ce, în urma păcii dela Belgrad, Curtea din Viena renunţă la Oltenia, se constitue o comisie însărcinată cu statornicirea graniţelor între Ardeal şi ţările româneşti.

Lucrările acestei comisiuni rămân zadarnice, deoarece generalul comandant al Ardealului stărueşte să câştige cu orice preţ poziţiuni favoritoare; astfel pe la 1740, se începe între Munteni şi Ardeleni şi mai ales între Moldoveni şi Ardeleni, cu deosebire în trecătoarea dela Oituz, conflicte de graniţe, care nu se mai curmă decât atunci, când cancelarul Kaunitz dă poruncă să se înainteze pajurile împărăteşti pe toată întinderea graniţelor Ardealului.

Inainte de încheierea păcii dela Cuciuc-Cainardji, văzând situaţia disperată a Porţii, Cancelarul Kaunitz îşi dă toată silinţa să asigure Impărăţiei poziţiunile de care avea trebuinţă pentru apărarea hotarelor dela răsărit.

Inainte de toate se încheie tratatul subsidial, prin care Poarta renunţă din nou la Oltenia;

în urmă Curtea din Viena ținând seamă de părerile consiliului de război, de asemenea renunță la posesiunea acestui teritoriu, a cărui apărare era anevoioasă. Incă la 4 Mai 1770. Kaunitz scrie însă Baronului Thugut următoarele:

« Din notele originale dela 22 şi 30 Aprilie ale Consiliului de război, ce vă trimit, aşteptând să mi le înapoiați, vă veți lămuri mai de aproape, în ce chip Moldovenii au cutezat a-şi duce vitele la păşune peste granițele însemnate prin împlântarea pajurilor împărăteşti, şi ce fel de ordine s'au dat după propunerea mea şi cu prea înalta consimțire de către Consiliul de război comandei generale din Ardeal, spre a împiedica în viitor asemenea călcări de granițe şi spre a apăra posesiunile noastre.

« Deşi lucrurile nu stau astfel, încât să putem presupune că Turcii vă vor face nescaiva obiecțiuni pentru aceasta, nu este peste putință ca ei să izbutească a înainta în Moldova spre granițele Ardealului şi să vă facă pentru pajuri nescaiva obiecțiuni; la un asemenea caz veți răspunde numai în mod cu totul amical, cum Poarta prea bine ştie că mai adeseori ne-am plâns de călcările de granițe ale Moldovenilor; că noi credem, că acele sunt granițele adevărate, unde am împlântat pajurele şi că nu

ne-am opune câtuşi de puţin, ca la timp oportun o comisiune mixtă să statornicească drepturile şi pretenţiunile noastre şi ca lucrul să se aplaneze în mod amical ».

Astfel, în vreme ce Turcii se războiesc cu Ruşii, Curtea din Viena înaintează pajurile spre Moldova şi Muntenia, câştigând poziţiunile, la care râvnise de atâta vreme.

Chiar nici cu aceste poziţiuni Kaunitz nu era însă mulţumit, şi din nota ce adresase în Septemvrie 1774 Baronului Thugut, ne încredinţăm că guvernul rusesc luase faţă cu Curtea din Viena angajamente înscris (schriftliche Versicherungen) de a nu ocupa Moldova şi Muntenia, şi îndeobşte de a nu stipula cu ocaziunea încheierii păcii condiţiuni, care ar pune aceste două ţări sub stăpânirea indirectă a Ţarinei.

Acum situaţiunea se schimbase cu desăvârşire. După cum ne-am putut încredinţa din nota dela 6 Ianuarie 1775, Kaunitz nu se mai temea de Turci, ci din contră prevedea o revoluţie, în urma căreia Rusia putea să surpe împărăţia otomană fără de concursul Curţii din Viena. Rusia era primejdia, pe care se pregătea să o înlăture, şi Turcii începuseră a fi una dintre armele cu care voia să o întâmpine. Stăruind însă ca Turcii să ia din partea despre mare

toate măsurile de apărare, el îşi da totdeauna silinţa ca să câştige pentru Curtea din Viena poziţiunile, de care avea neapărată trebuinţă, în cazul când Turcii nu s'ar mai fi putut apăra.

Cu deosebire după împărţirea Poloniei, aceste poziţiuni erau în Moldova, iar nu în Muntenia.

După cum ne spune Alexie Daşcow, Curtea din Viena, pe la începutul veacului XVIII, îşi da toată silinţa să stabilească în Polonia un regim disciplinat şi să deştepte puterea de rezistenţă a regatului vecin, ce despărţea împărăţia de Rusia. Toate silinţele i-au fost zadarnice, deoarece boala libertăţii nu poate fi lecuită decât prin arme şi, în vreme ce Rusia susţine libertăţile Polonezilor chiar cu arma, Curtea din Viena nu a crezut de cuviinţă a le combate tot cu arma. Puindu-se dar cestiunea împărţirii, Curtea din Viena a consimţit, numai însă cu condiţiunea că i se va da teren de retragere, adecă o parte din Polonia şi anume partea de care avea trebuinţă spre a nu fi silită să apere chiar dela hotar graniţele despre miazănoapte ale împărăţiei.

De acelaşi lucru avea Austria trebuinţă în Moldova.

Galiţia şi Ardealul erau cele două provincii, care hotărau împărăţia spre miazănoapte şi răsărit; din întâmplare însă între aceste două

provincii nu exista nicio comunicație, ba chiar stabilirea comunicației era peste putință. Dela Sniatyn, din Galiția, la Bistrița, în Ardeal, comunicația nu se putea face decât prin Maramureș ori prin Moldova. Drumul însă prin Maramureș era mai lung și trece totodată prin două deosebite strâmtori ale Carpaților; calea prin Moldova era dar o consecuență neapărată a împărțirii Poloniei, deoarece două provincii vecine, care nu comunică între dânsele, ar fi o absurditate strategică.

Inainte de a lua hotărîri privitoare la stabilirea comunicațiunii între Ardeal și Galiția, « marele stat major » austriac trimite doi ofițeri superiori să facă recunoașteri, să studieze terenul și să răspunză la cinci întrebări deosebite.

A doua din aceste întrebări e formulată astfel:

« De oare ce intențiunea de a face practicabil drumul din Ardeal prin Câmpulung și prin Dorna, are scopul de a înlesni apărarea provinciei Galiția din suszisul Ardeal; și de oarece trebue să ținem în vedere, că pentru conservarea și scutirea acestei comunicațiuni se cere o aliniare a granițelor dela munții calenani spre Podolia, ar fi să ne lămurim dacă este cu putință a statornici această nouă graniță (dacă după termen, s'ar putea găsi un astfel de aliniament, cum e de dorit la toate granițele;

adică să nu se ceară prea mulți oameni pentru ocuparea liniei, să se poată observa cu exactitate și cea mai mică parte a ei, și la nevoie să se poată face cu înlesnire întrebuințare de niște măsuri de apărare, ce, dacă nu împiedică pe vrăjmaș a trece, să-i facă cel puțin trecerea foarte anevoioasă) adică îngrijirea, ostenelele și cheltuelile ce ar pune monarhia întru desvoltarea unei bucăți de țară câștigate prin tragerea unor asemenea granițe noi, nu ar trebui să fie date pradă pieirei față cu cel mai mic atac al inamicului? ».

Răspunzând la această întrebare, ofițerii însărcinați cu studiarea terenului, arată că, în direcția prescrisă, nu cred că se va putea găsi o asemenea graniță; ei sunt însă de părere, că « spre a scuti cu succes flancul drept al provinciilor ce fac front spre Prusia, Polonia și Rusia », nu este neapărată această linie. Ei propun dar o linie, ce ar porni dela Oituz la Trotuș, de aci pe țărmul Trotușului până la Siret, apoi pe Siret în sus până la satul Camenca, de aci apoi spre Cernăuți până la Nistru, luând cel puțin terenul dominant din cordrul Hotinului.

Vorbind în urmă despre valoarea strategică a noilor poziții, ofițerii însărcinați cu studiarea terenului își formulează răspunsul astfel:

« Dacă poziţiunea unei armate are dinaintea întregului ei un teren ce-i domineză lagărul, fiind cele mai înalte puncte ale acestui teren ocupate de cele mai înaintate avantposturi, astfel încât nici intervalele dela un avantpost la altul nu pot fi observate, nici patrulele nu pot circula astfel încât să împiedice pe ori şi cine, în vreme de ¼, ½ sau un ceas întreg, de a se furişa şi a trece neobservat prin linia de cordon, nici, în sfârşit, observarea inamicului din faţă nu este cu putinţă; despre o asemenea linie fără îndoială se poate zice, că nu e cea mai bună. Şi de aproape aceeaşi natură e linia, ce avem în faţă, presupunând, din Ardeal, un atac din partea Turcilor, Tătarilor ori din partea vreunui alt inamic, dacă nu vom fi ocupat mai înainte poziţiuni dincolo de munţii hotarnici, în Moldova ori Muntenia, întrucât o asemenea înaintare este cu putinţă fără de a pierde din vedere siguritatea retragerii, în caz de nevoie, a trupelor avansate şi lesnirile de a le da ajutor. Deoarece, atunci când am fi atacaţi de către vreun inamic, înaintarea pare necesară, se poate pune întrebarea, dacă nu ar fi mai bine, ca în vreme de pace, ori cel puţin nu aşa zicând în ultima oară, să se facă această înaintare, mai ales când ea s'ar putea face prin bună învoială? Prin aceasta ni s'ar da putinţa: 1) de a ne in-

forma din vreme despre planurile, pe care inamicul niciodată nu le poate forma altfel decât după firea terenului; 2) am avea avantajul de a purta războiul, câtăva vreme, până în cazul retragerii, pe pământul inamic; 3) fiind siliți a ne retrage, dela un pas la altul, am avea mereu în dosul nostru un teren ce domineză pe inamicul năvălitor până la porțile noastre; 4) am pune piciorul în o țară, care ne oferă toate cele trebuincioase, spre a stabili la punctele propuse cele mai minunate magazii cu cheltueli foarte puține; niște avantaje de care monarhia pare a avea trebuință față cu Turcii și Tătarii la aripa ei dela stânga și tocmai în acest flanc. S'ar putea zice, că nu e trebuință de aceste avantaje, deoarece înălțimea munților ce acoper aripele și flancurile dela Bârsa, în Maramureș, până la Orșovă, asemenea unui zid prin care mai ales cu trăsuri nimeni nu poate străbate, ne dă destulă scutire, putându-se închide ori și când porțile din acest zid în cel mai scurt timp și cu deplin succes, iară liferanții știu să adune proviziuni pentru bani buni. La cea dintâi obiecțiune vom răspunde, că Ardealul trebue să fie privit ca o fortăreață hotarnică a Monarhiei, și prin urmare nu poate să fie bine a lăsa pe inamic să străbată, mai ales cu pedestrimea și cu cavaleria ușoară, aproape neîmpiedicat,

până la valurile ei. Căci fără îndoială nici chiar o îndoită linie de copaci culcați la pământ nu ne-ar da destulă siguranță deoarece în întreaga Muntenie și în Moldova sunt tot atâtea seculi câți țărani voinici sunt, cari știu să le mânuiască foarte bine, mai ales când un alt inamic, iar nu Turcii și Tătarii îi pun să deschiză trecerea; ei ar putea face aceste servicii cu atât mai lesne, cu cât acum pare lesne a închide îndestul trecerea cu copaci culcați la pământ. Dacă s'ar face dar pe neașteptate o năvălire cu pedestrimea și cavalerie ușoară, care ar fi inamicul, ce nu ar căuta să deschidă pe dinlăuntru porțile atât de bine scutite și să deschiză o lesnicioasă, ba poate chiar liberă intrare pentru puterea, ce s'a apropiat cu artilerie și furgoane atât de mult? ».

Cât pentru aprovizionarea trupelor, ofițerii însărcinați cu studiarea terenului arată că liferanții sunt scumpi și împovărăsc țara cu datorii. După aceea ei urmează:

« In ciuda tuturor obiecțiunilor ce se fac, o înaintare a hotarelor monarhiei e dar priincioasă, ba chiar de neapărată trebuință. De asemenea înaintarea ce s'a făcut prin mutarea pajurelor împărătești nu e îndestulătoare... Nu pare a se putea pune la îndoială, că luarea în posesie a provinciilor Galiția și Lodomeria

şi apărarea lor sunt vrednice de toată îngrijirea şi prin urmare trebue să sprijinim cu tot dinadinsul cea mai de căpetenie considerație, adică de a scuti flancul lor. Propunerea de a lua numita parte din Moldova se întemeiază pe motivele următoare: deoarece astfel numitele provincii au cea mai bună comunicație cu Ardealul şi cu trupele ce se află într'însul, care trupe, fiind concentrate la Bistrița, prin Dorna şi Câmpulung au la Sniatyn un marş cu mult mai scurt şi mai uşor, decât acele concentrate la Deeş prin Maramurăş-Sigeth la Delatyn şi Sniatyn ».

Vorbind, în sfârşit despre Oltenia ei zic:

« Noi credem că această achiziție nu ar fi avantajoasă, deoarece dela Turnul-Roşu până la Nicopoli şi de aci până la Orşova, acest teren e aproape cu desăvârşire înconjurat de inamic; izbucnind războiul, cât de lesne ar putea inamicul, plecând dela Râmnic spre Orşova, să taie trupelor noastre terenul dominant. Şi mai înainte de a putea da din Ardeal succurs trupelor din Oltenia prin singura trecătoare dela Vulcan (deoarece față cu o asemenea întreprindere inamicul ar păzi bine trecătoarea dela Turnul-Roşu şi ceea dela Medradia) acestor trupe le-ar fi tăiată comunicația, ele vor fi suferit ori vor fi chiar cu totul nimicite ».

Atât despre vederile ofițerilor însărcinați cu studiarea terenului.

Dacă ținem seamă de lămuririle cuprinse în notele lui Kaunitz asupra politicei orientale a Curții din Viena, de angajamentele ce Rușii au trebuit să ia față cu această Curte relativ la Moldova și Muntenia și de motivele atât de lămurite din raportul ofițerilor de stat major, nu ne mai putem îndoi, că Curtea din Viena numai în prevederea unui conflict cu Rusia s'a hotărît a lua pozițiunile din Moldova și Muntenia și că îndeosebi stabilirea comunicației între Galiția și Ardeal prin Moldova era o consecuență firească a configurațiunii terenului și o măsură de apărare față cu Rușii ce amenințau orientul. Dacă era ca Austria să împiedice pe Ruși de a se stabili în Moldova și Muntenia, trebuia ca încă din vreme să câștige poziționi, care dominează aceste două țări. Prin înaintarea pajurilor împărătești Austria a câștigat asemenea poziționi pe toată întinderea liniei Carpaților și cu deosebire în trecătoarea dela Oituz, astfel încât Moldova și Muntenia au rămas fără de granițe tari și trupele din Ardeal pot să înainteze fără multă greutate, respingând cu puteri mici puteri mai mari. Mai rămânea ca Austria să câștige punctele de plecare ale liniei Carpaților, Orșovei și cu deosebire Ho-

tinul, care era de importanță și pentru scutirea comunicației între Galiția și Ardeal.

Cabinetul din Viena cere dar dela Poarta otomană Orșova, punctele din linia Carpaților, o cale de comunicație din Galiția în Ardeal, terenul neapărat pentru scutirea acestei căi de comunicație și partea dominantă din ținutul Hotinului.

IV

NEGOCIERILE PRIVITOARE LA CEDAREA BUCOVINEI

Tratatul subsidial încheiat la 6 Iulie 1771 rămâne fără de urmări. Numai decât însă după ce a renunțat la Oltenia, Curtea din Viena începe a se pregăti pentru negocierile privitoare la anexarea către Galiția a câtorva districte din Moldova. Adunând apoi toate elementele pentru discutarea cestiunii, Cancelarul Kaunitz însărcinează pe Internunțiul dela Constantinopol, Baronul Thugut, să înceapă negocierile cu Poarta otomană.

Incă la 3 Februarie 1773 Baronul Thugut cere să i se trimită hărți speciale și să i se dea lămuriri asupra punctelor, a căror achiziţiune e privită ca neapărată pentru asigurarea granițelor monarhiei. El arată apoi în raportul său, că nu crede că Poarta va ceda teritoriul ce ar

fi a se anexa după proiectul ofițerilor de stat major și că îndeobște negocierile vor întâmpina mari dificultăți.

Prevăzând greutățile ce i se vor face la Poartă, Baronul Thugut nu începe numai decât negocierile, ci caută a-și pregăti terenul, a se pune bine cu miniștrii Porții și a-și câștiga mijlocitori buni. Reis Effendi, ministru de Externe, era Ismail Raif Bey, un om onest, dar fricos și lipsit de energie. La un asemenea om banii și darurile prețioase rămân fără efect; Baronul Thugut izbutește însă a-l angaja prin încredințări amicale și prin amenințări indirecte. In mai multe rânduri Ismail Raif Bey și Baronul Thugut țin conferințe confidențiale secrete. Purtarea ministrului turcesc în aceste conferințe e cea mai corectă și cea mai nevinovată; conferințele sunt însă secrete și se țin noaptea, astfel ele pot să dea loc la bănueli și nedumiresc pe fricosul ministru turcesc. Această nedumerire e una din cele mai puternice arme, de care Thugut se folosește față cu dânsul.

La conferințele secrete mai lua parte și dragomanul Porții, Costachi Moruzi. Numaidecât la una din cele dintâi conferințe Thugut îi promite 1.000 galbeni, pe care nu îi va primi însă decât după ce, prin concursul lui, negocierile vor fi ajuns la un bun rezultat. Costachi Moruzi

primeşte cu vie mulţumire această dovadă de încredere şi, din partea sa, promite că va face tot ce-i va sta în putinţă.

Mai rămânea Voevodul Moldovei şi agenţii lui dela Constantinopol.

Grigorie Ghica, Voevodul Moldovei, petrecuse patru ani de zile în casa internunţiului austriac, Baronul Pencklern. La 15 Iulie 1754 Penklern arată, într'un raport către Kaunitz, că a dăruit junelui de mare viitor un ceasornic de aur. Mai arată apoi, că « Gligoresco » Ghica s'a căsătorit cu fiica renumitului Giacomo Riso şi cere voie de a-i face un dar de nuntă în valoare de 100—120 galbeni. El sperează, că această cheltuială nu va fi rău întrebuinţată, deoarece Grigorie Ghica în curând va fi numit dragoman al Porţii şi este bine de a câştiga încă din vreme bunele lui dispoziţiuni.

Grigorie Ghica e numit dragoman şi în urmă ajunge chiar la domnie. Pe timpul războiului ce izbucneşte între Turci şi Ruşi el se dă însă în partea Ruşilor, merge la St. Petersburg unde se bucură de o foarte bună primire şi după încheierea păcii umblă să fie pus iarăşi în scaunul domnesc.

La 17 August 1774 Baronul Thugut raportează Cancelarului Kaunitz despre conferinţele ce a avut cu ambasadorul rusesc şi cu cel pru-

sian în cestiunea sprijinirii candidaturii lui Gr. Ghica pentru Domnia Moldovei.

Reprezentantul Prusiei, Zegelin arată Baronului Thugut o scrisoare în care generalul rusesc, comitele Romanzow, în urma unei însărcinări primite dela Ţarină, îl invită a stărui la Poartă pentru punerea lui Gr. Ghica în scaunul Moldovei. Baronul Thugut e contra acestei candidaturi; dă însă un răspuns nehotărît şi promite că va cere numaidecât instrucţiuni dela Curtea sa.

Cancelarul Kaunitz îi dă, într'o notă din Septemvrie 1774, următoarele instrucţiuni:

« Cât apoi pentru susnumitul Ghica, fără îndoială Curtea noastră nu poate pune prea mult temei pe bunele lui dispoziţiuni. Cu toate acestea aţi procedat cu deplină precauţiune, când aţi dat d-lui de Zegelin relativ la sprijinirea candidaturii lui Ghica un răspuns care poate să fie privit mai mult ca favoritor, decât ca un refuz şi merită cel puţin oarecare recunoştinţă.

Dacă Poarta nu a luat încă nici o hotărîre privitoare la numirea viitorului voevod din Moldova, şi dacă precum trebue să presupunem, anevoie se va hotărî contra lui Ghica, ce este sprijinit cu toată energia din partea Rusiei, atunci îmi pare mai potrivit cu interesele noastre, că nu numai să nu combateţi pe Ghica,

ci din contră să sprijiniți cererea lui în public și cu toată energia, făcând pe rudele lui să înțeleagă că, toate acestea le faceți, încredințat fiind, că noul Voevod va fi cu mai multă sinceritate și mai mult decât în trecut supus curții noastre ».

Chiar mai nainte de a fi Voevod al Moldovei, Grigorie Ghica era dar un om, în care Baronul Thugut și Cancelarul Kaunitz nu aveau încredere și pe ale cărui încredințări nu puneau nici un temeiu.

Iacovachi Riso, socrul și agentul lui Grigorie Ghica, era însă un confident și călduros mijlocitor al Baronului Thugut. Deși nu i-a promis de mai nainte, Baronul Thugut i-a făcut deci, după încheierea convenției, un dar de 1.000 galbeni în bani gata.

Un alt confident și călduros mijlocitor al Baronului Thugut era Voevodul Munteniei, Alexandru Ipsilanti, care sta în corespondență secretă cu Baronul Thugut, aduna informațiuni și stăruia prin agenții săi dela Constantinopol pe lângă miniștrii turcești pentru cedarea Bucovinei.

Toți aceștia nu erau însă decât oameni destinați a netezi calea și a înlătura greutățile mici, deoarece nu Poarta Otomană era puterea, de care se îngrijea Curtea din Viena.

După încheierea păcii dela Cuciuc-Cainardji Turcii erau secați de puteri, și chiar dacă ar fi voit, nu ar mai fi putut să reziste. Tocmai însă după pacea dela Cuciuc-Cainardji ei trebuiau să caute un sprijin contra Rusiei și Austria le oferea acest sprijin cu un preț relativ mic. Curtea din Viena cerea poziții contra Rusiei și Turcia învinsă de către Ruși abia mai putea să le refuze. Era numai vorba de a se afla o formă, în care cedarea Bucovinei să se poată face astfel, încât aparențele să fie salvate și demnitatea Porții să rămână neatinsă.

Chiar dela început cererea Curții din Viena s'a făcut în o asemenea formă: Kaunitz declară că, luând stăpânirea Galiției, curtea din Viena va ocupa Bucovina, ca parte a Pocuției, uzurpată până atunci de către Moldoveni.

Inainte dar de a începe negocierile cu Poarta otomană, Cancelarul Kaunitz voia să ia măsuri pentru ocuparea Bucovinei. Moldova era însă ocupată de către trupele comandate de comitele Romanzow și astfel Rusia era puterea, dela care Curtea din Viena trebuia să câștige dreptul de a cere dela Turci să i se cedeze Bucovina.

La 7 Februarie 1775, Cancelarul Kaunitz scrie Baronului Thugut următoarele: « Acest grec deprins la fățărnicie (Gr. Ghica) niciodată nu a avut bune dispoziții față cu Curtea noastră,

ci din contra înainte de izbucnirea războiului a apucat cu bucurie orice ocaziune spre a favoriza emigrarea supușilor noștri și de a pune toate greutățile posibile în calea comerțului nostru. Purtarea lui în cursul războiului trecut a dovedit însă cu prisos că el este cu desăvârșire supus Curții rusești; și, fiind recunoscător acestei curți pentru starea favoritoare în care se află, nu poate fi nimic mai sigur, decât că el atârnă cu desăvârșire de această curte, care nu poate privi cu ochiu nepăsător, că noi să ocupăm poziținni favoritoare pe ambii țărmi ai Nistrului, să ne înaintăm granițele și să luăm așa zicând cheia Moldovei în mâinile noastre.

Deși politica rusească e astfel, încât ea nu permite Rușilor a se opune fățiș intențiilor pe care le avem în aceste părți, nu rămâne îndoială că în taina ei lucrează contra noastră și chiar trebue să presupunem, că Ghica este din partea lor încurajat contra noastră. Această încurajare vine însă mai mult din partea Principelui Repnin și altor generali, iar nu din partea Generalului Comite de Romanzow, deoarece, precum cred a vă fi încunoștiințat în mod confidențial, noi i-am făcut acestuia un prezent de 5.000 galbeni și o tabatieră de aur împodobită cu briliante și după aceea am primit dovezi

eclatante despre bunele intenţiuni ale domnului General ».

După ce s'au netezit astfel toate căile, comandantul trupelor împărăteşti din Galiţia, Baronul Barco, primeşte ordinul de a trece graniţele Moldovei şi de a ocupa teritoriul ce era luat drept parte a Pocuţiei.

Atât în Moldova, cât şi în Constantinopol ocupaţiunea stârneşte o vie fierbere şi în mijlocul acestei fierberi Baronul Thugut începe negocierile în toată forma, adresând Porţii otomane următorul memoriu:

« Subsemnatul Internunţiu şi ministru plenipotenţiar al Majestăţilor Lor Imperiale şi Imp. Reg. Apostolice a avut onoarea de a expune în cele din urmă Excelenţei Sale Domnul Reis Effendi, drepturile legitime, pe care augustii săi stăpâni, reluând vechea lor stăpânire asupra Galiţiei şi a Lodomeriei, le au în virtutea acestui titlu asupra unor anumite părţi din Moldova, care în vremile din vechime au făcut parte din provincia lor Pocuţia; aceste drepturi, discutate fiind cu o riguroasă exactitudine, ar da fără îndoială loc la pretenţiuni foarte întinse; dar Majestăţile Lor preferând de a le înfăţişa mai mult după adevărata şi sincera amicie, pe care o au pentru Imperiul otoman, decât după exigenţele intereselor lor, au hotărît de a le restrânge

numai la o fâşie de puţină însemnătate, care nu cuprinde decât districtul Cernăuţilor, acela al Sucevei şi o parte din ţinutul Câmpulungului, după hotarele însemnate în harta aici alăturată.

Impăratul Romanilor şi Impărăteasa Regină Apostolică nu pot nici într'un chip a se lipsi de această posesiune, deoarece numitele terenuri sunt de neapărată trebuinţă pentru comunicaţia Ardealului cu provinciile revendicate dela regele şi Republica Poloniei. Rostindu-se fără de şovăire asupra acestei împrejurări, Maiestăţilor Lor se măgulesc, că vor găsi la Inălţimea Sa toate consideraţiunile pentru această trebuinţă, consideraţiuni, pe care cred a putea să le aştepte dela propensiunea amicală a unui bun vecin, precum şi din justa reciprocitate pentru numeroasele dovezi de cea mai credincioasă, şi mai statornică amicie, pe care în toată vremea, şi mai ales în cursul războiului trecut, şi-au dat silinţa de a le da împărăţiei otomane. Intărind încrederea Impăratului Roman şi a Impărătesei Regine Apostolice nişte motive atât de puternice, ei nu se îndoesc că Inălţimea Sa va consimţi fără de greutate a lăsa în deplina şi întreaga lor proprietate susnumitele districte a Cernăuţilor, Sucevei şi Câmpulungului, după hotarele însemnate în harta aici alegată; spre a înlătura tot ce ar putea să dee loc la noui con-

testaţiuni în viitor şi să turbure liniştea bunei vecinătăţi între cele două împărăţii, Majestăţile Lor doresc, ca Sublima Poartă să binevoiască a destina comisari prevăzuţi cu puterile şi instrucţiunile trebuincioase, care dimpreună cu comisarii numiţi din partea Lor, să reguleze şi să stabilească într'un mod irevocabil hotarele posesiunilor respective prin o demarcaţiune întemeiată pe bazele aici enuncite.

Şi întâmplându-se, că de-a-lungul hotarelor marelui Principat Transilvania, pe graniţele Moldovei şi ale Munteniei, sunt deosebite terenuri, care în virtutea unor titluri neîndoioase, fac parte din susnumita provincie a Transilvaniei, dar care fiind detaşate prin uzurpaţiunile succesive ale locuitorilor din Moldova şi Muntenia, au fost redate şi restabilite vechei lor proprietăţi prin stabilirea pajurilor, făcute acum câţiva ani, Impăratul Romanilor şi Impărăteasa Regină Apostolică doresc ca spre a înconjura orice pretext pentru dispute şi diferenţe în viitor, susnumiţii comisari să fie totdeauna însărcinaţi a verifica şi a statornici pe vechi numitele hotare, astfel cum sunt însemnate prin pajurile Impărăteşti.

Serioasa atenţiune ce Majestăţile Lor au pentru tot ce priveşte stabilirea bunei vecinătăţi între amândouă împărăţiile, le angajează a mai

face Sublimei Porți cunoscute gravele inconveniente, ce rezultă din amestecul teritorial, introdus în Banatul Timișorii, prin mica limbă de pământ, asupra căreia e așezat orășelul vechei Orșove. Această mică bucată de teren, reținută de către Sublima Poartă, deși după litera expresă a tratatului dela Belgrad ea ar fi trebuit să fie restituită Curții Imperiale, a devenit un bogat izvor de greutăți pentru provincia Timișorii, prin desele contravențiuni la regulamentele de carantină, prin numeroasele defraudațiuni a drepturilor de vamă, prin azilul acordat furilor și prin alte excese ce totdeauna urmează din lipsa unor hotare bine definite între posesiunile respective ». Prin urmare Baronul Thugut cere, ca Orșova să fie cedată și ca Dunărea să formeze hotarul între cele două împărății.

Asupra acestor puncte se încep negocierile formale și greutățile se îngrămădesc.

Inainte de toate cererile Curții din Viena pun întregul Fanar în mișcare și, agitați prin sgomotele răspândite, legiștii Porții sunt dispuși a se opune. In adunările legiștilor, cu deosebire bătrânul Muftiu ia o atitudine foarte războinică; dar, încetul cu încetul majoritatea legiștilor recunoaște că un război cu Austria ar fi zadarnic și poate chiar fatal. Astfel în cele din

urmă, corpul legiştilor se rosteşte pentru cedare; rămâind însă ca cedarea Orşovei şi a Hotinului să fie privite ca două puncte, asupra cărora orice discuţiune e peste putinţă.

In cercurile diplomatice negocierile nu întâmpină greutăţi pe faţă decât din partea Prusiei. Englitera e cu desăvârşire rezervată. Cavalerul de St. Priest, ambasadorul Franţei, este unul din cei mai zeloşi stăruitori pentru cedarea Bucovinei. Rusia, în sfârşit lucrează contra cedării, dar numai în taină, stăruind pe lângă miniştrii otomani şi îndemnând pe Moldoveni să protesteze.

La 21 Februarie 1775, cancelarul Kaunitz scrie Baronului Thugut următoarele:

« Cea mai importantă împrejurare, despre care vă pot face împărtăşire relativ la afacerea de faţă, este că Divanul din Iaşi a şi făcut un recurs formal la St. Petersburg, cerând protecţia rusească contra măsurilor luate din partea noastră.

Răspunsul Curţii din St. Petersburg la acest recurs se va amâna însă, iară în cele din urmă el va arăta, că armata rusească s'a retras din Moldova şi această provincie a fost restituită Porţii, prin urmare iarăşi s'a întors sub protecţia ei; pentru aceea Rusia nu se poate amesteca în afacerea de faţă, ci trebue să lase ca

Poarta să ia măsuri pe care le va chibzui de bune.

Nu rămâne îndoială că cu toate acestea atât din partea reprezentantului Rusiei, cât şi din partea ambasadorului Prusiei uneltirile secrete nu vor lipsi; dar scopul principal l-am ajuns prin aceea, că nu avem să ne mai temem că Rusia sau Prusia vor interveni pe faţă ».

Şi în adevăr, deşi Zegelin stăruește mereu contra cedării Bucovinei, ba merge chiar până a oferi intervenţia regelui Prusiei, îndată ce Rusia s'a retras şi a refuzat protecţia cerută de către Divanul din Iaşi, Poarta otomană nu mai cutează să urmeze sfaturile ce i se dau din partea Prusiei.

După negocieri de trei luni de zile, la 7 Mai 1775, se încheie, în sfârşit, convenţiunea pentru cedarea Bucovinei.

Convenţiunea are patru articole.

In articolul I Poarta cedează Austriei teritoriul dela Carpaţi până în ţinutul Hotinului şi anume: dela Teşna împuţită, prin Candreni, Stulpicani, Capu Codrului, Suceava, Siret şi Cernăuţi, după harta prezentată de Baronul Thugut, rămânând însă: « ca terenul ce aparţine fortăreţei Hotinului, să rămâie, ca în trecut, în posesiunea Sublimei Porţi ».

Articolul II hotărăşte ca pe teritoriul cedat Curtea din Viena să nu poată zidi niciun fel de fortificaţiuni.

In articolul III se verifică hotarele statornicite prin împlântarea pajurilor împărăteşti pe toată întinderea graniţelor Ardealului despre Moldova şi Muntenia.

In articolul IV Poarta otomană se obligă a menţine buna ordine la vechea Orşovă şi se hotărăşte ca aici graniţele să rămâie cum au fost mai nainte.

Incheindu-se această convenţiune, nu mai rămânea, decât ca să se numească comisarii şi să se facă delimitarea formală.

Ţiiând seamă de agitaţiunea musulmanilor şi de stăruinţele lui Zegelin pe lângă miniştrii Porţii, Baronul Thugut se teme de complicaţiuni mai serioase; renunţă deci atât la vechea Orşovă, cât şi la terenul ce era de a se lua din ţinutul Hotinului.

Renunţând însă pentru deocamdată, el rezervă Curţii din Viena dreptul de a reînnoi aceste cereri la timp mai oportun.

In raportul său despre încheierea convenţiunii Internunţiul arată, că, obligându-se Poarta otomană a păstra liniştea şi buna înţelegere la vechea Orşovă, Curtea din Viena va putea zice în viitor, că acest obligământ a fost nesocotit

şi astfel va putea face din nou cerere să i se cedeze Orşova şi ţinutul ei. Şi, în adevăr, în tratatul de pace dela Şiştov, încheiat la 4 August 1791, Poarta otomană cedează Curţii din Viena, Orşova şi ţinutul ei.

Cât despre ţinutul Hotinului, Baronul Thugut formulează cestiunea astfel, că primeşte a se pune în convenţie clauzele, ca comisarii împărăteşti de delimitare să fie obligaţi a nu cere nimic din « terenele afectate » ale fortăreţei Hotinului. El sperează însă, că va izbuti să înduplece pe comisarul turcesc şi cu atât mai mult pe paşa din Hotin a da Porţii raporturi, din care va rezulta, că terenul, pe care îl vor cere comisarii împărăteşti din ţinutul Hotinului, nu face parte din « terenele afectate » ale fortăreţei.

După încheiarea convenţiunii, planul de acţiune al lui Thugut e dar scurt şi lămurit. Deşi harta, pe care o dăduse Porţii, a fost semnată şi sigilată în mai multe locuri atât de către Baronul Thugut, cât şi de către ministrul turcesc, Internunţiul spera, că atât comisarul turcesc, cât şi Paşa din Hotin vor face, cu ocaziunea delimitărilor, concesiunile cerute peste hotarele semnate în această hartă.

Rămânea deci să-şi asigureze bunele dispoziţiuni ale acestor doi.

Poarta numeşte comisar de delimitare pe Mehmed Tahir Aga. Deşi Curtea din Viena ar fi dorit să numească mai mulţi comisari, Kaunitz se bucură că Poarta a numit unul singur, deoarece este mai lesne a dispune de un singur om decât de mai mulţi. El însărcinează însă pe Thugut a stărui că nici acest singur comisar să nu verifice graniţele Ardealului despre Moldova şi Muntenia, deoarece era de temut, că, fiind Turcii bine informaţi despre întinderea teritoriilor ocupate prin înaintarea pajurilor, se vor naşte complicaţiuni noui şi chiar mai grave decât cele de până atunci. Potrivit cu această însărcinare, Thugut face ca comisarul turcesc să plece de-a-dreptul în Bucovina.

Inainte de a fi plecat, comisarul are o întâlnire cu Thugut şi cu această ocaziune Thugut îl încredinţează despre dărnicia Curţii din Viena şi promite că îi va da chiar înainte de plecare 1.000 de galbeni. El spunea totdeauna că această sumă nu e decât o dovadă neînsemnată despre generozitatea Curţii din Viena şi că, în urmă, bunele lui servicii vor fi răsplătite cu prisos. Dar, temându-se ca nu cumva Poarta să-şi schimbe hotărîrea şi să numească alt comisar, Thugut nu dă lui Tahir Aga suma de 1.000 galbeni decât, aşa zicând, în momentul plecării.

Afară de aceasta Thugut mai stăruește pe lângă miniștrii turcești, ca Tahir Aga să fie înaintat în rang. Arătând, că Curtea din Viena va numi comisar o persoană cu rang de general, Poarta, spre a satisface buna cuviință, înaintează pe Mehmed Tahir Aga la rangul de Pașă cu trei cozi.

Curtea din Viena numește comisar de delimitare pe Baronul Barco, comandantul trupelor de ocupațiune, și, înainte de a pleca, îi asigurează la casieria din Lemberg deocamdată 30.000 fiorini pentru cheltueli secrete. Iară Baronul Thugut grăbește să dea comisarului împărătesc informațiuni despre caracterul și dispozițiunile lui Melek Mehmed, Pașa de Hotin și să-i recomande mijlocitori buni, între cari cu deosebire pe doctorul Rosa, medicul Pașei.

La 9 Octomvrie 1775, comisarii se întâlnesc la Câmpulung și iau un scurt protocol, în care se obligă a observa la statornicirea granițelor harta autentică și convenția încheiată pentru cedarea Bucovinei.

Se încep delimitările.

Comisarii se urcă pe muntele Rarău și privind din culmea muntelui spre locurile mai așezate, văd focurile ce Baronul Barco poruncise a se aprinde la punctele mai ridicate ale viitoarelor hotare. De sine se înțelege, că Baronul Barco

dimpreună cu ofițerii ce-i erau atașați, alesese un liniament, pentru care nu harta autentică și nu convenția, ci cerințele strategice fuseseră luate de bază. Pentru dânșii vorba era de a alege niște granițe, pe care trupele de apărare le pot bine observa.

Pe baza acestui principiu se urmează cu delimitările și astfel, mai ales între Siret și Suceava granițele se depărtează foarte mult de cele însemnate în harta autentică. Tahir Aga face mereu obiecțiuni, iar Baronul Barco îi răspunde, că granițele alese sunt cele firești și că luând mai mult din locurile muntoase, ofițerii vor lua mai puțin pe șes.

In sfârșit, comisarii ajung cu delimitarea în ținutul Hotinului.

Melek Mehmed Pașa declară că din acest ținut nu se poate ceda niciun palmac, deoarece întregul ținut e « teren afectat » al fortăreței, iar comisarul Tahir Aga declară că nu va semna protocolul de delimitare.

In zadar toate încercările Baronului Thugut de a convinge pe Pașa de Hotin ori pe comisarul Turcesc; adăpostindu-se în dosul firmanului de însărcinare, ei refuză orice înțelegere. Baronul Barco încearcă să-i cumpere cu bani, dar mijlocitorii săi se întorc fără de nici un rezultat, încredințându-l că orice încercare

de felul acesta va trebui să rămână zadarnică.

Kaunitz află că Tahir Aga e foarte fricos şi însărcinează pe Baronul Thugut a stărui ca Poarta să-i trimită un ferman « de încurajare ». In loc însă de aceasta, Poarta porunceşte să se constituiască din bătrânii din Hotin o comisiune, care să se rostească asupra adevăratelor hotare ale ţinutului. Se constitue şi această comisiune, dar nici ea nu află că se poate ceda ceva din ţinutul Hotinului.

Astfel negocierile se încep iarăşi la Poartă. Intre Thugut, Kaunitz şi Barco se discută cestiunea dacă nu ar fi bine să se cedeze părţile luate mai mult între Suceava şi Siret ori poate chiar câteva fâşii din graniţele Ardealului în schimb pentru o parte din ţinutul Hotinului. Effendi e foarte rezervat, ba chiar refuză de a se mai întâlni noaptea şi în taină cu Thugut, arătând că nu-şi va mai pune capul în joc. Dar atunci Baronul Thugut îi trimite răspunsul, că tocmai atunci şi-ar pune capul în joc, dacă s'ar îndărătnici, de oarece nu trebue să uite cele petrecute. Intimidat poate prin această ameninţare, Ismail Raif Bey se arată mai în bune dispoziţiuni şi se pune din nou în înţelegere cu Thugut, dar nu cedează nimic din ţinutul Hotinului.

La 2 Iulie 1776 se încheie, în sfârşit, a doua convenţiune pentru cedarea Bucovinei şi peste puţin Baronul Thugut pleacă din Constantinopol. In această a doua convenţiune se arată anume punctele bine hotărîte unde vor trebui să fie împlântate pajurele împărăteşti şi astfel întreaga cestiune a cedării Bucovinei este definitiv rezolvată.

Astfel, după negocieri urmate în curs de patru ani la Constantinopol şi St. Petersburg, Curtea din Viena a făcut o achiziţiune preţioasă pentru dânsa şi mai mult ori mai puţin supărătoare pentru Rusia. Nicio picătură de sânge nu a curs pentru câştigarea acestei provincii; iar sumele cheltuite spre a pregăti negocierile şi ocupaţiunea sunt atât de neînsemnate, încât abia mai pot fi luate în seamă. Afară de cheltuelile arătate mai sus, Baronul Thugut a mai făcut câtorva dintre miniştrii Porţii darurile de bună cuviinţă obişnuite la Poartă. Cel mai preţios din aceste daruri era un cuţit dăruit lui Reis Effendi şi făcut anume cu multă măiestrie după modelul altui cuţit, pe care ambasadorul rusesc îl dăruise marelui Vizir în audienţa publică. Toate cheltuelile împreună nu covârşesc însă darul făcut Mareşalului de câmp Comitele Romanzow.

V

INAINTAREA RUSIEI

La începutul veacului XVIII hotarele dela răsărit ale împărăției Habsburgilor nu erau statornicite. Banatul Timişoarei, deşi despărțit prin Dunăre şi prin culmile Carpaților de celelalte părți ale împărăției otomane, era stăpânit de Turci, încât pe toată întinderea Mureşului, Ungaria era lipsită de granițe potrivite cu întinderea ei. Această stare de lucruri nu putea să fie decât trecătoare. Ori Turcii trebuia să înainteze peste Mureş, şi să nu se oprească până ce nu vor găsi mai adânc spre apus nişte granițe mai tari, ori Curtea din Viena trebuia să câştige stăpânirea până la Dunăre, şi până la culmile Carpaților.

Pacea dela Carlovăț nu putea dar să fie încheiată decât pentru deocamdată.

La încheierea tratatului dela Pasarovitz, Curtea din Viena trece peste granițele firești şi ocupă poziţiuni agresive în Serbia şi Oltenia.

In sfârşit, tratatul de pace dela Belgrad statorniceşte graniţele fireşti între cele două împărăţii şi prin aceasta luptele încetează. Austria ocupă poziţiunile din liniile Carpaţilor, ocupă Bucovina, ocupă vechea Orşovă, ocupă în mai multe rânduri chiar întregile ţări româneşti; dar toate aceste ocupaţiuni sunt pentru cuvinte de apărare, o apărare mai mult ori mai puţin legitimă faţă cu Rusia; ele sunt măsuri luate în prevederea şi dreapta cumpănire a unei primejdii statornice şi neîmblânzite.

După documentele consultate şi după faptele istorice, vedem că altele sunt cuvintele, ce împing pe Ruşi spre miazăzi şi răsărit.

Impărăţia Rusească nu este un stat, nu este un popor, este o lume întreagă, care, negăsind în sine nimic de o măreţie intensivă, caută mângâierea propriei măriri în dimensiunile mari. Lupta între Turci şi Ruşi este o consecvenţă firească a dosebirilor de credinţe; dar mai mult decât din această deosebire, luptele au urmat din prisosul de putere omenească, ce s'a produs totdeauna în Rusia. Ţarul e puternic şi nu ştie ce să facă cu puterile de care dispune. Chiar înlăuntrul împărăţiei sale, nici prin muncă pacinică, nici prin lucrare sufletească aceste puteri nu se pot consuma; pentru aceea ele dau mereu

năvală în afară, — altfel ar trebui să se mistuiască în lupte interne.

Este o lume săracă şi pentru aceea cuprinsă de un neastâmpăr statornic.

Incă Ţarul Petru îşi întemeiază chiar capitala pe pământ cucerit, şi pune astfel marca deosebitoare pe noua împărăţie.

De atunci până în ziua de astăzi Ruşii înaintează mereu atât spre răsărit cât şi spre miazăzi. Popoare puternice odinioară au căzut şi s'au sfărâmat sub pasul lor. Leşii au pierit ca «neam hotărîtor» de pe faţa pământului; cetele de cazaci, cari încă la 1711 luptau alături cu Turcii, au căzut sub stăpânirea Ţarului; Kiewul a ajuns a fi un oraş rusesc; Tătarii neastâmpăraţi sunt supuşi poruncilor Ţarului; până la Nistru Ruşii nu găsesc nicio stavilă destul de puternică.

Aci însă, la Nistru, ei se opresc. Dar nu se opresc decât spre a se pregăti pentru înaintare.

Documentele istorice, relatând fapte netăgăduite, ne dovedesc că Ruşii sunt o putere mistuitoare, mistuitoare nu numai prin puterea braţului, ci şi prin urmările demoralizatoare ale înrâuririi lor.

Polonia nu a fost nimicită prin puterea braţului; Crimeea, înainte de a fi fost cucerită, a fost eliberată.

Ca orice putere mare, Ruşii, acolo unde văd că vor întâmpina rezistenţă mare, se opresc şi lucrează cu o răbdare seculară spre a surpa încet, încet temeliile puterilor ce li se pun în potrivă. Puterea lor în ţările ocupate e blândă, dar plină de o dulceaţă demoralizatoare; şi tot astfel în ţările cucerite la început sunt plini de îngrijire pentru binele cuceriţilor, încetul cu încetul însă ei se înăspresc până ajung de cer, nu averea, ci sufletul cuceriţilor.

Urmările ocupaţiunilor ruseşti în ţările româneşti le sunt tuturora cunoscute; viciurile sociale, ce Românii au contractat dela binevoitorii lor, nici până astăzi nu sunt cu desăvârşire stârpite.

Ei nu sunt poporul plin de îndărătnică mândrie, ce provoacă pe alte popoare la luptă dreaptă şi întăritoare; sunt poporul, ce-şi dă mereu silinţa să desarmeze pe celelalte popoare, pentru ca apoi să şi le supună.

Pentru aceea ocuparea pe cât se poate de îndelungată a ţărilor străine este unul dintre semnele deosebitoare ale politicei ruseşti; e peste putinţă ca o ţară să fie timp mai îndelungat ocupată de oştiri străine şi mai ales de oştiri ce au în purtarea lor dulceaţa omorîtoare, fără ca în populaţia ţării să nu scadă energia vitală, fără ca ocupaţia să nu devie o deprindere şi

încetul cu încetul o trebuință din ce în ce tot mai viu simțită.

In mai multe rânduri, Austria a ocupat țările românești, pentru ca Rușii să nu le poată ocupa. In mai multe rânduri le-au ocupat Rușii; dar peste puțin Austria le-a făcut somațiunea obicinuită și ei s'au retras.

Astfel ocuparea în toate formele cerute de dreptul internațional a teritoriului cuprins între Nistru, Prut și Dunăre, are pentru Rusia mai mult decât importanța unei simple cuceriri: prin aceasta Rușii câștigă poziționi, care dominează țările românești și Dunărea, câștigă Hotinul, de unde dominează intrările despre miazănoapte ale Carpaților, câștigă în sfârșit, o înrâurire mai directă asupra poporului român.

In tratatul dela Paris, Rusia nu a fost lipsită de niciunul din aceste câștiguri. Punerea poporului român sub ocrotirea puterilor mari și restituirea unei părți mici din teritoriul rupt din trupul Moldovei, sunt două câștiguri mari pentru noi, dar pentru Rusia nu sunt decât niște lucruri supărătoare.

VI

MOLDOVA FAȚĂ CU CEDAREA BUCOVINEI

După capitulațiunea dela Movila Răbiei, oștirea Moldovei se risipește, Voevodul Dimitrie Cantemir se duce pribeag în lume, și țările românești rămân date în bunul plac al Porții otomane.

Numaidecât după ce Dimitrie Cantemir se dă în partea Rușilor și declară Moldova independentă, Poarta otomană trimite pe dragomanul Ianachi Mavrocordat cu oștire în Moldova, ca să ocupe scaunul domnesc. Ianachi Mavrocordat nu izbutește; izbutește însă ideea cuprinsă în însărcinarea lui. Față cu necredința Voevodului Moldovei, Poarta otomană ia hotărîrea de a pune în scaunul domnesc oameni, a căror credință e încercată; iar capitulațiunea dela Movila Răbiei și demoralizarea urmată din ea înlesnesc aducerea la îndeplinire a acestei hotărîri.

Trei ani în urmă, Voevodul Munteniei, Constantin Brâncoveanu, cade jertfă fățărniciei sale

şi iubirii de argint a miniştrilor turceşti; el cade, şi cu dânsul se încheie şirul Domnilor pământeni.

Poarta otomană, de aci înainte, pune mereu dragomani în domniile ţării româneşti; şi o alegere mai potrivită cu noima veacului stricat şi lipsit de bărbăţie nici nu se putea face.

Afară poate de unul singur — Mavrogheni — Voevozii veacului XVIII nu au fost decât nişte samsari politici, oameni cutezători în felul lor, dar deprinşi cu o meserie făţarnică şi lipsiţi de bărbăţie.

Ca dragomani, ei se deprinseseră a face pe mijlocitorul plătit între puterile certate, a fi slugi supuse acelora cari îi plătesc mai bine ori îi ameninţă cu mai multă stăruinţă, a fi totdeauna pe placul celor puternici şi a nu avea niciodată o voinţă a lor proprie.

Ca voevozi, Fanarioţii nu puteau să se desfacă de deprinderile meseriei lor, deoarece erau cu desăvârşire izolaţi, vieaţa le era mereu pusă în joc şi nu se puteau susţinea decât prin mijloacele cu care ajunseră la domnie.

In ţară, Fanariotul nu găsea niciun sprijin. Ţăranul tăcea şi răbda. Boierii pământeni parte erau retraşi la moşiile lor, parte pribegiţi prin ţările străine, parte se potriviseră cu felul veacului şi nu mai credeau în nimic.

Sprijinul, pe care îl găsea Fanariotul la Poartă, era apoi cu desăvârşire îndoios. Era destul să

cază un mare vizir pentru ca vieața voevodului favorit să fie în primejdie, și marii viziri cădeau foarte lesne.

Nu totdeauna era însă nevoie de căderea marelui vizir spre a răsturna pe un voevod.

Capitulațiunea dela Movila Răbiei crease Porții în țările românești o poziție, ce nu se putea păstra pe un timp mai îndelungat; miniștrii Porții se bucurau deci de această poziție vremelnică și trăgeau din ea foloasele ce li se ofereau.

Scaunul domnesc din Moldova și cel din Muntenia erau atât pentru dragomanii Porții, cât și pentru miniștrii turcești, un fel de chilipir, cu care se făcea mare negoț. Era ca și când oamenii mereu și-ar fi zis:

« Să ne grăbim, căci vremile se schimbă ».

Spre a caracteriza în puține cuvinte această neguțătorie, vom privi peripețiile prin care putea să treacă un singur voevod, de exemplu Matei Ghica.

Miniștrii Porții sunt plătiți pentru ca să-i găsească un cusur și să-l înlocuiască prin altul.

Miniștrii Porții sunt plătiți pentru ca să facă toată treaba mușama și să-i facă hatârul de a-l mai lăsa în scaunul domnesc.

Miniștrii Porții sunt plătiți pentru ca să-i găsească alt cusur.

Matei Ghica nu mai poate plăti: el e surghiunit.

Un surghiun este o afacere nu mai puțin productivă.

C. Mavrocordat, surghiunit fiind, caută adăpost în casa ambasadorului Dessalleurs, și miniștrii Porții sunt plătiți pentru ca să nu știe nimic despre această adăpostire.

Miniștrii Porții sunt în urmă plătiți pentru ca să obțină grațierea lui.

Miniștrii Porții sunt în sfârșit plătiți pentru ca să-l pună din nou în scaunul domnesc, să-l țină în scaun, să-l mute, să-l strămute, într'un cuvânt, miniștrii Porții sunt mereu plătiți.

Pentru ca să poată mereu plăti, Fanarioții se împart în mai multe grupe, fiecare grupă își pune câte un om în frunte și, când omul grupei ajunge a fi pus în scaunul domnesc, întreaga ceată pleacă cu dânsul, iar celelalte cete, rămase în Constantinopol, adună bani și încep a lucra ca să răstoarne pe noul voevod.

Voevodul nu plătește în bani datoriile sale către Fanarioți: plătește în funcțiuni. Fiștecare fanariot își scoate apoi banii din funcțiunea ce i s'a dat, din peșcheșuri și pocloane, și din prețul funcțiunilor subalterne, pe care le dă altora. Astfel întreaga administrație, dela voevod până la vătășel, devine o companie de ex-

ploatare, şi dacă ne dăm bine seama, ne încredinţăm că voevodul e mai mult samsarul decât şeful acestei companii, care îşi face operaţiile cu termen foarte scurt şi cu un risc foarte mare.

Urît de ţară, combătut în taină de către mai toţi boierii pământeni, năpăstuit de creditorii săi fideli, pus faţă cu iubirea de argint şi cu disprețul miniştrilor turceşti, în luptă necurmată cu Fanarioţii protivnici din ţară şi din Constantinopol, un asemenea voevod e aruncat mereu la dreapta şi la stânga, doarme pe spini, umblă pe jăratec şi totdeauna îşi poartă viaţa în dinţi. Foarte adeseori are obligăminte pozitive faţă cu unul ori cu altul din ambasadorii din Constantinopol. Unul l-a împrumutat cu bani, celălalt a pus o vorbă bună pentru dânsul, al treilea ştie o taină dela care îi atârnă viaţa, în sfârşit e legat de mâini şi de picioare, mereu se teme şi numai cu ajutorul unei dibace fățărnicii mai poate străbate prin viaţă.

Ţara, în fruntea căreia poate să stea un asemenea om strimtorat, nu e decât o adunătură de oameni, ce locuesc numai ca din întâmplare împreună, şi dela o asemenea ţară avea Austria să-şi ia trei ţinuturi frumoase şi binecuvântate.

Una din întrebările ce li se pun ofiţerilor însărcinaţi cu studiarea terenului, e privitoare

la dispoziţiunile locuitorilor. Răspunsul ofiţerilor e următorul:

« Cât pentru dispoziţiunile locuitorilor din Moldova, trebue să ne dăm seamă, cum ele sunt înainte de toate la mânăstiri şi la restul preoţimei, cum sunt apoi la boieri sau nobili (cari amândouă clasele posedă această parte a Moldovei ca domni de pământ) şi cum sunt la ţăran.

Despre cea dintâi clasă se poate presupune cu destul temei, că nu e de loc dispusă a ajunge să fie sub guvernul austriac, şi anume mai ales fiindcă e condusă de temerea greşită că sub guvernul austriac va avea numai decât să se aştepte la o desăvârşită prefacere a religiunii şi a formelor de îndatorire religioasă, pierzând totodată fără de nici o despăgubire averile sale. Afară de aceasta ar înceta cu desăvârşire stăpânirea, pe care călugării şi preoţii o au asupra poporului. Aceste sunt temeri care îi umplu de îngrijire, câtă vreme nu se va dovedi că se poate aştepta la alte foloase esenţiale.

Boierii nu sunt de loc dispuşi a ajunge sub stăpânirea austriacă, fiindcă prevăd, că guvernul austriac va curma purtarea lor nedreaptă şi adeseori asupritoare pentru sărmanul ţăran, faţă cu care ei s'au purtat până acum cu desăvârşire după bunul lor plac. Afară de aceasta

ei mai sunt hotărîți și de temerile cu care i-a adăpat, așa zicând, preoțimea. De altă parte nedumerirea pe care a produs-o prezența Rușilor totuși îi face să dorească ocuparea Moldovei de către monarhia noastră.

Țăranul însă, care înainte de războiu niciodată nu a știut de ordine în darea și perceperea birurilor și a zeciuelilor, căruia îi erau închise toate căile când voia să se plângă de nedreptățirile ce trebue să sufere, el, care niciodată nu a putut privi rodul muncii și al sudorilor sale ca un lucru cu care și-ar putea asigura niște zile liniștite și pline de bucurie, cu care ar putea întemeia buna stare a familiei sale, țăranul dorea cu căldură să ajungă a fi sub stăpânirea rusească. Acum însă când țara e ocupată de Ruși, el se încredințează despre valoarea regimului care îl apasă, încât îl face să suspine din greu, și în ciuda sfaturilor pe care le dau preoții, el se declară pentru prea înalta casă de Austria. Căci zi de zi el se încredințează, că vecinii săi, deși trebue să se supună la o disciplină aspră, trăiesc ocrotiți și siguri, plătesc biruri ce se pot suporta și sunt tratați cu dreptate ».

Acestea erau dispoziținile Moldovenilor privite și judecate de către niște oameni, cari aveau interes de a fi nepărtinitori.

Ofițerii austriaci par însă a fi pierdut din vedere, că vorba nu era de schimbarea stăpânului, ci de ruperea unei părți din trupul Moldovei. Urmele au dovedit, că dacă s'ar fi cerut ca întreaga Moldovă să intre sub stăpânirea casei de Austria, îndeosebi țăranul moldovean ar fi primit cu vie mulțumire și cu deplină încredere această nouă stăpânire. Tocmai pe timpul, când se discuta cestiunea cedării Bucovinei, Curtea din Viena era foarte populară în țările dela răsărit. O dovadă, și chiar cea mai neîndoioasă dovadă despre această popularitate este migrațiunea, care numai decât după pacea dela Carlovăț se pornește în spre țările dela răsărit ale împărăției Habsburgilor, și se urmează până la începutul veacului XIX. Sârbi și Bulgari, Greci și Armeni, cu deosebire însă Moldoveni și Munteni, se mută mereu în Ardeal, în Banatul Timișoarei și în Țara Ungurească. Oierii mocani, ce-și petrec cea mai mare parte a vieții la pășunile din Moldova și Muntenia, rămân cu îndărătnicie sub stăpânirea nemțească, fiindcă ea poartă grijă de dânșii și-i ocrotește față cu companiile de exploatare din țările românești. Singuri Secuii migrează spre răsărit și se așează cu deosebire în Moldova, unde li se acordă deosebite scutiri.

In vieaţa poporului român această migraţiune e temelia unei epoci. Cuprinşi de o vie nedumirire, Românii se mutau mereu fără de astâmpăr, dela un loc la altul, încât parcă se pregăteau pentru un nou şir de lupte, în a căror izbutire mai nainte nu credeau. Impăratul Iosif II îi numeşte o populaţiune pribeagă şi nestatornică; şi în adevăr, ei sunt pribegi şi nestatornici, e însă o bucată de pământ pe care se mişcă; sunt margini peste care nu trec; sunt puncte dela care nu se depărtează. Ei se resfiră pe o anumită bucată de pământ, se răresc, dar rămân în atingere unii cu alţii. Moldoveanul, Munteanul ori Olteanul trec în Ardeal şi se aşează pe câmpie, trec în Banatul Timişoarii şi în Ţara Ungurească; oriunde ar trece însă, ei nu se aşează decât între Români ori în satul aşezat numai decât lângă cel din urmă sat românesc. Cea mai mare parte a satelor româneşti din Banatul Timişoarei sunt Olteni şi Munteni, şi cea mai mare parte a satelor româneşti din Ţara Ungurească sunt Moldoveni, Munteni şi Moţi; sate româneşti izolate nu sunt însă nici în Banatul Timişoarii, nici în Ţara Ungurească, ci cel mai despre apus sat, în care sunt Români, se învecinează cu sate curat româneşti.

Acest lucru, în aparenţă atât de întâmplător, ne încredinţează, că migraţiunea era o trebu-

inţă socială, că Românii nu migrau de bună voie, ci erau siliţi să migreze, şi că migraţiunea nu era făcută cu dinadinsul, ci rezulta din starea economică a populaţiunii.

Pe timpul războaielor cu Turcii populaţiunea se retrăsese între munţi, şi acum, după ce mai multe părţi ale şesului de primprejurul Carpaţilor, ajunseră a fi scutite, populaţiunea, sporită prin înfundături, năvă ea spre câmpiile mănoase. Dacă ne vom da seamă despre productivitatea pământului din munţi şi despre stadiul cu totul primitiv al desvoltării economice din veacul XVIII, — vom înţelege, că populaţia dintre munţi era prea deasă şi că, mai ales în Ardeal, unde Românul muncia atât de mult pentru domnul de pământ, era o stare de lucruri, care trebuia să se curme cât mai curând. Moldoveanul şi Munteanul puteau să migreze, deşi voievozii îşi dau toată silinţa să-l oprească la graniţe; Ardeleanul era însă «glebae adscriptus», legat de pământ, supus unui singur stăpân, care avea dreptul de a-l ţine legat. Impotriva mai ales acestui drept s'au ridicat Moţii şi Mocanii sub Horia şi Cloşca, şi îndată ce li s'a dat voie să migreze, ei şi-au părăsit căpeteniile, şi în loc de a se bate au început să se mute.

Ocuparea Bucovinei de către austriaci corespundea cu această trebuinţă de migraţiune,

atât de viu simțită în tot cursul veacului XVIII.

Numaidecât după ocupare se face o numărătoare și se găsesc în Bucovina 11—12 mii familii. Partea cu desăvârșire mare a acestor familii locuește, unde Enzenberg găsește urme de brazde, nu găsește însă pământ cultivat. Populația din munte își are ogoarele la câmpie, și numai după un timp îndelungat administrația a izbutit a o deprinde să cultiveze și pământurile dela munte.

La anul 1786 Baronul Enzenberg face o dare de seamă foarte amănunțită despre starea Bucovinei și arată că populația s'a sporit la 29.102 familii. Migrațiunea din Ardeal, din Maramureș și din Galiția înspre Bucovina e atât de vie, încât administrația trebue să ia măsuri pentru împiedicarea ei, să închidă granițele și să pună pedeapsă pentru toți aceia cari migrează fără de încuviințarea autorităților locale [1]). Indată ce a fost ocupată de Austriaci, Bucovina era o țară, în care oamenii visau toate fericirile și spre care năvăleau din toate părțile.

Era deci populară casa de Austria în țările dela răsărit și lumea visa asigurarea bunului

[1]) In urma măsurilor luate de administrație, ovreii, care la anul 1782 erau în număr de 714 familii, au scăzut până la 1786 la 175 familii; dar această scădere este o anomalie.

traiu zilnic în Bucovina căzută sub ocrotitoarea ei stăpânire. Moldoveanul cu toate acestea migra în Ardeal, migra în Ţara Ungurească, dar nu găsim urme, din care ne-am putea încredinţa că migra şi în Bucovina. Din potrivă găsim urme, din care ne încredinţăm că, după ocuparea Bucovinei de către Austriaci, o parte din populaţia română, deşi o foarte mică parte, s'a retras în Moldova. Era bună stăpânirea nemţească; era însă o stăpânire străină, pe care Moldoveanul o primea în tăcere.

Căci în zadar! — acest Moldovean, supus, asuprit şi răbdător, purta în pieptul său învârtoşat o mândrie. Nu găsim nici o urmă, din care am putea face concluzia, că ţăranii din Moldova şi îndeosebi cei din Bucovina s'ar fi rostit contra ocupaţiunii austriace; şi dacă ţinem seamă de împrejurările de atunci, de puţina încredere ce putea să aibă în administraţie, în boieri şi în preoţime, de greutăţile ocupaţiunii ruseşti şi de încrederea ce trebuia să le inspire curtea din Viena, abia ne mai putem îndoi, că ar fi fost foarte greu, ba poate chiar peste putinţă a hotărî pe ţăranii Moldoveni să ia parte la o manifestaţie energică contra ocupaţiunii şi deslipirii Bucovinei. Ei au primit însă noua stare de lucruri ca pe o nenorocire de care nu pot scăpa; despre aceasta sunt dovezi scrise şi do-

vezi chiar vieţuitoare. La anul 1777 Bucovinenii au făcut « în cea mai bună regulă şi spre mulţumirea generală » jurământ de supunere; până în ziua de astăzi ei se simt însă în Moldova acasă; până în ziua de astăzi ei nu au pierdut nădejdea de a se uni iarăşi cu ţara lor. Intâmplarea a voit ca, dimpreună cu mai mulţi amici, să pot consulta o dovadă vie rămasă din acele vremi, pe un moşneag ce pe timpul serbării dela Putna era bătrân de una sută şase ani. Era băietan pe când Moldovenii din Bucovina jurau credinţă şi supunere Habsburgilor, şi peste aproape 100 ani faţa îi strălucea de o nespusă bucurie, când ne întâmpină, grăind în taină cuvintele:

« Ştiu de ce aţi venit. Acum se împlineşte o sută de ani de când ţara a fost luată dela Moldova şi aţi venit ca s'o întoarceţi! ».

In zadar ne-am dat silinţa să-l încredinţăm că departe e de noi acest gând îndrăzneţ, căci el nu se putea desface de o plăcută amăgire, cu care s'a mângâiat aproape un veac întreg. Şi alipirea către Moldova, păstrată în acest om uitat de moarte, s'a moştenit în ceilalţi Moldoveni din Bucovina.

Moldoveanul a primit în tăcere ruperea unei părţi din trupul Moldovei; dar, dacă i s'ar fi pus în vedere nevoile stăpânirii asupritoare din

Moldova şi binefacerile ocrotitoarei stăpâniri nemţeşti, şi apoi ar fi fost întrebat, dacă alege nevoile sau binefacerile, el s'ar fi rostit pentru nevoile cu care era deprins. Şi dacă s'ar fi găsit un singur om care i-ar fi insuflat încredere şi ar fi ştiut să ia cenuşa de pe jăraticul din inima lui, Moldoveanul ar fi luat arma şi s'ar fi luptat chiar fără nădejde de izbutire pentru mizeria în care se află.

Acest om lipsea şi pentru aceea puterile Moldovenilor erau ca nişte comori îngropate în pământ spre a fi păstrate pentru nişte vremi mai bune.

Voevodul Grigorie Ghica, boierii Moldoveni şi căpeteniile bisericeşti se ridicaseră într'un glas contra cedării Bucovinei. Incercările lor erau însă lipsite de sprijinul ţării.

Intregul veac era astfel, încât nimeni nu cuteza şi nu credea că este de folos a face apel la puterea braţelor. Chiar însă dacă s'ar fi făcut vreo încercare spre a ridica pe Moldoveni contra ocupaţiunii nemţeşti, numai anevoie ar fi putut izbuti.

Dacă ar fi izbutit o asemenea încercare, Moldova ar fi rămas întreagă, deoarece Curtea din Viena era hotărîtă a nu face un «casus belli» din cedarea Bucovinei, iar Poarta otomană, Curtea din St. Petersburg şi Regele Prusiei cău-

tau dinadins motive spre a putea zădărnici încercările Austriei.

Lipsită de unitate în fapte şi intenţiuni, lipsită mai ales de îndrăzneala bărbătească, acţiunea boierilor Moldoveni a rămas zadarnică.

După ce se produse curentul contra cedării Bucovinei, nimeni nu mai îndrăznea să se rostească pe faţă pentru cedare. Era însă foarte mic numărul acelora boieri pământeni, cari luau parte la acţiune din adevărată pornire patriotică şi fără de a ţine seamă de interesele lor proprii. După săvârşirea cedării, aproape toţi boierii se retrag în Moldova, refuză a jura credinţă Habsburgilor şi nu vor să recunoască competenţa jurisdicţiunii nemţeşti; foarte mulţi însă dintre dânşii caută a-şi asigura proprietăţi în Bucovina, păstrându-şi moşiile bucovinene, ori câştigând altele noui în schimb pentru moşii din Moldova; foarte mulţi se retrag din Bucovina, fiindcă numai în Moldova se împart boierii.

Dar, în sfârşit, în acţiunea politică nu hotărăsc motivele, ci faptele: stârnit odată de boierii patrioţi era statornic şi neşovăitor un curent la care nimeni nu cuteza să se împotrivească; Moldova oficială a făcut tot ce atunci îi sta în putinţă spre a apăra integritatea ţării. Dacă nu

ar fi lucrat prin mijlocirea unui om ca Grigorie Ghica şi dacă nu ar fi avut un reazem ca Rusia, Moldova ar fi putut izbuti.

Grigorie Ghica a fost crescut în casa unui ambasador austriac, în urmă a fost pus, ca om de încredere al Porţii, în scaunul domnesc, în sfârşit s'a refugiat la St. Petersburg şi s'a întors ca protejat al Rusiei în scaunul Moldovei.

Puţină vreme după urcarea sa în scaunul domnesc, Grigorie Ghica trimite Internunţiului Thugut următoarea scrisoare:

« *Domnul meu!*

Neputându-mă îndoi despre amiciţia d-voastră pentru mine, de care aţi binevoit a da dovezi în împrejurările de acum faţă cu d. Iacovachi Riso, socrul meu, iau libertatea de a vă adresa scrisoarea de faţă, spre a vă încredinţa despre recunoştinţa mea faţă cu d-voastră, şi despre aceea ce sunt dator curţii d-voastră imperiale pentru bunătatea ei pentru mine atât în trecut cât şi în prezent.

Vă rog să dispuneţi de mine în toate, unde mă credeţi capabil de a vă servi, şi-mi voiu da silinţa de a vă dovedi, cât de mult ţin la amiciţia d-voastră, având onoarea de a vă fi cu

cea mai particulară stimă şi cu un ataşament fără de margini.

Al d-voastră prea umil şi prea supus servitor,

Principele Grigorie Ghica ».

Astfel chiar dela început Voevodul Grigorie Ghica îşi alese o poziţiune imposibilă faţă cu cestiunea cedării Bucovinei. Curentul patriotic stârnit de boierii pământeni şi presiunea Rusiei îl hotăra să facă la Poartă toate încercările contra cedării Bucovinei, iar frica şi consideraţiunile ce avea pentru interesele sale proprii îl îndemnau să se facă o unelţă tainică a Austriei.

Planul de acţiune ce-şi făcuse Grigorie Ghica şi îndrăzneala neşovăitoare cu care urma a-l aduce la îndeplinire, ne încredinţează că inteligentul voevod era cu desăvârşire lămurit asupra stării lucrurilor.

Austria cere dela Poartă o parte din Moldova şi o cere fără de a oferi în schimb pentru dânsa alta decât amiciţie şi bună vecinătate; de sine se înţelege, că Poarta numai în silă împlinea cererea Curţii din Viena. Lucrând dar contra cedării Bucovinei, Grigorie Ghica nu numai că îşi făcea datoria ca voevod al Moldovei, nu numai că era corect în atitudinea sa, şi intra totodată în curentul ce trebuia să predomineze în cercurile hotărîtoare din Constantinopol. Afară de

aceasta Moldova, chiar atunci, când cele dintâi trupe austriace au intrat în Bucovina, era ocupată de trupele puse sub comanda lui Romanzow, trupe ale unei puteri, sub a cărei protecție sta Grigorie Ghica și care combătea cu tot dinadinsul cedarea Bucovinei. Grigorie Ghica nu fără de temei îi face deci Baronului Thugut impresia unui agent rusesc, ce cutează numai știindu-se sprijinit de o mare putere. In sfârșit, Grigorie Ghica lucrează prin mijlocirea Divanului, rezervându-și pentru cazul neizbutirii putința retragerii.

La 4 Ianuarie 1775 Baronul Thugut raportează despre cele din urmă opintiri ale lui Grigorie Ghica.

In o petiție adresată Porții, Grigore Ghica arată, că nu au intrat în Moldova decât vreo 600 oameni trupe austriace și că izgonirea acestor trupe s'ar putea face cu atât mai lesne, cu cât curtea din Viena nu pare a fi hotărîtă să reziste față cu niște măsuri mai serioase. Dacă Sultanul ar nesocoti interesele Moldovei, Moldovenii s'ar afla în mare nedumerire, neștiind, dacă va fi mai bine să-și apere interesele cu propriile lor puteri, ori ca, lipsiți de sprijinul legitim al Porții, să recurgă, în desnădăjduirea lor, la bunăvoința vreuneia din puterile străine.

In urmă Grigorie Ghica trimite Porții mai multe hărți ale teritoriului ocupat și stăruește mereu, prin agenții săi și prin deputații Divanului, ce tocmai se aflau la Constantinopol, iar în cele din urmă recurge prin o petiție a Divanului la Curtea din St. Petersburg.

Alăturea însă cu această acțiune pe față era alta tainică. Grigorie Ghica era un om înțelept și pățit, cunoștea oamenii și împrejurările, și nu avea deplină încredere nici în Rusia, nici în Poarta otomană.

El caută dar a se pune în înțelegere atât cu Baronul Thugut, cât și cu Baronul Barco, comandantul trupelor de ocupațiune, încredințează atât pe unul, cât și pe celalt despre sincera sa supunere către Curtea din Viena și despre dorința de a-i fi folositor prin serviciile aduse, stăruește să fie recomandat Porții ca comisar de delimitare și îndeamnă atât pe Baronul Barco, cât și pe Baronul Thugut să stăruiască pentru surparea Hotinului. In scrisorile sale către Baronul Thugut, pentru cuvintele destul de apriate, Grigore Ghica e foarte rezervat și se rostește numai în fraze generale. El e însă foarte lămurit în scrisorile ce adresează lui Iacovachi Riso, cu scopul de a fi comunicate internunțiului austriac.

Astfel, la 18 Ianuarie 1775 Baronul Thugut scrie următoarele:

« Numai decât după plecarea celei din urmă expediţiuni a venit la mine Iacovachi Riso şi anume, înainte de toate, pentru ca să-mi facă împărtăşirea, că a primit dela ginere-său deosebite ştiri privitoare la afacerea ocupaţiunii din Moldova; că Voevodul Ghica, temându-se, ca nu cumva raporturile, pe care le-a primit dela boierii Moldoveni, să ajungă pe alte căi a fi aici cunoscute, nu a putut lipsi de a face Porţii şi din partea sa împărtăşire despre dânsele; că însă l-a însărcinat pe el, pe Iacovachi Riso, ca numai decât să-mi facă mie împărtăşirea secretă şi confidenţială despre toate acestea, pentru ca să facă, ca încă din vreme să pot lua măsurile pe care le voiu crede de cuviinţă.

Ştirile, de care era vorba cu această ocaziune, consistau parte din câteva plângeri a mai multor boieri, care se tem că-şi vor pierde moşiile situate în districtul bucovinean.

Afară de aceasta se mai află copia unui fel de manifest, pe care l-ar fi fost publicat Baronul de Spleny în Cernăuţi, apoi copia unei scrisori adresate de către acelaşi general Egumenului mânăstirii greceşti din Suceava. Prin amândouă acestea, locuitorii ţinuturilor ocupate sunt provocaţi sub pedeapsa aspră a nu se

mai supune în viitor niciunei din provinciile Porții.

Pe lângă toate acestea se mai face arătare, că mai mulți ofițeri ces. reg. au înaintat până spre Neamțu, Roman, Botoșani etc. și au început să facă măsurături în aceste districte.

Din parte-mi, nu puteam să nu aflu, că asemenea știri, împărtășite fiind Porții mai ales acum, înainte de timpul potrivit, nu pot produce decât o impresie primejdioasă; crezând însă că trebue să prevăz, că încercările mele de a împiedeca să se facă Porții aceste împărtășiri, vor trebui să rămână zadarnice, mi-a părut mai oportun, ca cel puțin să nu arăt din parte-mi o nedumirire stricăcioasă. Prin urmare m'am mărginit numai a pune în vedere lui Iacovachi Riso, că el și principele său, în interesul lor și al Porții, trebue să se ferească de orice exagerațiune, când fac asemenea împărtășiri; după acestea l-am mai rugat, ca cel puțin câteva zile să îngădue cu raportul său către Poartă.

Fiind această din urmă cerere făcută mai ales cu scopul de a încerca sinceritatea lui Iacovachi Riso, m'am încredințat prin mai multe informațiuni luate în taină, că el în adevăr și-a ținut făgăduiala. Peste puțin el mi-a împărtășit, că a primit dela Ghica un pachet,

care cuprinde răspunsul la întrebările, ce în urma unei înțelegeri avute cu I. Riso, i-am făcut nu demult în afacerea districtului bucovinean. In acest pachet, care, după spusele lui, s'a întârziat, așteptând mai mult timp ocazie sigură spre a fi expediat, s'a aflat, între altele, și o scrisoare a lui Ghica către mine, despre a cărei conținut, în adevăr de puțină importanță, alăturez aici cu supunere o copie. Dându-mi această scrisoare, Iacovachi Riso mi-a citit totodată cea mai mare parte a unei alte scrisori a lui Ghica, adresată lui, scrisoare lungă, din care am înțeles că el, Iacovachi Riso, spre a nu îmbrânci pe Ghica și pe întreaga sa familie în primejdia celei mai mari nenorociri, mai vârtos trebue să se încredințeze despre sinceritatea și deplina mea discrețiune; că apoi, după ce se va fi încredințat despre acestea, are să-mi arate, că Ghica e dispus a da, cu ocaziunea afacerii de granițe din cestiune, dovezi despre supunerea sa față cu Prea Inalta Curte; că poziținea lui și împrejurările îl silesc a face Porții în aparență arătări și plânsori despre ocupațiunea săvârșită; eu însă nu trebue să țin seamă nici de strigătele lui, nici de plânsorile boierilor Moldoveni, ci să stăruiesc cu statornicie pentru aducerea la îndeplinire a preînaltelor pretenții; că în sfârșit, Iacovachi Riso

şi eu să stăruim în taină, că pentru înlăturarea conflictelor şi pentru statornicirea graniţelor, el Ghica, să fie numit comisar plenipotenţiar din partea Porţii; că, dacă va fi primit astfel în mâna sa mijloacele spre a dovedi prin fapte buna sa voinţă, Prea înalta Curte va avea destule cuvinte spre a fi pe deplin mulţumită cu purtarea lui şi cu sincerul său concurs pentru aducerea la îndeplinire a intereselor Majestăţilor Lor.

Cât pentru eventuala răsplătire pentru persoana sa, el se încrede în prea înalta generozitate şi aşteaptă să fie răsplătit după foloasele serviciilor pe care le va fi făcut. Ca una dintre cele mai dorite dovezi despre generozitatea Majestăţilor Lor către dânsul ar fi aceea, dacă s'ar putea, ca cu ocaziunea negocierilor actuale, să se stipuleze surparea fortăreţei Hotinului şi reanexarea teritoriului ei la Moldova; căci, deşi numitul teritoriu, în adevăr, nu face nici a cincea parte din districtul ocupat de trupele ces. reg., înapoierea lui, din alte consideraţiuni, ar fi un fel de despăgubire plăcută, prin care s'ar domoli împotrivirea locuitorilor din Moldova».

Din toate acestea rezultă, că Grigorie Ghica privea cestiunea cedării Bucovinei ca o afacere, din care se puteau trage foloase mari.

Opoziţiunea boierilor nu era pentru dânsul decât o împrejurare, ce trebuia să sporească preţul serviciilor făcute pentru cedarea Bucovinei.

Din întâmplare însă el se afla faţă cu Baronul Thugut, un om care ştia să preţuiască oamenii şi împrejurările, şi care ţinea să nu se folosească de nişte servicii foarte scumpe, de care se putea lipsi.

Raportând cancelarului Kaunitz despre propunerile lui Grigorie Ghica, Baronul Thugut arată cuvintele, care îl hotărîse să nu aibă încredere într'un om, a cărui făţărnicie e atât de bine cunoscută, şi cere instrucţiuni privitoare la atitudinea ce trebue să observe faţă cu dânsul.

Kaunitz e de părere că « acest grec deprins la făţărnicie niciodată nu a fost pătruns de bune dispoziţiuni » pentru Curtea din Viena şi că cedarea Bucovinei se va face, şi chiar în ciuda lui.

« Cu toate acestea nu rămâne îndoială, — urmează Kaunitz în nota din 7 Februarie, — că reînoind în mai multe rânduri răutăcioasele sale reprezentări făcute la Poartă şi urmând a face opoziţie, Ghica ne poate face multe neplăceri, şi pentru aceea este bine a nu pierde nicio ocaziune, dacă nu spre a-l câştiga cu totul, cel puţin spre a-l face să înceteze cu opoziţia sa făţişă.

Cât pentru întrebarea, dacă este bine să stăruim ca Poarta să însărcineze pe numitul voevod cu punerea la cale a afacerii de graniţe, înainte de toate mă îndoesc, că Poarta va uita atât de lesne duplicitatea acestui Voevod şi va primi propunerea noastră, cu oricât de mult zel ar fi ea făcută. Imi pare dar că o încercare făcută în acest sens ar fi cu atât mai puţin primejdioasă, cu cât ea, chiar dacă nu ar izbuti, ar încredinţa pe Ghica despre bunăvoinţa noastră, iar în cazul când Poarta s'ar învoi, ne-ar rămânea deschisă calea, de a câştiga pe Ghica prin darurile ce i-am propune, ori a lua, după timp şi împrejurări, alte măsuri potrivite ».

Cu toate acestea, recunoscând că la faţa locului împrejurările pot să fie mai bine apreciate, Kaunitz dă Baronului Thugut deplina putere de a face cum crede mai bine.

Thugut e de părere, că cedarea se va putea face şi fără de concursul lui Ghica, şi că banii ce i s'ar da lui, ar fi aruncaţi în vânt; îl ţine dar pe Ghica cu vorbe frumoase, nu face însă Porţii propuneri privitoare la dânsul şi îndeobşte nu voeşte a-i da un rol oarecare în întreaga afacere.

După încheierea convenţiunii, Baronul Thugut adresează Voevodului Grigorie Ghica o scrisoare, în care îl invită să dea cu ocaziunea

lucrărilor de delimitare dovezi despre bunele dispoziţiuni ce a exprimat în scrisoarea sa dela 12 Februarie. Ghica răspunde la 29 Mai următoarele:

« *Domnul meu!*

Nu pot primi decât cu plăcere ştirea despre amicalele puneri la cale între cele două imperii relativ la graniţele din partea acestui principat; sperez că nu vă este necunoscută mulţumirea despre care am dat dovadă cu această ocaziune, şi deşi nu e vorba decât de o pierdere destul de însemnată pentru Moldova, vă pot asigura, domnul meu, că am făcut tot ce atârna de mine, contribuind în felul meu, la împlinirea acestei lucrări, precum vă veţi fi informat şi din partea d-lui Iacovachi, socrul meu, şi că mă voiu folosi de toate ocaziunile spre a putea dovedi cât de mult ţin la interesele M. L. L. I. şi R., fiind pe deplin încredinţat, că mărinimozitatea lor va face, prin efectele ei generoase, şi prin eficace semne de bunăvoinţă, ca nici ţara, nici eu să nu simţim paguba acestei pierderi ».

Aceste « efecte generoase » şi aceste « eficace semne de bunăvoinţă » au lipsit până în sfârşit. Thugut a propus pentru Iacovachi Riso un dar de 1.000 galbeni; Mehmed Tahir Aga a fost numit comisar de delimitare; Ghica rămâne însă

până la regularea definitivă a cestiunii fără de rol şi fără de răsplată.

Oricum vom judeca, purtarea Voievodului Ghica e vrednică de osândă. Chiar dacă am fi destul de naivi spre a crede că voia să înşele pe Baronul Thugut, Iacovachi Riso lucra cu ştirea şi învoirea, ba chiar în virtutea însărcinării primite dela dânsul şi astfel, înainte de toate, îşi bate joc de amărăciunea ţării în fruntea căruia îl pusese întâmplarea. Cuvintele din scrisorile lui şi propunerile făcute prin mijlocirea socrului său sunt încercări, ce pot să fie înţelese într'un chip, ori într'altul. E însă o faptă foarte pozitivă, când un voevod rosteşte aceste cuvinte şi face aceste propuneri, e pozitivă fapta, fiindcă prin ea opoziţiunea Moldovenilor pierde toată puterea. « Moldovenii ţipă şi eu trebue să ţip cu dânşii, — zice Ghica, — dar tu nu asculta la ţipetele noastre, ci mergi înainte! ». Ba face chiar mai mult. Moldovenii se plâng la Poartă şi Iacovachi Riso face internunţiului austriac cuvenitele împărtăşiri, pentru ca încă din vreme să ia măsurile pe care le va crede de cuviinţă spre a slăbi efectele acestei plânsori.

Dar în sfârşit, Voievodul Grigorie era un fiu al timpului său. Ridicat în urma stăruinţelor Rusiei în scaunul unei ţări, în care era privit

ca străin şi trebuia să se simţă străin, el căuta să tragă din nenorocirea acestei ţări foloasele ce putea, ori cel puţin să scape întreg şi sănătos din o încurcătură primejdioasă, să nu se strice cu nimeni şi să rămână în scaunul domnesc, ce, în urma stăruinţelor Rusiei, i se dăduse pe vieaţă. Faţă cu Moldovenii era dar aprig luptător contra cedării Bucovinei, faţă cu Rusia era o slugă supusă şi totdeauna gata la poruncă, faţă cu Poarta era un biet credincios pus în fruntea unei ţări îndârjite, iară faţă cu Austria lucra prin agentul său dela Constantinopol, netezind toate drumurile.

A înşelat pe Moldoveni; dar în sfârşit Moldovenii nu aveau niciun drept la buna lui credinţă: nu ei l-au pus în scaun, nu ei îl ţineau în scaun, nu de dânşii atârna şi nu lor avea să le fie recunoscător. Afară poate de energicul Mavrogheni, oricare domn fanariot ar fi lucrat ca Grigorie Ghica, unii cu mai puţină îndrăzneală, dar în sfârşit, în temeiul lucrului, toţi deopotrivă. Aşa era noima fanariotului atât de bine potrivită cu noima veacului.

Urmele au dovedit, că Grigorie Ghica avea un fel de drept de a fi precum era. Deşi unul dintre cei mai inteligenţi, mai stăruitori şi mai hotărîţi domni, el a murit de moarte nefirească. Când s'a refugiat în Rusia, s'a refugiat fiindcă

vieața îi era în primejdie mai mult chiar decât vieața Fanarioților îndeobște. Intorcându-se în Moldova, el a adus frica în sufletul său și această frică este firul cel negru în vieața lui. Alexandru Ipsilanti, mai puțin energic, dar mai chibzuit, când simte că trebile se încurcă, renunță la scaunul domnesc, își umple pungile și pleacă în pripă la Constantinopol, ca « prin o dibace surprindere », cum zice internunțiul austriac, să hotărască pe ministrul Porții a-i da voie să rămână la Constantinopol. Grigorie Ghica rămâne însă în scaun și tocmai voind să scape de moarte își grăbește sfârșitul. El căutase în Rusia un reazim contra Porții; Poarta însă pusese Fanarioții în scaunele țărilor românești tocmai pentrucă voia să aibă oameni, ce nu sunt protejați de Rusia. Cu prețul unei sprijiniri foarte îndoioase Grigorie Ghica a înăsprit deci primejdia în care se afla.

Grigorie Ghica era afară de aceasta unul dintre foarte puținii Fanarioți, cari țineau în felul lor la popularitate și își dau silința să prindă rădăcini în țară. Era însă destul să fie Fanariot pentru ca inimile să-l întâmpine cu răscoală. Românii rabdă, dar niciodată nu renunță; și pentru aceea Domnul Fanariot, fie cât de bun, rămânea străin în țară. Iubirea Moldovei era deci tot atât de îndoioasă ca sprijinul

Rusiei. Ghica a rămas ca toți Fanarioții izolat.

Se credea și încă tot se mai crede, că Grigorie Ghica a fost o jertfă a politicii Cancelarului Kaunitz, că el a murit fiindcă se pusese cu bărbăție împotriva cedării Bucovinei și că este martir al integrității Moldovei.

Fanarioții nu erau însă oameni, despre cari se pot zice cu destul temei asemenea lucruri; el a fost o jertfă a fățărniciei sale și a ticăloșiei timpului în care trăia.

Când Cara Histarli Ahmed Bei plecă, în toamna anului 1777 la Iași, cestiunea cedării Bucovinei era definitiv rezolvată. Baronul Thugut nu se mai află la Constantinopol și administrația nemțească funcționează nesupărată în noua provincie austriacă.

Capul lui Ghica a fost trimis la Constantinopol și expus în seraiu. Din lămurirea în scris ce sta la capul lui și din raporturile internunțiului Tassara rezultă că el a fost ucis fiindcă, în urma plânsorilor ce veniseră din Moldova, Poarta hotărîse a-l înlocui prin altul, iar el, provocându-se la hatișeriful din anul 1775, refuza de a părăsi scaunul domnesc.

Intr'o notă dela 21 Noemvrîe, Cancelarul Kaunitz mai adaogă următoarele:

« După ştirile sosite aici din mai multe părţi, voevodul Moldovean decapitat mai e învinovăţit şi pentru alte crime, şi anume: el a adunat prin extorsiuni mai multe comori cu intenţia de a se refugia în urmă în ţări străine; că a întreţinut cu Rusia corespondenţă secretă şi suspicioasă; în sfârşit e învinovăţit de a nu fi cumpărat, după însărcinarea Sultanului, cătăţimea de cereale din Polonia, ci s'a scuzat cu aceea, că Rusia l-a împiedicat de a face această cumpărătură. In cele din urmă ale mele instrucţiuni vi-am spus, cam în ce consistă răspunsul pe care Poarta l-a dat d-lui Stakieff; şi că prin urmare va trebui să vă daţi silinţa de a respinge la ocaziune potrivită această bănuială; deoarece însă pedepsirea atât de aspră a voievodului Ghica, protejat de Rusia, poate să aibă urmări importante, vă veţi da mai vârtos silinţa de a vă informa în taină despre motivele care au redus pe Poartă, mai ales în starea critică de acum, la un pas atât de pripit şi de cutezat, cu deosebire fiindcă nu se ştie încă la ce capăt vor ajunge conflictele iscate între aceste două puteri ».

Precum se vede, Kaunitz credea că Rusia va cere satisfacţie pentru moartea protejatului său.

Fără îndoială Rusia totdeauna a fost dispusă a cere ceva dela vecini şi mai ales dela Poarta

otomană; şi astădată moartea lui Ghica era deci pentru dânsa un puternic argument în negocierile urmate cu Poarta. Atât era şi mai mult nu; Rusia se bucura şi de această ocaziune spre a face presiune asupra Porţii.

Purtarea Ruşilor faţă cu Grigorie Ghica a fost aceeaşi ca faţă cu Moldovenii în cestiunea Bucovinei. După ce l-au luat sub scutul lor şi l-au îndemnat să meargă îndrăzneţ înainte, l-au lăsat în placul întâmplării.

In seria de documente istorice publicate de d-l Codrescu se află, în volumul VI, corespondenţa boierilor Moldoveni şi a Mitropolitului Moldovei cu Comitele Romanzoff. Citind această corespondenţă, găsim din partea Moldovenilor atâta încredere în Rusia şi din partea generalului rusesc atâtea dovezi despre iubire creştinească şi părintească, încât am crede că e peste putinţă ca în ciuda acestei înţelegeri şi strânse legături, Curtea din Viena să izbutească în cestiunea Bucovinei. Un dar de 5.000 galbeni şi o tabacheră de aur împodobită cu briliante a schimbat însă dispoziţiunile părintescului comandant rusesc, şi câteva cuvinte grăite cu greutatea cuvenită, au hotărît pe Curtea din St. Petersburg să nu asculte cererea, pe care, împotriva tuturor obiceiurilor şi fără îndoială

numai îndemnați de agenții ruseşti, boierii Divanului au cutezat să i-o adreseze.

Poarta otomană era învinsă şi nu putea să facă nimic contra pretențiunilor Austriei; Voievodul Grigorie Ghica era lipsit de sprijinire neîndoioasă şi trebuia să caute de interesele şi de vieața sa; un cuvânt rostit din partea Rusiei ar fi fost însă destul pentru asigurarea integrității Moldovei, şi Rusia, care avea interes de a rosti acest cuvânt şi care, cel puțin indirect, se obligase a-l rosti, Rusia nu l-a rostit.

Astfel, lipsiți de sprijinirea poporului, înşelați de către împărăția în care nădăjduiseră, boierii Moldovei au pierdut o parte din vatra țării lor. Ei însă, prin purtarea lor, au păstrat numele bun al țării, au dat tărie încrederii în noi înşine şi au dovedit, că şi chiar în cele mai ticăloase vremi, Românul rabdă, dar nu renunță.

VII

ROMÂNIA IN LUPTĂ CU PANSLAVISMUL

S'au împlinit o sută de ani de când Bucovina, despărțită dela trupul Moldovei, a căzut sub stăpânirea nemțească, și astăzi după o sută de ani, Românul își aduce fără de jicnire aminte vremea nenorocită, în care s'a petrecut această rupere în două bucăți a Moldovei. Țara era secată de puteri, desorganizată, părăsită și lipsită de povața unui Domn firesc; chiar în aceste împrejurări însă, fruntașii ei și-au făcut, după putința timpului, datoria și nu au dat faptei împlinite, prin învoirea lor, sfințenia morală.

Avântul patriotic dovedit de către boierii Moldoveni în aceste vremi grele ne încălzește și dă tărie încrederii în noi înșine. Fără de învoirea lor, Moldovenii au fost desbinați, și pentru aceea până în ziua de astăzi ei și-au păstrat dreptul de a se simți uniți.

In curgerea unui veac Moldovenii din Bucovina s'au deprins cu stăpânirea nemțească și astăzi ei se simt alipiți cu credință și strâns legați de Curtea din Viena; Bucovina a rămas însă o țară românească, o parte din Moldova. Și nimeni nu poate să-i învinovățească pe Moldoveni pentru aceasta, fiindcă ei niciodată nu au renunțat la dreptul de a se simți membri ai aceleiași individualități sociale.

Cu totul altfel ar fi, dacă Moldovenii ar fi consfințit, prin învoirea lor, fapta împlinită. Atunci Moldovenii din Bucovina, priviți ca o parte pierdută, s'ar privi înșiși ca o parte părăsită a poporului român.

Lauda pentrucă s'a păstrat românitatea Bucovinei nu se cuvine însă numai Moldovenilor, și Curtea din Viena e părtașă la dânsa.

Ce voia Curtea din Viena în Bucovina? Voia să-și stabilească o comunicație pe cât se poate de bună între cele două mai mărginașe și mai expuse provincii, să-și asigureze o parte slabă a granițelor dela miazănoapte, să câștige câteva poziții față cu Rusia; ea nu râvnea deci la sufletele oamenilor, ci la o bucată de pământ de care avea trebuință.

Raportul lui Enzenberg despre starea Bucovinei, după câțiva ani de administrație nemțească, ne încredințează că, ocupând această

bucată de pământ, Curtea din Viena voia să facă din ea o provincie înflorită ce poate să reziste unui atac, fie el făcut din orice parte.

Populația se sporește; administrația e neobosită întru desvoltarea economică și etică a provinciei. Se fac la munte semănături de probă spre a încuraja pe țărani, se aduc meseriași din țările apusene, se așează colonii de negustători armeni, se izgonesc arendașii ovrei din țară, se fac șosele și poduri, se înființează școli românești și nemțești, se organizează biserica, într'un cuvânt, se face mult bine ori, cel puțin, se arată multă bună intenție. Incă la anul 1785 se fac pregătiri pentru împroprietărirea țăranilor, și peste puțin mânăstirile, călugării și călugărițele se reduc și averile mânăstirești se iau din mâinile lor, se masează însă într'un fond religionar al creștinilor ortodocși din Bucovina.

In urmă îngrijirea Curții din Viena pentru Bucovina a mai scăzut. Incă Impăratul Iosif II a alipit-o la Galiția; dar după câțiva ani iarăși a devenit autonomă. De atunci Bucovina în mai multe rânduri și-a pierdut autonomia, și nici până astăzi ea nu este cu desăvârșire neatârnată de Galiția. In cursul unui veac Românii din această mică țară au fost mereu jigniți în desvoltarea lor și cu deosebire de când Impărăția Habsburgilor a devenit un stat constitu-

țional, polonezii, nemții, ovreii și alți străini sporiți prin orașele țării au dat vieții publice un caracter mai mult ori mai puțin străin. Niciodată nu s'au luat însă măsuri directe contra Românilor, ci din contra, totdeauna li s'a dat putința de a se lupta cu adversarii lor. Deși viața publică avea un caracter străin, în biserică și în școală, în familie și în societăți de cultură, Românii puteau desvolta individualitatea lor națională cu atât mai sigur, cu cât regimul austriac niciodată nu a luat măsuri spre a face să înceteze contactul între dânșii și frații lor din România și din Ardeal.

In sfârșit, proporțiunile etnografice au rămas în Bucovina, îndeosebi pentru Români, aceleași cari au fost la anul 1775. Dacă citim lista satelor din Bucovina, ne încredințăm că cele 11—12 mii familii, ce se aflau la anul 1775 în Bucovina, abia jumătate puteau să fie familii românești, adică vreo 20—25 mii suflete.

Astăzi sunt în Bucovina 500.000 suflete, între care cel puțin 200.000 Români. Fără îndoială, dacă Bucovina nu ar fi fost deslipită de Moldova, astăzi ea ar avea o populație mai mică, dar aproape cu desăvârșire românească; e însă vorba că sub regimul austriac Românii s'au sporit deopotrivă cu rusnecii, restul populațiunii pământene.

Cu totul alta e soarta Moldovenilor căzuți sub stăpânirea pravoslavnicului Țar al tuturor Rușilor. Pe când cei 200.000 mii Români din Bucovina formează un mic centru pentru desvoltarea vieții românești, milionul de Români din așa numita Basarabie rusească este deschegat și ținut cu sila departe de poporul românesc.

Rusia nu se mulțumește de a fi luat o parte mare și frumoasă din vatra Moldovei, nu se mulțumește de a fi călcat peste granița firească a pământului românesc, ci voește să-și ia și sufletele ce se află pe acest pământ și să mistuiască o parte din poporul român. Rusia nu a luat această parte din Moldova pentru ca să-și asigureze granițele, ci pentru ca să înainteze cu ele, și nu voiește să înainteze decât spre a putea stăpâni mai multe suflete.

Luând fără de nici un drept, fără de nici o justificare legitimă și cu ajutorul celor mai urîte mijloace, partea despre răsărit a Moldovei în stăpânirea sa, Rusia, la început, făcuse ca granițele între Moldova și așa numita Basarabie să fie șterse cu desăvârșire, pentru ca din Basarabia să poată înrâuri asupra Moldovei și asupra întregului popor românesc.

Era un element prețios acest popor românesc. Ca popor ortodox și mai mult ori mai puțin stăpânit de Chaliful Muhamedanilor, Românii în

tot cursul veacului XVIII, au gravitat spre Rusia pravoslavnică, şi cel puţin în principiu, au admis supremaţia duhovnicească a Ţarului; bărbaţii politici din Rusia nu se mai îndoiau, că acum, după ce Moldova devenise un fel de provincie rusească şi poporul român căzuse sub înrâurirea directă a celui rusesc, Românii vor intra cu desăvârşire în curentul ce năvăleşte despre miazănoapte asupra lor.

In lupta pentru existenţa etică însă, capetele nu se numără, ci se cumpănesc. Tocmai puşi faţă în faţă cu vieaţa rusească Românii au început a fi cu atât mai vârtos pătrunşi de farmecul vieţii lor proprii, de bogăţia şi de superioritatea individualităţii lor naţionale; tocmai fiind puşi în contact cu Ruşii, Românii erau mai mândri de românitatea lor. E nobil răsadul din care s'a prăsit acest mic popor românesc, şi, deşi planta nu e mare, rodul e frumos şi îmbelşugat; cele nouă milioane de Români au adunat în curgerea veacurilor mai multe şi mai frumoase comori decât nouăzeci milioane de Ruşi vor putea să adune cândva. Nu! înrâurirea firească a Rusiei ne este stricăcioasă, dar ea nu ne poate nimici. Pentru ca să ne ia individualitatea, Rusia ar trebui să ne dea alta în schimb, şi, cel puţin deocamdată, nu suntem copţi pentru o asemenea degenerare.

De câte ori Ruşii se vor pune în atingere cu noi, vor trebui să simtă superioritatea individualităţii noastre, să fie supăraţi de acest simţimânt şi să ne urască mai mult şi tot mai mult.

Fără îndoială această ură a fost întemeiată pe timpul, când între Moldova şi aşa numita Basarabia comunicaţia era liberă. Ruşii s'au încredinţat că această libertate este primejdioasă numai pentru dânşii, şi pentru aceea au închis graniţele ermeticeşte şi au curmat atingerea între Românii de peste Prut şi restul poporului român.

De atunci şi până acum măsurile silnice pentru stârpirea românismului se iau fără de curmare. Administraţia, biserica şi şcoala sunt cu desăvârşire ruseşti, încât este oprit a cânta în ziua de Paşti « Cristos a înviat » în româneşte. Nimic în limba românească nu se poate scrie; nimic, ce e scris în limba românească, nu poate să treacă graniţa fără de a da loc la prepusuri şi persecuţiuni; ba oamenii de condiţie se feresc de a vorbi în casă româneşte, pentru ca nu cumva o slugă să-i denunţe; într'un cuvânt, orice manifestaţie de vieaţă românească e oprită, rău privită şi chiar pedepsită. Pe lângă toate aceste mai e şi sistemul de colonizare silnică al Rusiei. Cete întregi de familii româneşti sunt luate cu sila ori duse cu amăgiri

departe şi înlocuite cu familii ruseşti, pentru ca încetul cu încetul populaţia să se amestece, să piardă energia caracterului naţional şi să fie mai primitoare faţă cu măsurile de rusificare.

După încheierea păcii dela Paris toate aceste măsuri se înăspresc.

Pentru întâia oară puterile europene îşi dau mai cu dinadinsul seamă despre caracterul poporului român şi despre misiunea ce i s'ar cuveni. Impăratul Napoleon III îl numără în rândul popoarelor latine, şi izbuteşte a face ca Europa să-i încredinţeze lui paza gurilor Dunării şi să-i creeze nişte condiţiuni în care să se poată desvolta.

Organizându-se pe temelia tratatului dela Paris, ţările româneşti intră într'o epocă de desvoltare febrilă, bolnăvicioasă şi slăbitoare, dar o desvoltare, din care încetul cu încetul se desvălue caracterul naţional ca temelie a întregei lucrări viitoare; o desvoltare zăpăcită, dar din ce în ce mai serioasă. Ţările se unesc şi România se pune în relaţiuni directe cu popoarele apusului. Popoarele latine îi întâmpină pe Români cu mai multă ori mai puţină căldură; iar în urmă, alegând de capul său pe un membru al celei mai ilustre familii din Europa, statul român pune temeliile relaţiunilor sale cu Germania, mai nainte atât de străină de dânsul.

Inaintând astfel cu pas nesigur, dar statornic, spre împlinirea misiunii sale, Statul român, voind mereu să reprezinte interesele popoarelor apusene ale păcii, ale civilizaţiei şi ale ordinei sociale, e ca un copil răsfăţat al puterilor europene, de care nimeni nu cutează a se atinge. Pentru Rusia acest stat era o stavilă supărătoare.

Pravoslavnică în veacul XVIII, Rusia a devenit slavă în veacul XIX.

Câtă vreme religiunea era ordinea de idei predominatoare, Românii, ca popor ortodox, se simţeau mai mult ori mai puţin alipiţi de Rusia; îndată însă ce conştiinţa deosebirii de rasă s'a deşteptat şi a suprimat ideile religioase, comunitatea etică între Români şi celelalte popoare ortodoxe s'a curmat. Simţindu-se a fi mai mult latini decât ortodocşi, Românii resping orice solidaritate de aspiraţiuni cu popoarele slave şi stau aci, la Dunăre şi Carpaţi, ca un zid de despărţire între slavii dela miazănoapte şi cei dela miazăzi.

Aruncaţi din întâmplare la răspântia, unde se ating cele trei lumi deosebite şi mai mult ori mai puţin învrăjbite, lumea modernă, cea musulmană şi cea muscălească, Românii, chiar în virtutea originei lor, sunt meniţi a reprezenta interesele ideilor moderne şi a fi un strat de

cultură deosebită, în care trei lumi se întâlnesc şi se împacă. Câtă vreme musulmanii erau încă o primejdie pentru societatea europeană, Românii i-au combătut cu bărbătească statornicie, luptând şi mereu luptând veacuri întregi; acum, când muscalii par a voi să pună în joc pacinica desvoltare a vieţii moderne, lupta trebue să se urmeze contra lor, şi câtă vreme piciorul român mai stă ţeapăn pe faţa pământului, unirea slavilor dela miazănoapte cu cei dela miazăzi. atât de mult dorită, nu se poate face. Oricât de mic, Statul român e puternic, fiindcă de dânsul atârnă starea de lucruri stabilită prin munca veacurilor în Europa, într'însul se întâlnesc interesele marilor popoare dela apus, şi îndată ce acest mic stat s'ar surpa, împărăţia otomană nu se mai poate susţinea, şi existenţa împărăţiei Habsburgilor e pusă în joc, şi istoria Europei intră în o fază cu totul nouă.

In tot cursul crizei orientale, Slavii, Românii, Turcii şi Europa au ţinut în vedere aceste adevăruri, pe care le desvălue chiar bunul simţ firesc.

Pe când Rusia pregătea prin agenţii săi secreţi această criză, în România nu era decât un mic număr de oameni, îndeobşte străini ori cel puţin de origine străină, şi anume: Bulgari, Sârbi şi Greci, cari luau parte la lucrarea de

surpare a Slavilor. Poporul român însuşi, deşi avea interese de regulat, respingea orice solidaritate cu Slavii.

Când a izbucnit în urmă, răscoala din Bosnia şi Erzegovina, când războiul s'a declarat din partea Sârbilor şi Muntenegrenilor, când Bulgarii au apucat armele, Românii au început să-şi adune puterile şi să se pregătească pentru toate eventualităţile; nimeni însă nu cuteza să vorbească despre o acţiune comună cu Slavii de peste Dunăre şi Europa întreagă lăuda purtarea bine chibzuită a Românilor.

In sfârşit Rusia se pregăteşte să declare război, şi România strâmtorată trebue să se hotărască într'un fel ori într'altul, deoarece înainte de a începe războiul cu Turcii, Rusia trebuia să biruiască pe Români.

Dacă ar fi putut să fie vorba de o biruinţă cu armele, diplomaţii puterii dela miazănoapte nu ar fi stat multă vreme pe gânduri; ei ştiau însă, că cel dintâi foc descărcat asupra Românilor ar fi despărţit pe Rusia de Europa, şi, chiar înainte de a se fi dat lupte, ar fi pus în joc succesele războiului. Era dar vorba de a birui pe Români moralicește, de a-i face să capituleze chiar înainte de cea dintâi împuşcătură, de a-i înjosi în faţa lumii ce ţinea la dânşii, de a-i izola faţă cu Europa.

In vremea aceasta Statul român era mai puternic decât a fost vreodată. Cinci milioane de Români, uniți în virtutea conștiinței lor naționale, gata de a aduce toate jertfele și înaintați în desvoltare, stau împrejurul unui domn oștean, ales cu voința tuturora și, în virtutea legăturilor sale familiare și a încrederii ce întâmpină în țară, dator a fi mândru. Patruzeci de mii de oameni, disciplinați și bine armați, stau gata de a intra cu bărbăție în luptă, și, dacă era vorba, alte patruzeci de mii se puneau alături cu dânșii, deoarece comorile țării românești sunt nemăsurate, numai oameni să fie, cari știu să ia din ele partea cerută de împrejurări.

In sfârșit, Europa stă la o parte și așteaptă să vadă cum Statul român înțelege misiunea spre care a fost reîntemeiat, privește cu nedomirire la copilul său răsfățat și, cel puțin indirect, îl îndeamnă să fie bărbat și să nu-și piardă nădejdea.

Ce putea să facă Statul român în asemenea împrejurări?

Cel mai firesc lucru ar fi fost, ca țiind seamă de tratatul dela Paris, să ia în unire cu Turcii parte la războiu, să-i apere hotarele și să rămâie în toată forma credincios misiunii formulate cu învoirea marilor puteri.

Oricât de corectă şi oricât de potrivită cu interesele poporului român, o asemenea hotărîre ar fi întâmpinat însă o vie rezistenţă nu numai în ţară, ci chiar şi în Europa. Când Ruşii începeau un război pentru libertate, civilizaţie şi pentru cruce, când Ruşii înaintau spre hotarele ţării româneşti drept mandatari ai Europei, când vorba era că tratatul dela Paris nu mai există, era aproape peste putinţă a hotărî pe Români să se unească cu Turcii osândiţi de lumea întreagă.

Cu toate acestea, a lupta în unire cu Ruşii era un act de sinucidere. Un popor este o comoară de puteri, pe care bărbaţii de stat trebue să o sporească, şi orice luptă în unire cu Slavii este o risipă de puteri. Când războiul a izbucnit, Românilor nu le rămânea deci decât să-şi păstreze puterile, multe puţine câte erau, şi să aştepte cu hotărîre nestrămutată momentul, când nu vor mai putea evita lupta pentru interesele lor proprii.

Mângâierea noastră e, că atunci când se discuta cestiunea atitudinii ce trebuia să observe România, s'au găsit în ţară destui oameni luminaţi, cari s'au rostit lămurit contra Rusiei şi au pus în vedere tuturor principiul, că orice biruinţă a Slavilor nu poate fi decât o nenorocire pentru Români. A vărsa cu toate acestea

sânge şi a jertfi averi pentru o asemenea biruinţă, era un act de nebunie.

Dacă în momentul izbucnirii războiului puterile Statului român ar fi fost încredinţate unui bărbat de stat prevăzător, hotărît şi îndrăzneţ, fără îndoială Românii ar fi observat faţă cu Ruşii o atitudine rezervată. Acesta era spiritul ce predomnea în ţară. Erau în toate păturile societăţii române oameni, cari urau pe Turci şi iubeau pe Ruşi, ori oameni, cari iubeau pe Turci şi urau pe Ruşi; aceştia erau însă oameni izolaţi; un partid rusofil ori unul turcofil n'a existat în România. Marea majoritate a Românilor avea bunul simţ firesc de a respinge atât pe unii cât şi pe alţii, şi acest curent de neutrală rezervă era atât de puternic, încât nimeni nu îndrăznea să se rostească în public pentru Turci ori pentru Ruşi, ba chiar ministrul M. Kogălniceanu, pe când îşi da silinţa să obţină dela cartierul general rusesc graţia de a putea risipi sângele şi averea poporului românesc pentru cauza slavă, găsea că este oportun a declara în Cameră şi Senat că Românii nu vor urma exemplul lui Dimitrie Cantemir, ci vor sta neutrali.

Inainte de a fi izbucnit războiul, majoritatea Românilor era lămurită asupra eventualităţilor ce vor putea să urmeze din lupta Ruşilor cu Turcii.

Indeobşte, se credea că Ruşii vor birui din această luptă. Chiar aceia, cari mai aveau încă încredere în rămăşiţele puterii osmane, nu sperau că Turcii vor birui, ci numai că ei vor face ca Ruşii să-şi plătească foarte scump biruinţele. Şi chiar cea mai de rând inteligenţă putea să prevadă, că plătite scump ori eftin, biruinţele Ruşilor nu pot avea urmări, care nu jignesc desvoltarea poporului român.

Dacă Rusia în adevăr s'ar fi mărginit a se lupta numai pentru libertatea popoarelor de peste Dunăre, şi nu ar fi voit să tragă pentru sine însăşi niciun folos din biruinţele ei, Românii ar fi stat poate pe gânduri şi s'ar fi întrebat, dacă nu sunt cumva datori a se lupta şi dânşii pentru libertate şi religie. Oamenii serioşi nici atunci nu ar fi uitat însă, că în luptele ce se începeau, nu era vorba de idei, ci de existenţă. Intre Români şi Slavi este o vrăjmăşie firească, în virtutea căreia Românii nu au nici un interes de a dori ca Slavii să fie mai liberi decât cum sunt. Sute de ani Românii au fost cel puţin indirect, stăpâniţi de Turci: niciodată însă, în curgerea veacurilor, Turcii nu au pus în discuţiune limba şi naţionalitatea română. Oriunde însă Românii au căzut sub stăpânirea directă ori indirectă a Slavilor, desvoltarea lor firească s'a curmat prin mijloace sil-

nice. Două sute de ani Sârbii din Banatul Timişoarii au terorizat pe Românii din Banat şi din Ţara Ungurească; o sută de ani Românii din Bucovina s'au luptat mereu cu Rusnacii; până în ziua de astăzi Românii din Serbia liberă şi din Rusia pravoslavnică nu au dreptul, pe care l-au avut pretutindenea unde stăpâneau Turcii, dreptul de a-şi înfiinţa o şcoală şi o biserică românească. Astfel poporul român nu are chiar nici dreptul de a dori ca Statul otoman să fie înlocuit prin state slave. Un stat român înconjurat de state slave poate să fie pentru vrăjmaşii poporului român o iluziune plăcută; pentru Români însă el este o nenorocire, care ne prevesteşte un nou şir de lupte, o nenorocire, pentru care nu ne mângâie decât conştiinţa trăiniciei poporului român şi nădejdea de izbândă.

Românii sunt destul de cuminte spre a nu voi să se lupte contra desvoltării firesti a stării de lucruri din Orient. Puterea osmană se surpă, şi mai nainte ori mai târziu va trebui să fie înlocuită prin alta şi anume prin o putere slavă. Interesul Românilor cere însă ca această înlocuire să urmeze cât mai târziu şi, pe cât se poate, în o vreme când Statul român e pregătit pentru rezistenţă. Era deci o nebunie a voi, ca Românii înşişi să verse sânge şi să jertfească

averi pentru ca înlocuirea să se facă cât mai curând, o nebunie, de care Românii nu sunt capabili.

Foloase directe Românii nu puteau spera din o luptă contra Turcilor. Independență, drepturi, sporiri teritoriale, toate acestea erau consecvențe ale stării de lucruri și atârnau de puterile europene. Ar fi trebuit să fie foarte blajin Românul care ar fi cutezat, că Românii pot să ia ceva fără de învoirea Rusiei, și că Rusia poate să ne dea ceva fără de învoirea puterilor, ba fără de a fi silită de către puteri.

Unde e însă bărbatul politic, care ar fi avut dreptul de a crede, că Rusia nu va căuta să tragă foloase din izbândele ei?

Sunt două sute de ani, de când Rusia înaintează mereu spre miazăzi; luptele ei orientale sunt o întreagă istorie, și acela care nu cunoaște această istorie, ori care o cunoaște și nu ține seamă de ea, nu este un bărbat politic și nu are dreptul de a lua parte hotărîtoare la vieața politică. Când a izbucnit războiul, Românii au dovedit, că nu sunt lipsiți de comuna capacitate de prevedere: toți bărbații politici din România au prevăzut, că după războiu, Rusia va cere să i se retrocedeze Basarabia, și atât în Cameră, cât și în Senat, această prevedere s'a exprimat în termeni lămuriți, fără ca un singur

glas să fi cutezat a se ridica spre a o pune la îndoială.

Nu prevederea politică, nu conştiinţa misiunii Statului român, nu bunul simţ firesc au lipsit bărbaţilor de Stat ai României; le-au lipsit onestitatea, voinţa hotărîtă şi îndrăzneala bărbătească.

Intr'o zi se răspândeşte ştirea, că oştirile ruseşti au trecut hotarele şi au călcat pe pământul românesc, şi că marele duce Nicolae, comandantul suprem al armatei din Europa, a adresat Românilor o proclamaţie, în care îi numeşte « locuitorii români » şi le spune că vine ca amic.

Ştirea aceasta străbate ca un fior toată ţara; iar în Bucureşti, uliţele şi localurile publice se umplu de oameni nedumiriţi. Nu este spaimă, nu este mânie, nu este însufleţire, nu este un afect hotărît ceea ce cuprinde toate spiritele: este o zăpăceală febrilă, în care nimeni nu mai ştie ce este de făcut, nimeni nu-şi mai poate da seama despre întâmplările ce se petrec şi nimeni nu mai poate prevedea urmările lor. Oricine însă, din această zăpăceală, rămâne cu impresia presimţirii unui şir de fapte mari şi hotărîtoare, ba poate a unui şir de nenorociri.

Numai a doua zi luinea începe să judece şi să chibzuiască.

Trecerea Ruşilor, deşi se putea prevedea, era o surprindere şi atât această surprindere, cât şi modul în care s'a făcut erau negaţiuni ale Statului român. Fără de ştirea şi învoirea Românilor, Ruşii au călcat pământul românesc şi, nemulţumiţi de a fi nesocotit astfel Statul român, ei mai întâmpină pe Români ca pe nişte simpli « locuitori », spuindu-le cu toate acestea, că vin ca amici. Asemenea dispreţ nu au mai arătat Ruşii decât faţă cu Polonia şi asemenea amicie nu s'a mai pomenit decât între Polonia şi Rusia.

Cetele de cazaci erau aproape de capitala ţării, şi nu se ştia dacă Românii le vor întâmpina cu arma în mână, dacă vor înainta cu ele spre Dunăre, ori dacă se vor retrage îndârjiţi la nişte locuri adăpostite; aceasta nu vasăzică amicie, ci dispreţ, şi marea majoritate a Românilor simţea că Statul român a fost luat peste picior.

Era însă în ţară un mic număr de oameni, cari ştiau ce se petrece.

Un ziar liberal, « Unirea Democratică », scria în ziua când ţara a fost călcată de oştirile străine, din cuvânt în cuvânt:

« Ruşii au trecut Prutul! Acestea sunt cuvintele cu care oamenii se salută unii pe alţii ».

Alt ziar liberal, « Românul », pe când zăpăceala era atât de mare, lămurea pe cititorii săi asupra foloaselor materiale ce Românii vor putea să tragă din trecerea oştirilor ruseşti prin ţară.

După vederile cercurilor politice, ale căror organe erau aceste două ziare, năvălirea oştirilor ruseşti în ţară era o întâmplare fericită, dorită şi chiar pregătită cu ştirea şi învoirea Românilor.

Şi în adevăr, guvernul român pusese de mai nainte la cale această trecere şi luase cu cel rusesc înţelegere pentru încheiarea unei convenţii pe cât se poate de înjositoare.

Mângâierea noastră e că, luând hotărîrea de a încheia o asemenea convenţie, guvernul nu spera că Senatul, acelaşi Senat care l-a adus la putere, îl va ierta pentru această hotărîre. Guvernul simţea, că în acest Senat e mai multă prevedere politică decât să-şi poată da învoirea la încheierea unei convenţii, în care armata română e luată peste picior şi Statul român se izolează şi se pune la discreţia Rusiei.

S'a dizolvat dar Senatul şi s'a ales în pripă altul, care în adevăr a şi votat convenţia.

Când cetele de cazaci au trecut hotarele ţării, noul Senat nu era încă constituit, şi când corpurile legiuitoare s'au întrunit spre a lua hotă-

rîre relativ la atitudinea țării față cu năvălirea oștirilor rușești, țara era ocupată de aceste oștiri, adunările naționale stau așa zicând sub tunurile rușești, ostașii români se retrăgeau ca niște sibariți din calea năvălitorilor, și toată lumea își pierduse bunul cumpăt. Rușii nu mai aveau a face cu un stat român, ci cu o adunătură de locuitori români, pe cari surprinderea făcută cu știrea și învoirea guvernului lor îi lipsise de toată energia.

La Focșani era locul, unde armata română trebuia să fie concentrată, și dacă atunci când Rușii au trecut Prutul, patruzeci de mii de Români armați ar fi stat la Focșani, Rusia nu ar fi cutezat să ia armata română peste picior, ori, dacă ar fi cutezat, lumea ar fi văzut minunea cu ochii și ar fi fost mulțumită de prețul, cu care Rușii își plătesc îndrăzneala. Atunci Statul român ar fi putut negocia cu Rusia. Guvernul român luase însă înțelegere cu cel rusesc, ca armata română să nu fie niciodată în dosul celei rușești, ca niciodată să nu ocupe poziții, din care ea devine o primejdie serioasă pentru operațiunile celei rușești; luase înțelegere ca armata română să nu fie aruncată în cumpăna hotărîrilor. Indată ce Rușii au înaintat peste linia Focșani—Galați, fără ca să aibă pe Români în dosul lor, negocierea cu Rusia era o curată comedie.

O singură putere mai rămânea pe care Statul român mai putea să pună temeiu: voința Europei.

Astăzi e lucru dovedit, că fără de învoiala Europei Rușii nu pot, ori cel puțin nu cutează să facă nimic, și de aceea drepte, patriotice erau cuvintele, pentru care bărbații de stat mai prevăzători au cerut în Cameră și Senat ca, după toate cele petrecute, România să nu încheie niciun fel de convențiune cu Rusia, ci să-și pună toată încrederea, nu în Rusia, ci în convingerea că Rusia nu va cuteza să nesocotească principiile civilizației moderne și să calce drepturile unui popor, ce se pune sub ocrotirea Europei.

Dar guvernul și majoritățile create în Cameră și Senat au nesocotit aceste cuvinte, și convențiunea s'a încheiat.

Această convențiune era un act de capitulațiune.

De când ținem minte întâmplările petrecute pe fața pământului, nu s'a mai pomenit, afară de Polonezi, niciun popor, care să fi dat altui popor voie de a trece peste pământul său spre a se război cu al treilea, fără ca însuși să ia parte la luptă. Mircea, Ștefan, Mihai și alți domni adeseori au dat vreunuia dintre vecini voie de a trece prin țările lor; totdeauna însă

aceşti vecini le erau fraţi de arme. De asemenea Prusia în mai multe rânduri a fost silită a se alia cu Francezii şi a le da voie să treacă; Prusienii s'au luptat însă alăturea cu Francezii. Este o mare nenorocire, ca un popor să fie silit a se lupta contra intereselor sale; este însă o nenorocire, numai o nenorocire, urmată din raporturile de puteri; aceea ce s'a făcut în convenţiunea încheiată cu Rusia e însă mai mult decât o nenorocire, este o renunţare la tot ce dă unui popor dreptul de a fi. Am fi înţeles ca Ruşii să intre în ţară şi Românii să-i primească bine ca pe nişte aliaţi, am fi înţeles ca Ruşii să intre şi Românii să nu facă nimic, am fi înţeles ca guvernul să încheie o convenţie cu comandantul trupelor ruseşti; când însă chiar corpurile legiuitoare a votat o convenţie, a cărei premisă era condiţiunea ca Românii să nu ia parte la războiu, Rusia, şi îndeobşte Slavii, au putut striga Europei; iată poporul atât de fudul, la picioarele noastre.

Incheierea convenţiei dela 4 Aprilie a fost, pentru ca să nu zicem o vânzare, o greşală atât de mare, încât nu putea fi reparată decât prin o nouă greşală.

Şi în adevăr, numaidecât după încheierea acestei convenţiuni, atât în armată, cât şi în ţară, a început a se pronunţa dorinţa de a lua

parte la luptă; fie cu Ruşii, fie cu Turcii, cu oricine şi contra oricui, Românii voiau să se bată, nu pentru ca să câştige ceva, ci pentru ca să spele pata ce-şi simţeau pe frunte, să salveze onoarea naţională pierdută în convenţiune şi să dea tărie conştiinţei naţionale.

Românii nu aveau însă voie de a se lupta; Rusia voia tocmai ca pata să rămână pe fruntea lor, ca onoarea să le fie pierdută şi ca conştiinţa naţională să le fie slăbită, şi dacă îngerul ocrotitor al României nu ar fi pus pe Osman Paşa la Plevna, până astăzi Românii ar sta ruşinaţi şi călcaţi în picioare faţă cu lumea amăgită. Acelaşi îngâmfat mare Duce, care numise pe Români « locuitori Români », în urmă i-a rugat să-i dea ajutor. Dacă cel puţin atunci guvernul român nu ar fi ştiut de ce e vorba, s'ar fi mulţumit cu rolul nedemn pe care l-a jucat şi ar fi lăsat ca ţara să plece pe calea ce-i croise bunul simţ; el însă a grăbit să profiteze ori, mai exact, să abuzeze de nerăbdarea ţării, şi a trimis oastea română peste Dunăre, pentru ca prin faptele ei vitejeşti să se reabiliteze şi cu sângele Românilor să spele păcatele sale.

Războiul a fost norocos. Norocul însă nu consista în aceea că Românii au biruit, ci în aceea că ei au dovedit lumii, că sunt adevăraţi ur-

maşi ai strămbunilor lor; biruinţa, ca biruinţă, a fost o nenorocire pentru dânşii.

Indată ce s'au simţit biruitori, aceiaşi Ruşi, cari ceruseră ajutorul Românilor, au început a fi insolenţi faţă cu fraţii lor de arme şi a cere drept răsplată a biruinţei o bucată din vatra ţării, prin al cărui ajutor au ajuns la biruinţă.

Numai acum s'au adeverit prevederile acelora care au cerut ca România să nu încheie niciun fel de convenţie cu Ruşii, ci să rămână rezervată şi pregătită de război până în momentul, când încheierea păcii se va pune în discuţiune, — cari au cerut ca Românii să-şi pună toată nădejdea în Europa, să nu aibă încredere în Rusia şi să nu pună nici un temeiu pe vorbele ei, deoarece ea ne este şi trebue să ne fie vrăjmaşă.

In tot cursul războiului, purtarea Ruşilor faţă cu Românii a fost, cel puţin în formă, destul de cuviincioasă; nu însă pentrucă se simţeau legaţi prin convenţiunea dela 4 Aprilie, ci fiindcă se temeau de puterile europene, voiau să evite orice ocazie pentru amestecul vreuneia dintre dânsele şi avea interes de a evita orice conflict. Conferinţa dela 4 Aprilie nu era pentru dânşii decât un act de înjosire pentru Români, şi un mijloc foarte comod spre a înconjura orice conflict privitor la România, prin fraza: Tot ce

facem, facem cu învoirea Românilor. Indată ce ei au ajuns la biruință, nu mai aveau nevoie de aceste considerațiuni, și s'au arătat pe față ca vrăjmași ai Românilor.

Numai acum politicii nepriceputi au început să înțeleagă, pentru ce a încheiat Rusia convenția din 4 Aprilie și pentru ce nu voiau să dea Românilor dreptul de a lua parte la războiu. Dacă, după faptele dela Grivița și dela Rahova, Rușii s'au purtat față cu Românii cum s'au purtat, ne putem închipui cum s'ar fi purtat atunci dacă Românii nu s'ar fi reabilitat prin faptele mari și sângeroase, ci ar fi rămas până în sfârșit precum îi înfățișase convenția din 4 Aprilie. Vai ar fi fost și amar de dânșii.

Dar acesta era momentul în care Românii trebuiau să-și arate bărbăția; pentru acest moment ar fi trebuit să-și păstreze puterile, pe care le-au risipit pe câmpiile Bulgariei.

Când a cutezat generalul Ignatieff să ceară Basarabia? Atunci, când Turcii erau biruiți, când Europa privea zăpăcită cum oștirile ruseşti se apropie de Constantinopol, când comorile României păreau secate și armata română risipită și scăzută la jumătate, atunci când Rusia se credea a totputernică; nici atunci însă, chiar nici atunci nu a primit răspunsul pe care-l dorea și încercarea lui a rămas o rușinoasă neizbutire.

Cestiunea retrocedării Basarabiei este o parte a cestiunii orientale. Niciun bărbat politic serios nu se îndoia, că, mai curând ori mai târziu, Rusia va căuta să câştige ce a pierdut la anul 1856, şi când a izbucnit criza orientală, eventualitatea retrocedării Basarabiei a început să fie discutată. Ce-i drept, înainte de a fi declarat războiu, Rusia a declarat că nu voieşte să facă achiziţiuni teritoriale şi a ştiut să acopere întreprinderea sa cu aparenţa unui mandat european; nimeni însă, cunoscând istoria celor din urmă două veacuri, nu putea crede, că Rusia nu va căuta să facă cu toate aceste achiziţiuni teritoriale şi în deosebi că va renunţa la Basarabia.

Pentru Români cestiunea retrocedării Basarabiei era pusă afară de toată discuţiunea. Chiar dacă ar fi trecut cu vederea importanţa istorică, economică şi strategică a acestei rămăşiţe din vatra Moldovei, Românii nu puteau uita, că Europa le-a încredinţat-o şi că nu se poate un preţ, cu care le-ar fi iertat s'o înstrăineze.

Guvernul român cu toate acestea era hotărît să-i dea învoirea pentru retrocedare. Dovadă despre aceasta e convenţia dela 4 Aprilie care, într'un articol foarte echivoc, atinge cestiunea fără de a cuteza să o lămurească. Dacă guvernul nu ar fi crezut că Rusia voeşte să ajungă

la reanexarea Basarabiei, el nu ar fi atins în convenţia dela 4 Aprilie cestiunea; iar dacă ar fi fost hotărît a nu ceda Basarabia, numaidecât la începutul războiului ar fi dat ocaziunea pentru deplina lămurire a cestiunii.

Nici odată Corpurile Legiuitoare nu ar fi votat convenţiunea, dacă ea nu ar fi ţinut un articol, în care Rusia părea obligată de a nu cere să i se retrocedeze Basarabia; acest articol însă, ca întreaga convenţie, întrucât o obligă pe Rusia, nu era decât o iluzie deşartă.

Chiar nici un articol mai puţin echivoc, în care Rusia s'ar fi obligat anume a nu cere să i se retrocedeze Basarabia, nu ar fi putut să fie pentru Statul român destulă garanţie, deoarece mai ales Rusia niciodată nu se simte legată prin cuvinte, în dosul cărora nu sunt destule baionete. Singura garanţie, ce le mai rămânea Românilor, era voinţa puterilor europene ca Basarabia să rămână în posesiunea Statului român. In zadar o ar fi luat Rusia; în zadar i-o am fi dat noi; la urma urmelor tot puterile europene aveau să hotărască a cui să fie. Nouă nu ne rămânea decât să dovedim lumii, că suntem vrednici de a o stăpâni şi ştim să păstrăm pământul ce ni s'a încredinţat. Vorba nu era dacă avem să pierdem ori să nu pierdem Basarabia; vorba era să ne păstrăm demnita-

tea, să ne arătăm vrednici de încrederea popoarelor dela apus, să nu o pierdem din vina noastră, să nu renunțăm de bună voie, să nu o vindem.

Guvernul privea cestiunea dintr'un punct de vedere în aparență mai practic și voia ca să o lase nelămurită. După părerea lui, Rusia dispunea în orient, puterile mari îi dăduseră mandat și nimeni nu mai ținea la principiul ca Rusia să rămână departe dela gurile Dunării; România dar, de voie, de nevoie, trebuia să piardă Basarabia și prin urmare era mai bine să o piardă de bună voie și să tragă din strimtoarea ei foloasele pe care le poate.

Astfel se prezintă cestiunea în convenția dela 4 Aprilie.

Rusia nu voia să o lămurească fiindcă se temea de noi complicațiuni; iar guvernul român nu cuteza să o lămurească, fiindcă era alcătuit din oameni lipsiți de bărbăție și voia să-și păstreze o portiță din dos.

Pentru Rusia convenția dela 4 Aprilie era o amânare foarte comodă a discuțiunii pe niște timpuri, în care diplomații rusești puteau să fie mai îndrăzneți; iar pentru partea de bună credință și naivă a publicului român ea era o garanție a integrității teritoriului român. Bărbații politici mai serioși numai decât înainte de

votare a declarat însă, că pentru dânşii această convenţiune nu are nici o valoare, deoarece chiar dacă Rusia ne-ar garanta integritatea teritoriului faţă cu un inamic încă necunoscut, întrebarea e cine ne-o garantează faţă cu Rusia. Nu ne-o putea garanta decât Europa şi dacă nici Europa nu ne-o garanta, nu ne rămânea decât să predăm Basarabia. Astfel convenţiunea era un act primejdios ori cel puţin de prisos, deoarece, în cel mai bun caz, ne însărcina cu o mulţime de sacrificii fără de a ne da un singur folos, pe care nu l-am fi avut şi în lipsa ei.

Aceste aprecieri erau atât de adevărate, încât chiar şi după ce Rusia numai în urma ajutorului primit dela Români a ajuns la biruinţă, diplomaţii ruşi au început negocierile de pace cu cestiunea retrocedării Basarabiei.

Când generalul Ignatieff a venit la Bucureşti, ca să facă presiune asupra poporului român, el nu sta faţă numai cu îndatorirea Ţarului de a respecta integritatea teritoriului român ci mai avea înaintea sa un popor reabilitat ce-şi recâştigase simpatiile popoarelor dela apus, mai avea înaintea sa cuvintele de laudă rostite de către Ţarul Alexandru II, mai avea înaintea sa faptele, prin care Românii au câştigat un drept, dacă nu la recunoaştinţa, cel puţin la respectul poporului rusesc; cu toate acestea el nu s'a

sfiit a mărturisi că crede pe poporul român destul de netrebnic spre a vinde o parte din vatra țării sale.

El a primit răspunsul ce i se cuvenea: opoziția Românilor a fost atât de hotărîtă, încât chiar și guvernul a trebuit să se încredințeze că sunt lucruri, care în România nu se pot face, să se supună cererii publice și să schimbe politica sa echivoacă cu una mai hotărîtă.

Acum și numai acum guvernul a acceptat politica bazată pe încrederea în bunăvoința marilor puteri dela apus, politica, care bărbații politici mai serioși o susțineau înainte de izbucnirea războiului și mai ales cu ocaziunea discutării convenției dela 4 Aprilie.

Acum însă era prea târziu.

Convenția dela 4 Aprilie a fost un act izvorît din neîncrederea Românilor în puterile dela apus. Indeosebi pentru Englitera, Franța și Austro-Ungaria, încheierea acestei convenții este un păcat, pe care Românii vor trebui să-l ispășească.

In urmă Românii au luat parte la războiu și au dovedit lumii, că sunt un popor trainic și vrednic de încredere. Nu însă în asemenea împrejurări, nu dând ajutor Rușilor strâmtorați trebuiau să dea Românii această dovadă, și în deosebi Englitera, Franța și Austro-Ungaria,

deşi recunosc virtuţile oştenilor români, nu vor ierta pe Români pentru păcatul de a fi contribuit atât de mult la biruinţa Ruşilor.

Astăzi România stă înaintea Europei întrunite în Congres.

Acest Congres are să reguleze orientul potrivit cu interesele deosebitelor puteri europene şi această regulare s'ar fi făcut cu mai multă lesnire, dacă Ruşii nu ar lua parte la Congres ca biruitori, ci ca biruiţi. Ar fi biruit Ruşii şi fără ajutorul Românilor, ar fi biruit poate chiar contra Românilor; acea Rusie însă, care ar fi biruit, fără de ajutorul Românilor, acea Rusie nu ar fi atât de stăruitoare ca şi aceea care astăzi stă faţă cu Europa.

In zadar! Românii au dovedit că sunt un popor plin de putere, dar un popor care dispune de puterile sale în contra intereselor sale şi în aceeaşi vreme în contra intereselor europene; el stă înaintea Congresului ca înaintea judecătorilor săi.

Două sute de ani sunt, de când Rusia înaintează mereu spre miazăzi, două sute de ani lumea muscălească şi cea musulmană se află în luptă necurmată, şi acum, când se apropie timpul, ca să se curme lupta între musulmani şi muscali şi să înceapă o altă luptă între muscali şi lumea modernă, noi, poporul, pe care

lumea modernă ne-a ales de reprezentant al său, ne-a răsfățat, ne-a legănat în cele mai îndrăzneţe iluziuni, noi am vărsat sânge şi am jertfit averi spre a face ca Rușii să înainteze la porţile Constantinopolului şi ca lupta între ei şi lumea modernă să urmeze cât mai curând.

A trecut o sută de ani de când Austria se pregătise pentru lupta pe care o prevedea încă acum o sută şi cincizeci de ani, şi astăzi simte la hotarele dela răsărit un popor ce se numeşte latin şi totuşi e capabil de a se lupta contra intereselor civilizației latine şi pentru biruința lumii muscăleşti.

Abia douăzeci de ani a trecut de când Europa biruitoare a încredințat poporului român paza gurilor Dunării punându-l stăpân pe Basarabia şi creindu-i o poziție spre a se putea desvolta şi spre a aduna puteri pentru o luptă contra Rusiei, şi astăzi Românii stau înaintea Europei şi cer drepturi pe baza titlurilor câştigate la Plevna şi la Rahova, stau ca aliați ai Rușilor înaintea acelora, pentru care burințele Rusiei au fost niște izvoare de nedumerire.

Dar, dovadă sunt faptele petrecute, că nu poporul român e vinovat. El dela început până în ziua de astăzi a fost pătruns de misiunea sa, şi singura lui vină ar fi că s'a supus necesităților, pe care cu voe ori fără de voe le-a creiat

guvernul. Această vină e însă o dovadă despre spiritul de disciplină a Românilor. Românii nu puteau să creeze Europei noui greutăți. Indată ce Ruşii au trecut hotarele şi guvernul român se pusese la dispozițiile Rusiei, Românilor nu le rămânea decât să facă ce au făcut totdeauna: să decline orice răspundere, să protesteze şi să renunțe de bună voie.

Şi astăzi cestiunea e pusă cum a fost dela început.

Românii pot să piardă Basarabia şi pot chiar să câştige în schimb Dobrogea; atârnă dela învoirea puterilor europene; ei însă nu vor pierde din vina lor, nu vor renunța, nu se vor lepăda de tradițiile lor, ci vor urma pe calea croită de veacuri.

Cestiunea română e o cestiune europeană, şi dacă puterile europene ar sacrifica interesele României, ar nesocoti interesele lor proprii; acesta e rezultatul faptelor istorice expuse în această dare se seamă. De două sute de ani bărbații de stat din imperiul Habsburgilor mereu se pregătesc să întâmpine eventualitatea care astăzi e un fapt împlinit; dacă astăzi Austro-Ungaria ar consimți ca Rusia să facă din nou pasul spre Dunăre, ea trebue să renunțe atât la Bucovina, cât şi la pozițiile ce ocupă în linia Carpaților, deoarece interesele, în virtutea că-

rora a luat în stăpânirea sa aceste poziţiuni, nu ar mai fi legitime. Austro-Ungaria ar trebui să renunţe la misiunea, ce de două sute de ani caută a împlini în orient, pentru ca să poată sacrifica Basarabia. Şi faţă cu Rusia, Austro-Ungaria reprezintă interesele societăţii moderne.

Dacă cu toate acestea congresul ar ceda stăruinţelor Rusiei şi ar sili pe Români să se retragă din Basarabia, rezolvarea definitivă a cestiunii va rămânea amânată până la un război viitor, în care Rusia va fi biruită, iar nu biruitoare.

CUPRINSUL

Pag.

INTRODUCERE 7

BUCOVINA ŞI BASARABIA («Timpul», 11 Aprilie 1878) 19

I. POLITICA ORIENTALĂ IN VEACUL XVIII («Timpul», 12 şi 13 Aprilie 1878) 25

II. POLITICA HABSBURGILOR. («Timpul», 14 şi 15 Aprilie 1878) 42

III. MOTIVELE POLITICE ALE LUĂRII BUCOVINEI («Timpul», 16, 20 şi 21 Aprilie 1878) 61

IV. NEGOCIERILE PRIVITOARE LA CEDAREA BUCOVINEI («Timpul», 23, 25 şi 27 Aprilie 1878) 79

V. INAINTAREA RUSIEI («Timpul», 6 Mai 1878). 99

VI. MOLDOVA FAŢĂ CU CEDAREA BUCOVINEI («Timpul», 31 Mai, 1, 2 şi 4 Iunie 1878) 104

VII. ROMÂNIA IN LUPTĂ CU PANSLAVISMUL («Timpul», 9, 22, 24 şi 27 Iunie 1878) 137

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ, BUCUREŞTI 1941

C. 68.161.